

EUCEAFARUE

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

Se face ziuă.

Dramă în 1 act de Z. Bârsan.

Persoanele:

Popa Costan, 80 ani.

Ilina, nora lui, 36 ani.

Șoldeș fratele ei, 38 ani.

Crișan, unul din capii revoluției lui Horia, 52 ani.

Baronul, 18 ani.

Achimia, o vecină, 38 ani.

Marina, fata ei, 15 ani.

I. țăran.

II-lea țăran.

III-lea țăran.

IV-lea țăran.

V-lea țăran.

VI-lea țăran și alți țărani, cari nu vorbesc.

Acțiunea se petrece în ultima noapte a anului 1784 în satul Gura Cornii, din sus de Abrud, în Ardeal. Un interior de bărne țăranesc. În fund o ușe, care dă spre drumul de țară. În colț, la dreapta, vatra. Mai în față, la dreapta, o fereastră, care dă în curte. Și mai în față o ușe, care dă într'o tindă și-apoi în curte. În stânga ușei din fund o lavișă. Și mai în stânga un pat. În față, la stânga, o masă cu trei scaune. În stânga o fereastră care dă spre munți. Popa Costan la vatră. Ilina pe lavișa de lângă ușe. Achimia la masa din stânga, cam cu spatele la public. Marina la fereastra din stânga în față privind afară, pierdută. Lângă ea arde o lumânare la icoana lui Hristos. Pe masă o lampă de pe vremuri mai mult un opaiț. Toți stau impietriți de durere. Suflă crivățul.

Scena I.

Ilina (după o pauză). Lungă noapte!...

Achimia. A cântat cocoșul a doua oară.

Costan (cu ochii pierduți în foc îngânând). În-nainte de-a cânta de trei ori, de trei ori ai să te lapezi de mine, Petre...

Ilina (mirată). Cum taică?

Costan (tot pierdut). Și toți mucenicii l-au părăsit. Petru doar l-a mai urmat o leacă și-apoi de trei ori s'a lăpădat de el.

Achimia. Care Petru?

Costan. Sfântul Petru! (revenindu-și) A! uite... Mă gândeam la Horia și-mi veni în minte cum l-au prins pe Mântuitorul pe muntele măslinilor.

Achimia (după o pauză). Par'că tot nu-mi vine a crede...

Costan. Dacă mi-a spus Ionuț Dande de cu seară...

Achimia. Și pe Cloșca?

Costan. Și. (pauză).

Ilina. Ionuț poate să fi auzit și el dela cineva taică și să nu fie adevărat. Câte nu s'au mai scornit de două luni încoace.

Costan. Dela Abrud veniă doară... și Ionuț îi cunoaște. Pe Horia nu l-a scăpat mai de-unăzi din casa Băieșanului din Bucium?

Achimia. Da... de Mihai nu ți-a spus nimic?

Ilina. Nici nu l-a întreat.

Achimia. Nici de Șoldeș?

Costan. De nimeni. Mi-a strigat din goana calului: Horia și Cloșca sunt la Abrud prinși, mâne 'n zori îi trece pe-aici spre Bălgrad. Atât... și s'a dus ca o nălucă.

Ilina (cu lacrimi). Păzește-mi-l Doamne și adumi-l cu bine...

Costan. Întărește-ți inima, Ilino! Dacă n'am auzit nimic, până acum, să știi că-i sănătos și teafăr.

Ilina. Numai pe el îl mai am taică și de 3 zile să n'am nici o știre...

Costan. Ai pace! Mihai e voinic... și-apoi cine știe ca el potecile munților?!

Ilina. Ce m'ași face eu... Brrr... Ce frig mi-e.

Achimia. Treci lângă foc; de-aseară nu te-ai mai mișcat de lângă ușe.

Ilina. Cine mai stă să se gândească...

Achimia. Treci colo.

Ilina. Lasă-mă... lasă-mă... am să-l aștept aici să-mi înghețe toate oasele... (însăpăimântată). Taică, dar dacă l-or fi prins și l-or fi aruncat în temniță?

Costan (după o pauză). He... Sunt mulți aleși; temnițele din Abrud, Zlatna, Aiud, Alba și Deva și mai încolo peste Murăș sunt pline de creștini.

Achimia. Și azi e anul nou, bieții oameni!

Costan. Nu-i jeli! Decât acasă robi și animale pentru domni, jefuiți de tot, prinși în jug, bătuți pentru orice nimic, batjocoriți și umiliți, mai bine acolo; e un loc de cinste Achimio temnița în țara asta!

Ilina. Chinuit acolo în umezeală și frig...

Costan. Ilino, nu-ți pierde nădejdea în Dumnezeu!

Ilina. O, răscoala asta!... A ars satele, a sărăcit lumea, și a zdrobit sufletele oamenilor...

Costan. Când ți-e dor de lumină, spargi zidurile și ieși! Nimeni nu ți-o dă altfel: poți să te rogi și să te plângi! Când ne-am dus la Sibiiu să ne plângem, cu ce ne-am ales? Ne-au bătut când ne-am întors acasă. Încăi văru-meu, Gavrilă Todea săracul, a murit din bătaia asta. Și-așa... am spart zidurile într'o bună zi.

Ilina. Urgia lui Dumnezeu!

Costan. Facă-se voia lui!.. Și în voia lui D-zeu lasă-l și pe Mihai. Mie nu mi-e drag?... Și zău, frumos ar fi, pe Horia să-l ducă la moarte și pe fecioru-tău să-l vezi venind acasă? Nu Ilino! Căprarul lui Horia n'are ce căută aci. Aci vreascurile la vatră, noi! Stejarii nu 'ncap!

Ilina. Mai știi eu ce să zic?...

Costan. Să-l urmeze! Să-l urmeze cum a urmat Petru pe Hristos! Și să nu se lapede de el cum s'a lăpădat Petru de Mântuitorul, ca pe urmă să verse lacrimi de rușine mai amare de mii de ori decât moartea.

Ilina. De două săptămâni, de când căzû bărbatu-meu la Mihăileni, au curs izvor lacrimile din ochii mei și nu mai știi... D-zeu să ne ocrotească.

Costan. Așa Ilino, așa. Vieața noastră?... Hm! Intri pe-o ușe și ieși pe alta. De poți face un bine cât treci prin încăperea, e mare

lucru. Și Horia și toți ai lui și Nuțu, bărbatu-tău și Ion al Achimiei, n'au trecut prin încăperea noastră de geaba. Ne-au șoptit șoptă de mântuire, pe care s'o șoptim și noi urmașilor noștri. Nu grăesc bine, Achimio?

Achimia. Ba bine, taică părinte.

Ilina. Dar cum a putut să-l prindă pe Horia?! S'a ferit atâta vreme... și-acum...

Costan. Cetatea care stă pe munte cum poate să se ascundă? Și-apoi lumina ce arde la ce-ai pune-o sub obroc? Să arză mai bine și să lumineze tuturor celor ce sunt în casă!

Ilina. Ar fi putut să găsească o vatră de creștin să se adăpostească.

Costan. Vorbești ca un copil! Nu-ți spusei că ucenicii toți l-au părăsit pe dânsul? Și apoi oștirea! Dacă ar fi încercat să se adăpostească aici în casa ta și-ar fi venit oștirea să-l ridice, ce-ai fi făcut?

Ilina. Nu l-ași fi dat!.. odată ce mi-a călcat pragul....

Costan. Cum nu l-ai fi dat?

Ilina. L-ași fi ascuns!

Costan. Și dacă l-ar fi găsit?

Ilina. Nu i-ași fi lăsat să intre. E lege! Un dușman să-mi intre sub acoperiș și trebuie să-l apăr. E lege moștenită în casa noastră din moși în tați și din tați în fii.

Costan. Legea e frumoasă și sfântă, adevărat! Dar ce poți face în fața păgânilor? Țin ei socoteală de legile noastre creștinești?!

Ilina. Nu l-aș fi dat, taică... Nu l-aș fi dat... Și nu numai pe Horia, pe oricine!... Dar mai ales pe Horia!

Costan. Glas de viteaz vorbește din tine, Ilino! De bună seamă c'așa! Hei, de mult știu eu; o inimă de voinic îți bate 'n piept! Când te-ai repezit mai deunăzi în turnul bisericii și ai tras clopotele, mi-a crescut sufletul de mândrie. Așa... așa... Și te mai miri că Mihai nu mai vine; dacă-i feciorul tău!

Ilina. Vezi că....

Costan. Lasă-l!... Are treabă băiatul.

Ilina. Oricum, taică... De trei zile nu știu nimic...

Costan. Are să vie el...

Achimia. D-zeu să-l aducă sănătos (arată prin semne pe Marina).

Ilina. Sărăcuța, de-aseară nu s'a mai mișcat de-acolo. Marino, Marino!... (nu aude).

Costan. Lăsați-o! suflețelul ei e cu Mihai... departe!

Achimia. Nici nu ne-aude... Marino (n'aude).

Ilina. Las-o, surată, las-o să-și țeară visurile! (pauză).

Costan. Auzi cum urlă crivățul. Uite așa eră o noapte mai deunăzi, Achimio, când mă trezii cu Horia în casă.

Achimia. Nu-l cunoșteai?

Costan. De unde? Tot auzisem de unul Ursul din Albac că s'ar duce pe la împăratul cu jalbe...

Achimia. Cică-l iubea tare împăratul și-l puneă la masă la dreapta lui.

Costan. Să știi că așa!

Achimia. Cum aş fi vrut să-l văd...

Costan. Ai fi avut ce vedeă, Achimio!... Și cum îți spui, mă trezesc cu el: Auzit-ai de Horia, părinte? — Auzit! — Apoi eu sunt Horia! Să-mi dai ceva de mâncare! Rămăserăm uluiți. Ne uitam la el ca la Isus Hristos că eră dulce la graiu și-avea ochii limpezi ca ai Mântuitorului. Nu spui drept, Ilino? Și după-ace-a îmbucac de câteva ori a început să ne spuie... la început blând... și-apoi tot mai cald, tot mai aprins... că are putere dela împăratul să stingă pe toți nobilii din Ardeal, ca de-acum înainte nimeni, să nu mai facă slujbe domnilor, ci numai împăratului! Și numai ce-l vedem că scoate din sân o mână de hârtii și le trânteste pe masă de s'a sguduit casa: „Vedeți-le, dela Impăratul sunt toate!” Și arătându-ne o cruciuliță de aur, dela gât: „și asta e dela împăratul, semn că mi-a dat învoiala să nimicesc toată ginta domnilor.” — L-a jurat atunci pe Nuțu, căpitan și pe Mihai căprar pe lângă taică-său.

Ilina (transportată). Mihai i-a pupat mâinile și Horia l-a bătut pe umeri și i-a zis: „Să te ții după taică-tău, băietel!”

Costan. Și l-a sărutat pe frunte...

Ilina (întristată). Da, l-a sărutat... sărutat vrăjit a fost acela taică; de-atunci nu l-am mai putut țineă pe lângă mine.

Costan. He... par'că tu ești mai bună! De te-aș fi lăsat nu erai gata să te duci după ei?! Ba și eu cătu-s de bătrân nu m'am dus călare la adunarea dela Mesteacăn? Glasul lui Horia ar fi mișcat și stâncile cătu-s ele de înțelenite.

Ilina (cu entuziasm). Când vorbiă îmi bătea inima să-mi spargă pieptul!

Costan. Ș'apoi s'a sculat să plece și ne-a zis: „Credeți cuvintelor mele și înălțați-vă credința pe ele cum ați înălța o casă pe peatră. O să plouă ploaie mare, ori să vie râurile și vânturi mari ori să sufle și să lovească zidirea voastră; dar n'are să cadă, căci va fi întemeiată pe vorbele mele... și nu pe ale mele, ci pe ale celui ce m'a trimis pe mine.

Achimia. De împăratul grăia.

Costan. De bună seamă... și... s'a dus. Noi l-am petrecut cu ochii din prag până s'a pierdut în noapte. Și când nu s'a mai zărit, am auzit venind de departe spre noi un cântec... frumos cântec... și jalnic... Cum e numai Ilino?

Ilina... (dusă pe gânduri).

„Toată lumea-i dintr'un neam

„Numai eu pe nime n'am;

„Toată lumea-i dintr'un sânge...

Costan (continuând).

„Numai inima mea plânge...”

și l-a înghițit depărtarea.

(Se aude buciumul în depărtare, Marina tresare, toți ascultă.)

Ilina. Iar?... Ce-o mai fi?

Costan. E! fărmituri fără putere! Să fi auzit cum sunau buciumele la Mesteacăn! Și să-l fi auzit pe Giurgiu Marcul din Cărpeneș, de-i zic Crișanu. Ce om! Trăsnetul lui Dumnezeu! Se suise pe peatra dela biserică și strigă poporului: „A bătut ceasul, măi! Să se ridice până și pruncul din pântecetele maică-sii și să vie cu mine!” Îi scăpărau ochii și glasul îi tună de par'că se prăvălise Detunata! „Să nu rămâie peatră pe peatră!” Ridică o cruce în sus și strigă: „E chipul împăratului! să credeți în cruce: Pe cruce sunteți botezați, pe cruce să jurați!” Păreă un arhanghel ce sună din trâmbițe de foc!

Achimia. Îl vedeai?

Costan. Îl auziam... Eră departe. Că eră lume de se călcă om pe om... de prin ținutul Hunedoarei, Zarandului și Abrudului. Din pieptul lui se revărsă par'că furia adunată din moși și strămoși: „Țara asta e a noastră, al nostru e pământul aiestă!” — N'apucaj s'ajung acasă și ardeă Zarandul cu

flacărele până la cer! Și focul s'a întins pârjolind toată țara... Așa a fost.

Achimia. Pe Crișan l-or fi prins?

Costan. Nu cred! Îmi spuneă unul de pe la Baia-de-Criș că s'ascunde ca o nălucă din fața prigonitorilor. Acum e, acum nu e! Îl văd pe o coastă coborînd și când să-l ajungă, intră în pământ ca apa. Unii spun că l-ar fi văzut sărind de pe-o culme pe alta ca dus de vânt și-i străluceă în mână o sabie de-ți luă ochii... (Se aud buciume).

Marina (sărind în sus ca eșită din fire). Uite-l... uite-l!... (Răstoarnă lumânarea dela icoană).

Toți. Cine?

Marina. Coboară 'n goana calului...

Toți. Cine?

Marina. Mihai!

Ilina. Mihai al meu? (Toți aleargă la fereastră).

Marina. Uite-l... stai... stai.

Costan, Achimia (ajungând la fereastră.) Unde e?

Ilina (care a alergat dela fereastră, afară.) Mihai, Mihai, ai venit?

Marina. A trecut încolo!

Costan, Achimia. Unde?

Marina. A trecut pe sub fereastră!

Costan, Achimia (dau fuga la ușe).

Ilina (de-afară). Mihai, unde ești?

Marina (s'a oprit în mijlocul casei aiurată).

Costan, Achimia. A venit?

Ilina. Mihai, Mihai!... (O tăcere.) Nu e!

Costan. Cum, nu e?

Ilina. Uitați-vă... Nu e! (strigă) Mihai, unde ești?

(Vorbele sunt luate de vânt).

Costan (după o pauză). I s'o fi părut... Hai în casă, Ilino!

Ilina. Mi-e frică, taică!

Costan (poruncitor). Hai în casă!... (Intră toți 3 și privesc înspăimântați pe Marina ce stă nemișcată și aiurată). Ai visat!

Marina (zăpăcită). Nu, nu dormiam... l-am văzut cu ochii.

Achimia. L-ai văzut?

Marina. Veneă în goana calului. A trecut pe sub fereastră, s'a uitat la mine drept în ochi, mi-a zâmbit și... s'a dus. (Se uită unul la altul).

Achimia. Ai visat, fugi încolo!

Marina. Da-ți spui că m'am uitat în ochii lui și mi-a zâmbit!

Ilina (înspăimântată). Taică!

Costan (răstit.) Ce e? (Ilina intimidată tace. Marinei). Vino încoace fata moșului... vino lângă mine (o ia ș'o duce la vatră). Brrr... s'a răcit toată casa.

Ilina (văzând lumina răsturnată.) Maică Precestă, ce-ai făcut?

Toți. Ce?

Ilina. Lumina dela icoană stânsă! Nu ne mai intră norocul în casă (toți incremeniți).

Costan. Aprinde-o de grabă. Vino 'ncoa! Aprinde-o d'aici (răscolește focul).

Ilina. Să știți că nu-i a bună.

Costan. Nu vorbi atâta! Vino de grabă de-o aprinde!

Ilina. În noaptea de Sân-Văsi să ni se stingă lumina dela icoană: Nu ne mai vine norocul, taică.

Marina (plânge). N'am vrut... faceți bine și mă iertați!... N'am vrut! L-am văzut că vine și n'am mai știut... Vezi maică, mai bine am fi stat acasă...

Costan. Ei, lasă... taci cu moșu... Uite c'am aprins-o... taci cu moșu!

Marina. Iartă-mă tușe Ilino.

Ilina (punând din nou lumina la icoană). Te iert, te iert... fii pe pace (iși face cruce la icoană... buciume).

Costan. Auziți!

Achimia. Dinspre Abrud sună.

Marina. „Buciumul lui Mihai“!

Costan. Uite cum îl cunoaște! (O mângăie).

Ilina. Da, al lui e! Ce-o mai fi, Doamne Isuse Hristoase? Sunt semne de bătaie. N'are să se mai sfârșească odată!

Costan (pe gânduri). Are să se sfârșească; când o da zorile, o să se întunece de lacrimi ochii noștri și nori grei vor să se lase peste bieteles noastre suflete. (Se aud buciume răspunzând în depărtare).

Ilina. Auziți cum răspund! Da, da, astea sunt semne de bătaie. Ah! de s'ar lumină de ziua!...

Costan. N'o dori! Mai bucuros aș mai trăi mii de nopți, decât să văd peste puțin la lumina zilei... A! de ce sunt așa de bătrân!

Marina. Ai vrea să fii tânăr, taică moșule?

Costan. Ca tine Marino.

Marina. Eu aș vrea să fiu bătrână ca d-ta!

Costan. Nu mai spune! D'apoi Mihai?

Marina. Și el tot bătrân ca mine: ar sta tot colea lângă vatră și nu s'ar mai duce.

Costan. Lasă-l să se ducă... să-ți fie mai drag când o să vină.

Marina. Nu, taică moșule! Mi-e urît singură.

Costan. Așteaptă-l și roagă-te la D-zeu să-l aducă cu bine.

Marina. Și să mi-l apere!...

Costan. Și să ți-l apere... (zâmbind cu bunănatate). Și zi l-ai văzut, hai?... Adineauri?...

Marina. Văzut.

Costan. L-ai văzut trecând călare...

Marina. Călare.

Costan. Și ți-a făcut cu mâna...

Marina. Așa...

Costan. Ei vezi, draga mea? Tinerețea!... Nu mai dori să fii ca mine. Când ești bătrân nu mai vezi decât ceea ce e și ce văz eu să nu mai vază nimeni. Tu vezi numai ceea ce dorești să vezi, fata moșului!...

Marina (neînțelegând bine). Eu nu văd numai ceea ce...

Ilina. Par'că vine cineva (dă fuga la fereastră, *Marina* de asemenea). E roibu lui Șoldeș.

Scena a II-a.

(Șoldeș, intră îmbrăcat de iarnă, grăbit, în capul gol.)

Ilina, Marina (dela ușe). Mihai, unde e Mihai?.. Unde a rămas?

Achimia (înaintea lor). Mihai vine?

Soldeș. Ho! stați o leacă să-mi trag sufletul! Sărut dreapta (îi sărută mâna bătrânului).

Costan (ținându-l de mână și privindu-l). Adevărat?

Soldeș. Adevărat.

Costan. Îi duce la Bălgrad?

Soldeș. Acum în zori.

Costan. Și — nimic?... Nu se poate nimic?

Soldeș. Încercăm. Da... suntem puțini. Patrule multe. Au și început hărțuelile pe valea Dosului.

Costan. O! de v'ar ajută Dumnezeu!

Soldeș. Să putem să-i măturăm, să rămânem noi stăpâni pe drumuri... și atunci...

Costan. Ai cari îi înșoțesc sunt mulți?

Soldeș. Vreo sută de săcui. Ne-am repezi în ei ca 'n apă... da,ăștilalți sunt blestemați. Mulți și arme bune. Noi (arată o măciucă) și toporul!

Costan. Mihai?

Toate. Unde e, de ce n'a venit?

Soldeș. Mihai e voinic. Fuge moartea de el ca de peatră.

Ilina. Unde l-ai lăsat?

Marina. De ce nu l-ai adus?

Soldeș. Cum? În cârcă?... Că i s'a prăvălit calul pe-o râpă de s'a făcut tot bucăți!

Toate. A!

Soldeș. Da, de mine nu întrebați? Că eră gata-gata să mă duc...

Toți. Ce? Cum?

Soldeș. De după miezul nopții, Mihai tot sta de mine să mă reped până aici: „C'or fi îngrijați, că de 3 zile nu mai au știre de mine“. Eu, cum să-l las? mi-eră frică... N'are nici o socoteală băiatul! Intră în învălmășală ca orbu. Eri eră gata să pună mâna pe el! — I-am zis: Du-te tu! Dar unde-i chip să-l clintești din fruntea oamenilor?! E căprar... S'a răstit la mine: Ce, ți-e frică? Na cușitul meu, că am două!... Și pornesc în goană. Roibu se înfierbântă și vine... ca un bolovan ce se prăvălește. O gură de vânt îmi ia căciula. Mă uit îndărăt, mi-o îngropase. Și când să intru în sat... știți că se cotește drumu și jos e prăpăstie... Roibu sare 'ntr'o parte și eu hop... mă trezesc sburând și cad...

Toți. În prăpăstie.

Soldeș. Norocul meu. În brațele unui om!

Toți. Un om?

Soldeș. Un munte. De un munte să mă fi izbit și s'ar fi clătinat. El de loc. M'a prins ca pe-o pană.

Achimia. Cine eră?

Soldeș. Un biet om sărac, un cerșitor.

Toți. Cerșitor?

Soldeș. Umblam să-i dau ceva și nu știam ce și mi-a zis: „N'ai să-mi poți da nici odată ce ți-am dat eu! Du-te cu Dumnezeu! Ar fi fost păcat să mori de-o moarte așa de năroadă. Ori de vrei să-mi dai ceva, dă-mi un cușit să mă apăr și eu de lupi, că mulți lupi mai sunt în țara asta. — Și i-am dat cușitul lui Mihai.

Ilina. Al cu prăsele de os?

Soldeș (lui *Costan*). De-l aveă dela d-ta!

Costan. Ei, dar lasă... lasă astea... Cum s'a întâmplat? N'ați putut să?...

Soldeș (cu durere adâncă). Nu... când se vinde frate pe frate, nu mai poți decât să-ți acoperi fața.

Toți. I-au vândut?

Soldeș. Matieșii din Râul-Mare și Ștefan Trifu și alți vreo trei gornici tot deacolo.

Ilina. Banii lui Iuda!

Costan. Ca Iuda să plângă până le-o seca inima de câni, ca el s'ajungă cu ștreangul de gât și neam de neamul lor să fie urgisit și blestemat acum și pururea!

Soldeș. Așa a fost... Oamenii — se știe — s'au ridicat la glasul căpitanilor până la unul și focurile au prins să arză până spre Homorod și în jos spre apus până la marginile țării ungurești... Hei, dar au pornit vlădicii noștrii din 4 colțuri, din Sibiiu, Blaj, Arad și Vârșeț și au trimis popi și proto-popi înainte să potolească lumea.

Ilina. Mai bine-și vedeau de bucoavnele lor mucegăite.

Soldeș. Și oastea împăratului s'a pus zid în față... Și pe deasupra iarna asta grea... și s'a frânt pornirea noastră cum s'ar frânge sborul unui vultur izbit de glonte.

Ilina. Au mai rămas pe sus corbii hrăpitori.

Soldeș. Așa. Și când i-au văzut pe Horia și pe Cloșca în fundul pădurii dela Scorăcet, din munții Albacului, singuri și fără ajutor, s'au coborât la ei...

Ilina. I-au simțit că sunt morți...

Soldeș. Ședeau la foc sub un brad scorbos în pragul unei colibe de nuiele. „Da încotro, oameni buni?“ le zise Horia. „Ia să vânăm ceva“, răspunse vicleanul Mătieș.

Ilina. Să vâneze...

Soldeș. Și Horia i-a chemat la foc să se încălzească. Ei s'au așezat așa că l-au luat în mijloc, și-a întrebat unul de-ai lui Andrei Neagu: „Da d-voastră ce faceți aici?“ — „Așteptăm primăvara!“ răspunse Cloșca privind adânc în ochii lui Horia. Când a zis vorba „primăvară“ s'au repezit tâlharii asupra căpitanilor și s'a încins o luptă năpraznică. În toiul luptei Horia și-a scos din sân un holmotoc de hârtii și le-a aruncat în foc.

Ilina. Hârtiile dela împăratul.

Soldeș. Au mai venit alții apoi... și în urmă ostirea... i-au legat și i-au dus la Abrud.

(Se aud buciume). Sunt semnale de bătaie. Mă duc. Ilino, n'ai vreo căciulă de-a lui... (Ilina caută în ladă).

Costan. Nemernicii!! Tot noi vânzătorii!

Soldeș. Tot noi taică.

Costan. Ce rușine!... (îl înecă plânsul și ca eșit din fire). D-ne D-zeule, carele ești în ceruri, răscumpără lacrimile mele și dă drumul trăsnetelor tale să cadă pe capul vânzătorilor. Lipsește-i Doamne de sângele scump al fiului tău și sloboade peste ei toate durerile și toate boalele pământului să-i cuprindă deodată. Copii și nepoții să-i blasteme întotdeauna, munții și râpele să-i acopere și urgisită să le fie pomenirea. Ascultă ruga bătrânului tău rob. Inchide-le Doamne Ierusalimul ceresc! Sufletul lor chinuit fie de toată Gheena și puterea cerului și a pământului să-i stingă și să-i nimicească! A!... Ce rușine!...

Ilina, Soldeș. Taică, taică!

Marina. Taică moșule.

Costan. De ce-am mai ajuns zilele astea!?

Ilina (lui Soldeș). Du-te, du-te frate să nu se întâmple ceva cu Mihai. Atât mai am pe lume... du-te și adu-mi-l acasă.

Costan (stăpânindu-se deodată). I-ai văzut la Abrud?

Soldeș. Văzut. I-au pus lui Horia coroană de nuiele pe cap, l-au palmuit și l-au scuipat și l-au bătut în fața lumii. O femeie i-a adus o oală cu apă; ceruse. Și în loc să i-o dea s'o bea i-a aruncat-o în obraz.

Costan. Du-te... Nu mai vreau s'aud. Faceți tot ce puteți. Iar dacă nu veți putea... (iluminat). Dar Crișan? de el ce s'aude?

Soldeș. Umblă și după el să-l prindă... dar... greu! Se zice că are farmece...

Costan. Măcar el să rămâie până la primăvară... Să se aprinză iar focurile... să ni se mai desmorțească oasele.

Ilina. Du-te Soldeș și-mi adu băiatul... tu mi l-ai ademenit.

Soldeș. Ori el pe mine... Rămâneți sănătoși.

Costan. Dumnezeu să vă ajute.

Achimia. Mă duc și eu... să văd ce mai e pe-acasă... și viu (buciume).

Soldeș (răspunzând). Acum, acum! (iese cu Achimia).

Scena a III-a.

(Se aude afară vorbă).

Ilina. Cu cine-o fi grăind?*Marina* (la fereastră). Cu maica.*Ilina.* Nu, e un glas străin.*Marina.* Uite-l cum sboară.*Costan.* Mai iute ca sufletul tău, Marino?*Marina.* Ca sufletul meu?*Costan.* Vino încoace la moșu (vine). Ei, ți-a venit inima la loc?*Marina.* Cum la loc?*Costan.* Hm!... Și ți-e drag tare Mihai?*Marina.* Grăesc și eu cu el.*Costan.* Și ce-i spui?*Marina.* Păi... din prisosul inimei mele, multe.*Costan.* Taci nu mai spune! Ei, lasă că acum ai să-l vezi. Are să se facă ziua... (Se cutremură deodată, apoi pierdut). Are să se facă ziua...**Scena a IV-a.***Crișan* (de-afară).

Sculați oameni nu dormiți,
 Sculați și vă 'mpodobiți
 Că nu-i vreme de dormit
 Ci-i vreme de 'mpodobit,
 Că Iuda 'n raiu a intrat
 Și raiul ni l-a prădat!

Ilina. Cine-o fi?*Costan* (îngânând). Că Iuda în raiu a intrat...*Marina* (cu frică). Tușe!*Crișan* (intrând). Anul Nou cu pace și cu sănătate, cu spor întru toate. Să fie această casă întru toate mai aleasă, tot cu mană și cu hrană... din neam în neam, din seminție în seminție... și așa până 'n vecie.*Ilina.* Dumnezeu să te-auză!*Marina.* Un sărac!*Crișan.* Dumnezeu nu mai aude!*Costan.* Cum vorbești așa, creștine?*Crișan.* Apoi nu scrie la evanghelie: Să dați jos pe cei puternici și să înălțați pe cei smeriți? Și Horia știți ce-o să pață pentru asta.*Costan.* Știm. Dar de unde cunoști tu înțelesul cărților sfinte?*Crișan.* Hei... am fost și eu popă... și martor mi-e Dumnezeu... mi-am slujit altarul cu credință.*Costan.* Tu?*Crișan.* Ba încă ce! Am ars tămâie și smirnă multă să gonesc deavolul din plaiurile mele... He, he! Câtă tămâie, câte suflete...*Ilina* (lui Costan). Vorbește întraiurea!*Crișan.* Acum... sunt amorțit. Lăsați-mă să mă încălzesc la vatra voastră.*Ilina.* Bietul om... tremură.*Costan.* Treci colea... uite-ți las locul..*Crișan.* Mi-l lași... Cum l-aș mai lăsa și eu pe-al meu de-aș avea cui! He, dar bine că nimerii într'o casă a lui Dumnezeu.*Ilina.* Locul tău...*Crișan.* Îhâ.*Ilina.* Cui să-l lași? Ce loc? Aveai un loc al tău? Și-apoi par'că nu mai sunt destui cerșitori să ți-l ia...*Crișan.* Nu mai sunt; pe unde cerșiam eu, nu poate să cerșească oricine. Acum!... a, ce bună-i căldura (ia un tăciune în mână).*Marina.* Vezi că te arde.*Crișan.* Nu... că mă cunoaște, fetico!*Marina.* Sgribulit cum ești l-ai băgă și 'n sân, așa e?*Crișan.* În sân?... He... în sân, la mine arde cu vâlvătae.*Marina.* Zău?...*Crișan.* O, de mi-aș desface cămașa... ar izbucni focul de s'ar aprinde lumea... Nu... lasă să mă arză numai pe mine! Da... cum te chiamă?*Ilina.* Mărina.*Crișan.* Dumnezeu s'o ție. A d-tale-i?*Ilina.* Ba la o vecină.*Crișan.* Dumnezeu să vă dea noroc la toți (cu un oftat adânc). Hei... aveam și eu una bălaie...*Ilina.* Și unde-i? A murit?*Crișan* (dus pe gânduri). Nu știu... Am plecat de-acasă și m'am dus tot înainte... în urma mea a venit iarna cu zăpada... mi-a ascuns drumul și... n'am mai putut să mă întorc.*Costan.* Da de pe unde ești?*Crișan.* Eu?... (cu un zâmbet amar). Nu mai știu...*Costan.* Și unde mergeai pe noaptea asta?*Crișan.* Umblam... să m'apuce ziua...*Ilina.* Ți-o fi foame.*Crișan.* Nu. Și norocul meu, am găsit ușa deschisă...*Ilina.* Dacă-i noaptea de anul nou! Cine încuie 'n noaptea asta?

Crișan. Ca să între norocul. Te pomenești că eu sunt norocul vostru! (Buciume și încet, încet se luminează de foc, Marina fuge la fereastră). Sună buciumele. Voie bună!

Costan. He, a murit voia bună de prin casele noastre. Alea sunt alte semne.

Crișan. Știu.

Costan. Știi?

Crișan. Dac'am trecut pe-acolo (descurajat) o mână de oameni!

Costan. Sunt puțini.

Crișan. Baronul are vreo 200... și arme.

Costan. Care baron?

Crișan. Ia... un trufaș de pe Murăș, un băiețandru. Varsă și el sânge de creștin (furios). A, de mi-ar fi căzut în ghiară! (face semn că l-ar fi frânt, toți se uită încremeniți. Marina se sperie).

Costan. Tu?

Crișan (zâmbind și arătând pe Marina). Hm!... Ui-te cum s'a speriat păsărica! Ia mai bine un fir de busuioc sub limbă și du-te de te culcă! Să-ți vezi în vis ursitul!

Marina. Nu mi-e somn.

Crișan. La ce-ai mai vedeă și tu zorile astea?

Ilina. Cari nu se mai arată... O mai fi mult?

Crișan. Cerul e ca păcura... știu eu?

Marina. Uite s'a luminat colo sus...

Ilina. Par'că s'a deschis ceriul... Sunt focurile.

Crișan. Acolo ard... și-aici se stinge... Să mai punem ceva vreascuri.

Ilina. Numai să mai fie.

Crișan. Mai e o mână. Mă mir că le mai aveți și pe-astea.

Costan. Adevărat.

Ilina. Din atât amar de păduri de-abia avem cu ce să ne ținem focul în vatră. Par'c'ar fi ale lor, n'ar fi ale lui Dumnezeu! Dar ce mai stau să vorbesc! Ce mai avem noi?

Crișan. Mâni să le muncim câte 6 zile pe săptămână!

Ilina. Toată iarna biruri peste biruri... și cară-le la oi, capre, porci și miere... și-apoi primăvara...

Crișan. În jug, la grapă!

Ilina. Și nu ne-au fost destul toate astea; a mai venit și răscoala... să-mi smulgă până și sufletul din mine.

Costan. Fii cuminte, Ilino!

Ilina. Cuminte! Dar cu mine cine e bun, cine are milă de mine? Nu vezi taică ce ne-a făcut răscoala asta? Nuțu mi-ar fi scos pâine din piatră. Acum zace la Mihăileni aruncat într'o groapă cu alții de-a valma. Ce-o să mă fac? Și feciorul pleacă și mă lasă cu zilele. La toate se gândește, numai la mine nu.

Costan. Ilino.

Ilina. Așa e! De 3 zile și de 3 nopți aștept aci și-mi tremură inima de câteori sună buciumul, de câteori aud o vorbă pe afară, de câteori se sglanțână ușa.

Costan. Are să vie.

Ilina. Ies în ocol, mă 'nvârtesc în loc... nu mai știu ce fac... și ochii-mi sunt plânși de nu mai văd... și nu vine!

Costan. Ei, lasă.

Ilina. Ies în uliță... stau la marginea drumului și mă uit în zare... Trec drumeți... și el nu vine.

Costan. Acum s'a isprăvit... are să vie.

Ilina. Vin în casă, cad la icoană și mă rog: Doamne Isuse Hristoase adu-mi-! Ce să mă fac eu singură pe lume! Și nu vine, nu vine! (Cade pe laviță plângând).

Costan (mângâind-o). Liniștește-te... Are să vie acum-acum. Par'că-l văd coborînd coasta în goană, sărînd de pe cal și... iacătă-l în tindă... și apoi în casă și... iată-mă măicuță, și-a fost grije de mine? Hai? Și-o să te ia de gât... așa, așa... (o mângăie).

Crișan. De câți ani e băiatul?

Costan. De 18. (Ilinii). Fii pe pace, că Dumnezeu are grije de tine!

(Se aude viscolul. Ilina după o pauză se duce la fereastră).

Ilina. Nu se mai vede focul... și nici buciumele nu mai sună. Numai viforul urlă prin văgăuni și frânge stejari din codrii...

Crișan. Măcar de i-ar frânge pe toți. Să-i găsim culcați gata la primăvară.

Ilina. Ar fi o jale.

Crișan. De ce?

Ilina. Cum? Codrii noștri?

Crișan. Par'că mai sunt ai noștri...!

Ilina. Așa e!

Crișan. Tot trebuie să-i tăiem... pentru alții. Ne mai scutește din lucru.

Costan. O, decâteori nu-mi spuneă Nuțu. Dumnezeu să-l odihnească, și-mi plângeă inima ascultându-l: „Merg în pădure taică, ziceă, și-mi iau căciula din cap, par'c'ași intră într'o biserică. Și când văd stejarul însemnat cu roșu mă uit la el... câtu-i de frumos și mi-e milă s'apropiu securea. Hei, dar ce să fac? Prind să-l izbesc și geme taică... ca un om... și după ce-i trec prin inimă și începe să se frângă din încheieturi, mă cutremur tot... și-apoi când îl văd că se răstoarnă îmi înghiață sufletul. Pornesc să-l curăț de crengi și ca să-mi alung jalea, cânt! Dar nu știu, par'că-i un mort lângă mine și cântând așa, îmi dau lacrimile!“ Și... așa e...

Ilina (cu multă neliniște). De ce n'o fi mai su-nând buciumele?

Crișan. Și focul de-abia mai mijește.

Costan. Se stinge?

Crișan. Ba arde... sub cenușe! (Marina a adormit și îngână prin vis vorbe neînțelepte).

Ilina. Fata asta doarme de-a binele.

Costan. Drăguța moșului... cum îl așteaptă.

Ilina. Visează.

Costan. Las-o să viseze... las-o... (după o pauză.) Și zi așa, fuseși popă... și-acum.

Crișan. M'au lăsat credincioșii...

Costan. A rămas turma fără păstor.

Crișan. Ba mai bine zis, păstorul fără turmă.

Costan. Și n'ai să ți-o mai aduni?

Crișan. Cum își adună pasărea puii sub aripi, aș adună-o, dar...

Costan. Cine ești tu? Cum te chiamă?

Crișan. Cine sunt? Vezi focul ăsta cum arde sub cenușă? Asta sunt! La ce ți-aș mai spune-acum și cum mă chiamă?

Costan. Da... ți-o fi foame. De ce nu vrei să mănânci ceva. În casa noastră tot se mai poate găsi o fărâmă de mălai. Ilino adu ceva (Ilina iese în dreapta).

Crișan. Eu nu cer.

Costan. Dar când cerșești ce faci?

Crișan. Eu nu cerșesc dela vii... că de mi-aș întinde mâna.

Costan. Cum?

Crișan. Nimic. Hei, moșule, ce cerșesc eu în lumea asta nu e mâncare și adăpost...

Costan. Dar ce?

Crișan. Dreptate!

Costan. Dela Dumnezeu?

Crișan. Nu! Hei... nu dela Dumnezeu! (Costan se uită lung la el, Crișan privind în foc îngână):

Focule focșorule,

Eu te 'nvelesc, tu nu te 'nveli.

Eu te potolesc, tu nu te potoli

Eu voiu adormi, tu nu adormi.

Ci te desvelește și despotolește

Și te fă laur, balaur

Cu aripi și solzi de aur

Și te du peste hotară

S'avem și noi rod la vară!

Nu zic bine moșule!

Costan. Mai știu eu?... ce s'aleg din vorbele tale?

Crișan. Nu alege, crede. Că-ți sunt frate. În alții destul am crezut și-am rătăcit ca 'n păduri fără fund. În noi să credem; numai așa are să se facă odată ziuă, moșule!

Ilina (reintră speriată, cu o bucată de pâne și cu niște prune uscate pe un cârpător, le pune pe vatră.) Taică, n'ați auzit?

Crișan. Ce?

Ilina. A trosnit gardul din ocol. A sărit cineva în curte.

Costan. Ți s'o fi părut.

Ilina. Nu... am auzit tropotind... vine încoace... auziți... e la ușa tinzii... vine... taică (Crișan s'ascunde lângă vatră și se face că doarme).

Scena a V-a.

Baronul (intră disperat, cu părul vâlvoi, cu o manta spintecată, tremurând). Oameni buni, fie-vă milă... ascundeți-mă: Nu, nu vă speriați. Nu vin cu gând rău! Sunt un biet nenorocit. O ceată întregă e pe urma mea. Are să mă sfășie!

Ilina, Costan. Cine? Cine?

Baronul. O ceată de răsvrățiți! Se țin după mine... Au să vie!... Am nimerit aci... nu mă lăsați!

Ilina. Bietul băiat!

Costan. Dar cine ești?

Baronul. Sunt de neam mare... sunt bogat! Am să vă răsplătesc de toate numai scăpați-mă.

Costan. Nu ne trebuie!

Ilina. Taică!

Costan. Răsplata voastră!

Ilina. Taică!

Baronul. Gândiți-vă, tatăl meu e stăpân pe toată valea Hațegului.

Costan. Poate să fie.

Baronul. Am pământ cât vezi cu ochii.

Crișan. Pământul nostru!

Baronul. Și munții toți de jur împrejur toți sunt ai noștri.

Crișan. Munții noștri!

Baronul. Ai noștri zic!

Crișan. Ai noștri zic și eu!

Baronul. Și'n castelul meu dela Clopotiva...

Crișan. A ars castelul, domnule, e cenușă!

Baronul (cu frică, privindu-l). Da... a ars... dar bogățiile le-am scos. Am aur și argintării multe... și tată-meu vi le dă toate dacă mă scăpați!

Costan. Să și le ție!

Baronul. Popă mi se pare că ești moșule. Ascultă cuvintele lui Dumnezeu și întinde mâna prigonitorului.

Ilina. Așa taică, uită-te... un copil!

Crișan. De ți-ar întinde mâna, i-ar cădea din umăr!

Baronul. Ascundeți-mă, numai până la ziuă.

Crișan. Vrei să-i vezi și tu pe Horia și pe Cloșca cum îi duc în fiare?

Baronul. Nu, nu mai vreau să-i văd... nu mai vreau. Ei sunt de vină c'am ajuns aici... și dacă nu m'ascundeți undeva... dar fie-vă milă... sunt pe urma mea... i-am văzut!

Costan (cu serioșitate profundă). De ce ai venit aci? De ce ai venit să ne tulburi priveghiul? În colibe românești ard candelile în noaptea asta de jale. Nici să plângem nu ne mai dați răgaz?

Ilina. Taică, ai milă! E om și el nenorocitul!

Baronul. Așa femeie bună... apără-mă. Nu mă lăsă. De-oi scăpa din asta, te iau la mine...

Crișan. S'o pui în jug la primăvară!

Ilina. De ce nu-ți vezi de treabă, omule!

Baronul. Și ai să trăiești ca 'n rai pe pământurile mele!

Crișan. Pământul e al lui Dumnezeu, nu-i al vostru, Dumnezeu l-a dat la toți, nu numai vouă. Pe noi de ce crezi că ne-a făcut Dumnezeu să ne uităm la stele?

Costan. Du-te și-ți vezi de cale!

Baronul. Numai până se face ziuă...

Costan. Mulțamește-te, că te lăsăm teafăr și du-te. Ce ceri tu dela noi, nu-ți putem da!

Ilina. Taică, are să-l omoare... taică!

Costan. Cum i-o fi scrisul.

Ilina. Taică!

Costan (isbucind). Să taci. Inimă de muiere! Uiți într'o clipă ce-ai îndurat de veacuri! Mila! Pe vârfurile bătute de ploii, de grindină și de piatră, izbite de trăsnet, pustiite de furtuni și tocite de viscole, mai crește iarba? De unde mila asta pe sufletul tău? O amăgire, Ilino!

Ilina. Nu taică... mă gândesc... un copil neștiutor!... Am și eu un fecior taică și...

Costan. Nu te mai gândi! Du-te străine!... du-te și cum ți-o fi norocul! De-i muri... Hm! de-ai noștri câți n'au murit de pofta voastră. Furcile, temnițele, securile, cârligele, ștreangurile și colțurile stâncilor sunt sătule de sânge românesc. Du-te și fă-ți cruce în legea ta c'ai scăpat cu atâta!

Ilina. Taică.

Costan. Nimic. (Baronul pleacă spre ușa pe care a venit. Când s'ajungă în tindă se aud de afară șgomote din ce în ce mai apropiate și mai lămurite. Crișan s'a ridicat într'un genunchi și se uită după el, pipăindu-și cuțitul. Baronul se întoarce înspăimântat).

Baronul. Vin... auziți! Nu mă lăsați creștini buni și milostivi.

Costan. Ți-am spus să pleci!

Ilina. Taică, e păcat!

Costan. Ce păcat?

Ilina. Să-l împingi la moarte!

Costan. Dar ei?... ei?... când s'a pornit răscoala au fugit ca iepurii. De ce n'au ținut piept cu noi atunci? Și pe urmă când din porunca împăratului ne-am potolit noi, ei s'au năpustit ca fiarele!...

Crișan. Sunt pline drumurile și câmpurile de trupuri de creștini. Du-te voinice și luptă fățiș dacă-ți dă mâna! Noi îți dăruim vieața, ce mai vrei dela noi?

I-ul țaran (de-afară). Acolo a intrat, acolo!

II-lea țaran. Uite-i urma pe zăpadă.

Baronul. Indurați-vă!... Unde... unde să mă ascunz?

Costan. În casa asta nu e loc pentru tine.

Ilina. Taică, înmoaie-ți inima...

Baronul (lui Crișan). Lasă-mă sub vatră. Aco-pere-mă cu țundra ta!

Crișan. Aici nu!

Costan. Pleacă din casa asta!

Baronul (lui Crișan). Lasă-mă sub țundră.

Crișan (trăgându-și-o). Eu atâta am... tu ai castele, ajungă-ți.

III-lea țăran. Aici e; să știți, oameni buni.

IV-lea țăran. Aci de bună seamă.

Baronul (scoțând o pungă). Uite-o, e plină cu galbini... ia-o moșule... ia-o și nu mă lăsa.

Costan (își întoarce spatele cu scârbă).

Baronul (Ilinii). Ia-o d-ta... și ai milă... sunt om și eu... de ce să mă omoare ca pe-un câne... uite-o!

Ilina. Banii tăi nu-mi trebuie! Dar liniștește-te; aci sunt în casa mea.

Costan. Ce?

Ilina. E casa mea taică și sunt stăpână.

Costan. Ilino!

Ilina. O casă curată din moși în strămoși. Nu vreau să mi-o mânjesc acuma!

Costan. Vrei să-l ocrotești? Tu?

Ilina. Eu! Și nimeni n'are drept să-mi calce vorba. (Baronului). Liniștește-te! N'are să îți se întâmple nimic.

V-lea țăran. Să-l fi găzduit aici? Nu-mi vine a crede!

VI-lea țăran. Ba aici e.

IV-lea țăran. O, bieții oameni.

Crișan. Ai să te căești de ce faci, muiere.

Ilina. Odată intrat în casa mea, n'are drept nimeni să-i atingă un fir de păr! Lege sfântă a casei noastre! (Baronului). Fii pe pace!

Mai multe glasuri. Să intrăm... să intrăm... Dați năvală! (Larmă mare).

Ilina (iese în tindă). Da ce umblați, oameni buni?

Câteva glasuri. Ne mai întrebă?... Unde l-ați ascuns? Dați-ni-l afară!

Ilina. Pe cine?

I-ul țăran. Cum, n'a venit aici? Un lup flămând, care ne-a sfășiat oaia cea mai aleasă.

Ilina. Aci n'a venit nimeni... Duceți-văcu Dumnezeu!

Glasuri. Cum? Ce? Ce spune?... Nu e?... Nu se poate! I-am luat urma.

II-lea țăran. Lasă-ne înăuntru să vedem.

Toți. Așa!... Așa!... să vedem!

Ilina. Dacă vă spun eu! N'aveți ce căută aici. Nu știu nimica, n'am văzut pe nimeni.

III-lea țăran. Să ne fi scăpat?

IV-lea țăran. Ai grije ce faci, Ilino... Să nu plângi pe urmă cu amar.

Glasuri. Nu vrei să ne lași în casă?

Ilina. E taica beteag rău și de-abia a ațipit. Nu pot să vă las!

Glasuri. Dacă-i așa... bine... noapte bună!

III-lea țăran. Ne-a scăpat păgânul... ne-a scăpat.

Ilina. Dar din cotro veniți? De feciorul meu nu știți nimica?

IV-lea țăran (ironic). Ba știm, vine și el cu altă ceată. E pe drum. Ai să te bucuri când li-i vedeă... să vezi cum ai să te bucuri.

Ilina. Să-l aducă Dumnezeu în pace!

IV-lea țăran. O să fii soacră mare, Ilino! Să ne chemi și pe noi la nuntă. Noapte bună.

Ilina. Om vedeă, om vedeă! Umblați să-nătoși... Tu ești Mirule de-mi grăești?

IV-lea țăran. Eu! Ți-ași mai spune ceva, dar mi-e gura înghețată. O să-ți spună Mihai când o veni! Haideți feciori că iacă se face ziuă. Să ne mai încercăm odată norocul.

Toți. Treaba ei!... Dacă nu vrea... Să-l scăpăm noi așa... Noaptea asta... nici o nădejde... (Sgomotul se pierde încet).

Baronul. Se duc! (răsufă adânc). Se duc... am scăpat...

Ilina. Ai scăpat.

Baronul. O, femeia lui Dumnezeu... cum să-ți mulțumesc (vrea să-i sărute mânille).

Ilina. Nu! Am făcut ce-am crezut de cuviință. Nimic mai mult. Gătește-te de plecare!

Baronul. Da! da.

Ilina. Până nu vine Mihai și Șoldeș. Cu ei ar fi greu să mă 'mpac.

Baronul. Dumnezeu să-ți dea bine... Totdeauna am să-mi aduc aminte de d-ta. Ce suflet nobil!

Crișan. Suflet de rob, d-le!

Ilina (nebună de bucurie). Are să vie și Mihai, auzi taică. (Bătrânul stă neclintit, supărat). E pe drum! Bine că l-a apărat Dumnezeu... Are să se facă ziuă... Trebuie să vie... și Marina, sărăcuța... uite-o de-aseară la fereastră a doborât-o somnul.

Crișan. Sunt logodiți băieții?

Ilina. Logodiți!

Baronul. Fata d-tale?

Ilina. Nu. Băiatul e al meu... băiatul pe care-l așteptăm. Buciumile au încetat de mult și-acum are să vie... da... d-ta ce-ai făcut de te prigonesc?

Baronul. Intr'o luptă... pe drumul dela Abrud încoace, se aruncă unul asupra mea.

Eu sar la-oparte... el alunecă și cade, îi dau o lovitură între umeri...

Crișan. Când l-ai văzut căzut, i-ai înfipt cuțitul...

Baronul. Dar dacă nu săream la-oparte... și când l-am lovit s'o întors ca un șarpe. S'a uitat la mine așa de grozav, cu ochii holbați, cu gura căscată, că n'am să-l mai uit toată vieța... O (își acopere fața).

Ilina. Câți oameni prăpădiți, câte nopți de groază, Doamne! Mai alaltăeri noaptea m'am trezit cu un biet om, urmărit de căfane... L-am ascuns coala în pivniță.

Baronul. În pivniță? (Se uită cu atenție la ușa pivniței).

Ilina. Așa l-am scăpat... Spuneă că-i din ceata lui Crișan.

Baronul. Am auzit... am auzit... Mult rău a mai făcut Crișan, mai mult decât toți.

Crișan. Rău nu, dar bine cât a putut.

Baronul. Bine?

Crișan. Bine, da! A ars și-a dărâmat ca-telele voastre până 'n pământ. Ardeau greu, că erau îmbibate de sudoarea și de lacrimile noastre. A omorât Crișan fără milă... Îi plăcea să omoare la lumina focurilor, cari ardeau din toate părțile... Și eră cald... cald, ca 'n zi de vară... numai voi tremurați!...

Baronul (cu scârbă mare). Un smintit!

Crișan. A!... (Se repede la ei, dar se oprește și se răsgândește).

Baronul. Are să-l prinză...

Crișan. Viu nu, a bună seamă.

Baronul. Și ce te-ai repezit așa... Par'c'ai fi fost tu Crișan!

Crișan (după o pauză). Îi sunt frate.

Ilina. Frate?

Crișan (râzând). Glumesc.

Baronul. A ucis și a furat. Roata îl așteaptă.

Crișan. Să-l aștepte... E de geaba.

Baronul. A călcat legea!

Crișan. Legea? Tu vorbești?... Voi?... ați venit aici, ne-ați luat pământul, munții și codrii noștri; ne-ați furat brațele și copiii, ne-ați luat pâinea dela gură, ne-ați răpit tot... tot... Și-apoi ați făcut legea!... legea voastră! Ptiu!

Baronul. Cum? Cerșetorul ăsta...

Ilina. Nu-i luă în seamă... e cam... (arată că e nebun).

Baronul. Ai să înfunzi temnița, bătrâne.

Crișan. E! Ce mare lucru! Dar e de geaba și asta! Ne prindeți, ne duceți în fața judecătorilor, a fariseilor, ne aruncați în temnițe și de-acolo... pe roată! E de geaba! Bucuria voastră e bucuria proștilor.

Baronul. Cum?

Crișan. Sufletul nu ni-l puteți omorî. El iese din toate astea cum iese lumina din beznă... În el ne e tot sprijinul și e oțelit de nici trăznetul nu-l mai pătrunde, necum uneltirile voastre!

Baronul. Vorbești prostii.

Crișan. Cine are urechi s'audă.

Baronul. Hm!... De câți ani ești?

Crișan. De mulți! Trăiesc cu mult di'na-inte de a veni voi pe pământul ăsta, și am să trăiesc și după ce veți plecă odată de aci. Așa să știți!

Baronul (furios). Ce? cerșetor...

Crișan (repezindu-se ca o fiară). A!

Ilina (oprindu-l). E casa mea. Auzi!?

Crișan. Cerșetor! Să te ferească Dumnezeu să 'ntind mâna...

Ilina. Vezi-ți de treabă.

Baronul. Ți-aș aruncă un ban, robule!

Crișan. Numai să mai ai vreme!

Ilina (speriată). Taică! Taică!

Costan (grav). E casa ta, Ilino! Eu n'am cuvânt aici! tu ai zis-o.

Crișan (râde sinistru). Iertați-mă... un biet nebun și eu... mai bine... mai bine aideți să facem calendarul cu coji de ceapă! E noaptea de anul nou, ce Dumnezeu. Să vedem la primăvară sunt lunile cu ploaie? Să se topească zăpada, să ne putem culege frații și părinții, soții și copiii de prin șanțuri... dacă i-om mai cunoaște... să-i îngropăm după lege, că sunt creștini și ei săracii!... Sau haideți să punem sub tăier sare, pâne, pieptene, cărbune, păr și cuțitul și să ghicim. D-ta moșule să găsești pânea, că bun ești ca ea, Ilina părul, să aibă noroc la vite, Măria sa sarea, să aibă noroc la însurătoare; iară eu... eu cuțitul că-s rău de gură... Ha! ha! Și fata de colo cărbunele să aibă parte de un soț urît și negru... Ha! ha! ha!... Sau haideți în grădină să tăiem pomul neroditor. Cine-l ia chezaș că are să facă rod la vară? Îl iei d-ta, moșule? Nici eu... Ilina-l ia, că-i muiere... și cum o să plângă pe urmă.

Ilina. Să plâng?

Crișan. Haideți în grădină... Hai Măria ta să vezi obiceiurile noastre... Hai... Ce ți-e frică? De niște credințe vechi? O! ho! ho! ho! (pleacă spre fund și se oprește brusc văzând că se luminează de ziuă... Toți îl urmăresc încremeniți, Crișan îngână). Soare, soare, frățioare... nu mai răsări... N'aș vrea să-i văd trecând în lanțuri. (Coboară la vatră pe gânduri).

Baronul. Cine ești? Și ce ești?

Crișan. Sunt!... (dus pe gânduri). Sunt și stau colea pe vatră și cum stau mi-aduc aminte... și văd pe tata, pe moșu, pe stră-moșu și apoi închid ochii și văd pe stră-stră-moșii mei pe toți... până 'ncolo peste veacuri. Toți au răbdat și toți au plâns de dorul unei zile cu soare (rămâne înduișat).

Costan (iși ia o bundă pe el). Frig...

Crișan. Un cărbune doar mai arde sub cenușe!

Ilina. Să mă duc să mai aduc lemne... Tocmai acum să se stângă?

Costan. Mă duc eu.

Ilina. Nu taică... sunt mai ușoară.

Costan. Nu ți-e teamă?

Ilina. Se luminează de ziuă, n'are de ce să-mi fie (ia o haină pe ea și iese; de-afară din spre drum vorbe din ce în ce mai aproape).

Costan (după ce ascultă). Cine să fie?... Se apropie... Intră 'coa, vin.

Crișan (se așează sub vatră... Baronul în mijlocul casei înspăimântat).

Costan (se duce la fereastră). Da... o ceată... vin încet (sgomotul crește. Baronul intră în pivniță și lasă ușa după el, Crișan îl vede). Ce? vin aici? Ce caută?... (fuge la ușa din fund).

I-ul țaran. Încet-încet... să nu alunecăm. Ține bine, Neagule. Mai la dreapta.

II-lea țaran. Binișor... binișor... (se ivesc în fund... viforul aruncă zăpada în casă).

Costan. Ce aduce-ți voi acolo?

III-lea țaran. Jale mare!

Costan. Ce?

IV-lea țaran. Un mort.

V-lea țaran. Dumnezeu să-l odihnească.

Costan. Mihai!?

Toți. El. S'a sfârșit și cu el noaptea asta.

Costan (cu pornire nebună). Ah!... Doamne... Doamne... (iși frânge pornirea). Fie voia ta. (Intră toți).

I-ul țaran. Ioane, adu lavița aia... așa... pune-o colea.

II-lea țaran. Încet, binișor (il așază).

III-lea țaran. Bietul băiat... s'a dus.

Costan. Dar cum? Cum? Șoldeș unde-i?

IV-lea țaran. A venit încoace nu l-ați văzut?

Costan. Acuma... acuma... unde-i?

IV-lea țaran. La noi n'a mai venit. Cum a plecat s'a încins lupta și bietul Mihai... L-am luat și-am pornit încoa... ce eră să mai așteptăm?... Vedeam, că nu mai e nici o nădejde.

I-ul țaran. Noi am venit prin pădure... Șoldeș s'o fi întors pe altă cale.

IV-lea țaran. Și-am venit încet că-i drumul greu, zăpadă și povârniș.

Costan. Aduceți lumânarea aia dela icoană.

II-lea țaran (aduce lumina). Săraccii oameni. Dar fata asta ce a adormit aici?...

Costan. Lăsați-o... lăsați-o să doarmă... n'o deșteptați! Și ziceți, că nu mai e nici o nădejde?

IV-lea țaran. Nu. I-o fi și pornit... Și ce vreme! Da... Maică-sa unde-i?... Ilina!?

Costan (tresare și mergând spre ușa din dreapta). Plecați oameni buni. Vă mulțumesc... Plecați acum... lăsați-mă să-mi adun mințile!

Țarani. Plecăm, taică părinte... plecăm. Dumnezeu să-l ierte! (iși fac cruce și ies vorbind). Săracul... păcat... voinic băiat... s'a dus după taică-su — acum s'a sfârșit... Dumnezeu să-l ierte (ies).

Costan (la ușa din dreapta). Întărește-mi Doamne inima și dă-mi graiu să mângâi o biată mamă.

Crișan. Nici o nădejde!...

Costan. Mai bine te-ar lua viforul și te-ar duce ca pe-o creangă frântă, ca 'n veci de veci să nu mai treci pragul casei tale. Mai bine s'ar prăbuși dealul din fundul curții să te îngroape de vie... ori mai bine s'ar năpusti asupra ta o ceată de lupi flămânzi, să te sfășie... O! Doamne Dumnezeule, ce să-i spui? A! iat-o!... vine... Doamne, dacă nu e cu puțință să treacă acest păhar ca să nu-l beau... facă-se voia ta.

Ilina. (Intră repede și speriată fără să vadă mortul). Taică! taică (se ghemuie la sânul lui).

Costan. Ce e?

Ilina. L-am văzut taică pe Nuțu prin ocol!

Costan. Pe Nuțu?

Ilina. A sărit gardul și-a trecut cu pași mari de-alungul ocolului.

Crișan. Opreșteți-le de nu vrei să-ți le opresc eu pe veacul vecilor (se repede la el; Ilina îl oprește).

Ilina. Nu!

Crișan. Din spini mai umbli tu să culegi struguri?

Ilina. Nu! Nu vreau... Ți-am spus că în casa asta nici un fir de păr n'o să-ți se atingă.

Crișan. Cum?

Ilina. Așa are să fie!

Crișan. Ce?

Ilina. Ești în mâinile mele și-ași putea să te sfășiu! Nu vreau! Nu vreau să-mi calc cuvântul. Te miri!... Așa suntem noi năpăstuiții, bătuții, disprețuiții, umiliții de iobagi (se aude sgomot de departe dinspre drumul de țară).

Crișan. Auzi-i!... Vin (se duce la fereastră).

Ilina. Nu vreau să-mi mânjesc casa lăsată din părinți cinstită și curată.

Crișan. Uite-i... O!

Ilina. Îmi sugrum durerea 'n piept și-ți vorbesc pe față! (arătând afară). Auzi... Îi duc la moarte!... În ceasul ăsta curg lacrimi de sânge, văzduhul se cutremură și soarele nu mai vrea să iasă. E ceasul în care se frâng inimile... și în ceasul ăsta mare și sfânt al durerii mele. Îți vorbesc deschis. Ascultă-mă bine... ascultă-mă...

Crișan (din fund). Se apropie!

Ilina. Du-te! Treci prin ogradă, ieși la deal, coboară munții, lasă-te de vale pe Murăș, treci-l... și când îi ajunge 'n țara ta să știi, că-ți sunt cea mai mare dușmancă!...

Crișan. Îl lași să plece? Nu!

Ilina. Sângele pe care l-ai vărsat are să se facă val și valul râu și râul are să-și facă drum și are să vie năpraznic odată asupra voastră. Dușmancă de moarte am să-ți fiu...

Să te păzești de mine... Intr'o zi am să vii să te cauți la tine acasă!!...

Crișan. A!... Cum îi bate...

Ilina. Du-te... (cade peste mort; baronul se retrace spre ușa din dreapta, Costan și cu țărani deschid ușa din fund și stau în prag, viforul aduce zăpada 'năuntru).

Crișan. A! l-am mai văzut odată! Tovarășii mei! (se 'ntoarce și-l vede pe baron, furișându-se pe ușe, se repede la fereastra de lângă ușa ce dă în curte și-l urmărește pe baron cu gesturi, cu privirea și cu cuțitul în mână, e atent și la ce se petrece 'n fund): A! ha! a, ha! a, ha!... (Se aude de-afară râsete de batjocură, scuișături, palme, fluerături).

Glasuri. Mai iute... mai iute.

IV-lea țaran (din ușe). Cu trestia îi bate...

Glasuri. Așa-i trebuie regelui!

Ilina. Voinicul mamii, auzi?

Glasuri. Iată regele vostru (scuișături, palme și râsete).

Ilina. Auzi?... Cum te-ai ridică dac'ai auzi!...

IV-lea țaran. Lanțuri grele și pe cap co-roană de nuiele...

Ilina... Dar moartea nu mai aude!...

Crișan (nebul de furie). Ai ajunge tu, dar nu te las eu!... (pornește sălbatic pe urma baronului).

Glasuri. Iată craiul vostru! (Iar fluerături, chiote, palme, larmă).

Ilina (cu ochii mari)... Moartea nu mai aude!...

Costan (în timp ce sgomotul se depărtează vine din fund cu fața acoperită). A! ce grozăvie, Doamne!... Ce grozăvie!... O!... (izbucnește în plâns, cade la icoana din stânga). Mântuește Doamne poporul tău (își urmează rugăciunea printre lacrimi).

Ilina (cu ochii mari, reci, se uită drept înainte). Intr'o zi am să te caut... la tine... acasă!...

(Sgomotul se pierde încet-încet... În fund mai mulți țărani își fac cruce și cad în genunchi).

— Cortina încet. —

Spionii.

Trecuseră vremurile pline de volbură, cari întunecau atmosfera Țării românești, acum vreo treizeci și câțiva de ani. Războiul mai trăia doar în jocul copiilor și în poveștile din gura sobei, unde vitejia Românului tot se mai încăeră cu încânirea dârză a păgânului, care dela Mirceștii, dela Ștefanii și dela Mihaii noștri încoace nu mai știa, ce-i frica.

Eroismul maiorului Șonțu, al căpitanului Valter Mărăcineanu și curajul bărbătesc al sergentului Grigorie Ion tot mai îmbărbătau sufletul urmașilor, oricât de trudit ar fi fost el, sub povara grea a năcazurilor vieții; iar prin șanțurile satelor se mai vedeau încă parapete și întărituri turcești luate cu asalt de mici ostași români, îmbrăcați numai în ismenuțe și înarmați cu puști de lemn și săbii de cucută.

Un astfel de spirit războinic domniă și la noi în Ruginoasa, cu toate că bătrânii noștri au prins arma numai pentru nevoile altora și nici decum pentru a-și mări vaza lor și a-și apăra moșia proprie. „Cânecrețul” și Solferino trăesc în legendele noastre departe de sufletul românesc, înfățișându-ne mai mult vremuri pline de un romanticism medieval, cu ciocniri de cavaleri panșerați, pe alocurea ridicole și lipsite de însuflețirea firească a Românului, așa cum ne-o spune cântecul dela Solferino devale:

„Căpitane nu te bate,
Că-ți pierzi cătanele toate!”

Războiul cu Turcul însă a trecut ca un fior prin inima Românilor de pretutindeni, reînviind mândria strămoșească umilită veacuri dearândul de străinii șireți și lacomi după avutul altora.

Ruginoasa împărtășia și ea nemărginita bucurie a răpunerii păgâne și a scuturării lanțurilor sclăviei. Ea încă și-a avut eroii ei în luptele de pe câmpiile Bulgariei, pe cari îi pomenia cu drag prin șezători, pe la poveștile bătrânilor și chiar în pomelnicile praznicelor mai mari. Erau nește ciobani voinici, cari pe vremea freamătului de vrajbă

și-au năpustit turmele în balta Dunării și-au pornit-o spre Calafat, unde s'au înșirat în oastea domnească. De atunci li s'a pierdut urma. Se zice, că fiind mânați ca vedete încolo spre Plevna ar fi fost atrași în cursă de nescai spioni grecotei, cari făceau slujba aceea rușinoasă pe lire de aur grele și-apoi sfâșiați de haita păgână fără nici o milă și fără frică de Dumnezeu.

De atunci Ruginoasa fierbea de ură împotriva spionilor, împotriva hienelor, cari își vând sufletul pe bani și calcă în picioare legile dreptății. Eră vai de îndrăznețul acela, care s'ar fi încumetat să facă pe spionul, când se jucau de-a bătaia, căci se ducea ologit acasă. Iar bătrânii lăcrimau în toiul povestirilor, când venea vorba, de câte-o stârpitură de om numai cât pumnul, sărac lipit pământului, flămând și gol, de curgeau sdrențele de pe el și ce să vezi, măi neică, se rugă plângând să-i dăm o bucătură de pâne și să o luăm la stânga, că prindem dușmanul în coaste, altfel ne înghite pământul... și cum o coteam ne pomeniam cu plumbii neamțului deși ca grindina în spațele noastre...

Așa eră Ruginoasa pe atunci și poate și astăzi, căci mare e nedumerirea oamenilor și ticăloși se găsesc destui în toate vremurile și în toate locurile.

Dar cum am spus, furia aceasta trăia numai în povești și în jocurile copiilor. Incolo lumea se obișnuise de mult cu liniștea și-și vedeă de treaba ei. Până când într'o zi sunetul clopotului celui mare bătut în dungă a umplut de groază întreg hotarul Ruginoasei.

Eră în Sâmbăta Rusaliilor. Ruginoșenii împreăștiați pe câmpul plin de roadă dedeau zor să isprăvească cu sapa, pentru a se hodi liniștiți în zilele de sărbătoare. Acasă, doar câte-o babă mai neputincioasă și colo și colo mici grupuri de copii răzleți, de mai dădeau vieață satului aproape părăsit. Câinii dormeau lungiți la umbra gardurilor și găinile se stârceau lenoase în cuiburi de țărănă, cu ciocul căscat în arșița cam vremelnică a soarelui. Rândunelele dădeau mici târcoale

în jurul bisericii, pentru a se înșiră iarăș cu sutele sub streșina umbroasă a turnului. Ciorile croncăneau a ploaie în stoluri mari flămânde, numai sapa harnică a țaranului trăgea cu îngrijire pământul umed în mușuroaie bogate, pline de nădejde și dătătoare de hrană pentru toate jivinele viețuitoare.

Din când în când se oprea la poarta satului câte-o trăsură boierească sub covâltirul căreia zăcea nepăsătoare în umbră câte-o mutră simandicoasă de procatăr ori de „inșpectăr“ grav ca un profet și aruncă în batjocură un ban ori doi, stolului de copii, cari se întreceau să deschidă poarta. Iar el, boierul, se distra, privind la puvoii acestora de plozi murdari, hrăniți cu poame pădurețe, cum se svârcoleau tihniți în țărână, să apuce răsplata ridicolă, ce li se aruncă, ca la câni. Și până ce victoriosul ieșea de sub povara concurenților abia suflând de oboseală, cu banul în dinți și tocându-și hainele sdrențuite, ciocoiul îngâmfat trecea prin poarta cealaltă a satului, unde se repetă aceeaș scenă.

Cam pe la vecernea cea mare niște oaspeți neobișnuiți bătură la poarta satului. Înfașurarea lor curioasă a inspirat prea puțină încredere micilor portari, cari au luat-o care în cătrău, strigând cât le luă gura: „Vin Turcii uă!“

Strigătul acesta în care se mai ascundeă încă, ceva din groaza tradițională, a trecut ca un curent dintr'un cap la celalalt al satului trezind din amorțeală tot ce mai aveă răsufare. Moșnegi proptiți în băte, târându-se încet spre poartă; babe scoțându-și cu frică capetele sbârcite pe geamuri, copii pitulați cu temere sub cojoacele bătrânilor, întreagă ceata aceasta de infirmi părea că cerșește mila „cutropitorilor“ prin înfașurarea lor umilită.

În vraja cam aceluiaș sentiment de nesigurantă „convoiul“ turcesc defilă pe dinaintea căscioarelor, în care spaima de veacuri se scormonise iarăș. Convoiul eră compus dintr'o căruță bine ferecată, legată în urma unei gloabe de cal slab și urît ca un stârv. Sub osia de dinapoi mergeă cu capul agale un câne bălan, care nu-și părăsiă locul, ca și când ar fi fost legat acolo. În căruță o fată tânără, cu fața arămie, cu sânii goi în

bătaia razelor de soare-apune împărțiă ojina cu o măimuță îmbrăcată într'un fel de atilă roșie cu nasturi sclicicioși. Pe de lături mergeau două „lifte spurcate“ late în spete, cu șalvari largi de aba groasă, încinși cu chimire roșii de merinos. Fața lor bronzată contrastă cu roșul aprins al fesurilor sub care se ascundeă un păr negru și creț de-o bogăție etiopică. Cu îndrăzneala lor orientală cei doi „turci“ cereau și pe-o parte și pe alta într'o limbă necunoscută probabil bucățele pentru întreagă ceata. Lumea se retrăgea sfioasă de dinaintea lor și închidea porțile, lăsându-i pradă cânilor, cari și ei lătrău din depărtare, ca asupra unui dușman temut.

În scurtă vreme convoiul a ajuns înaintea bisericii. Crâznicul, un bătrân luptător dela Königgrätz, care purtă a fală medalia răsboiului, voiă tocmai să toace vecernia Rusaliilor, când dă deodată cu ochii de grupul acesta de străini curioși.

Ca un trăsnet i-a venit în minte răsboiul cu Turcul, ale cărui victime nu putreziseră încă, Plevna, ciobanii noștri atrași în cursă, umilirea lui Osman și întreg visul acesta transformat deodată în pofta fierbinte de răsbunare a liftei păgâne:

„Spioni!“ și-a zis el strângând cu tremur în mână cheia bisericii. — Aștia nu-s altceva decât „spioni!“ Strigați în lume copii, grăi el unei cete de copii plini de spaimă, că au venit spionii!

Renăscut ca în vremurile de vitejie de odinioară crâznicul urcă cu o încordare tinerască scările bisericii până sus în clopotniță și, abia trăgându-și sufletul de oboseală, începă a bate cu putere clopotul cel mare cu ciocanul în dungă. Undele plângătoare se împrăștiau jalnice ca cântecele de mort în toate părțile hotarului, mișcând cu durere inima celor, ce le pândeau. Rândunelele speriate se împrăștiau și ele în toate părțile legănându-se par'că în sborul lor pe undele sunetului de clopot și ducând cu ciripitul lor straniu peste tot cuprinsul vestei primejdiei.

Muncitorii s'au oprit speriați din lucru, și răzimați în coada sapei așteptau urechile pentru a distinge mai bine glasul desnădăduit al clopotului. Și când sunetul lugubru

vibră tot mai jalnic în văzduh, ca în vremuri de grea încercare, toate sapele să ridicară ca una, pentru a chema lumea să-și apere moșia și legea. Curente întregi se strângeau spre sat din toate direcțiile hotarului și în câteva minute pe ulițele Ruginoasei furnică lumea amenințătoare, în acelaș timp însă muncită și de o firească nedumerire.

„Ce e?” se întrebau cu toții examinând cerul și pământul cu mânia lor de potopuri și de pară. Nici un semn de ură dumnezeiască însă. Cerul limpede, ca un vis curat și pământul liniștit ca un copil în leagăn.

„Spionii!” strigară din toate curțile stoluri de copii ascunși de frica poveștii crâșnicului; au vînt spionii, sunt cu măimușele la biserică!

Oamenii, cuprinși și ei de un fior de groază dădură năvală spre piața mică a sfântului locaș. Cât te-ai șterge la ochi o oaste întregă s'a năpustit asupra bieților streini, în care groaza îngheță sângele. Rugători, târându-se în genunchi cu mâinile ridicate spre cer implorau iertare și milă mulțimei înfierbântate de puterea neînfrîntă a urei și a blăstămului strămoșesc împotriva ticăloșiei păgâne.

Ațâțați de crâșnic însă Ruginoșenii nu voiau să cunoască nici o milă:

„Spioni ticăloși!” strigă crâșnicul amenințând cu cheia și apropiindu-se chiar de unul din ei să-i sdrobească craniul; — „lifte spurcate, ați venit să ne sugeți sângele, mișei bătuți de Dumnezeu cu rugina feții, la pământ cu voi, că vă ia mama dracului!”

Nu eră de glumit. Nenorociții erau în ghiarele morții.

Din fericire însă s'au găsit și oameni mai blăjini, cari cereau cu insistență judecătorilor la moarte — căci acesta eră să fie sfârșitul — să întrebe orișicum și stăpânirea, ce-i de făcut?

După multă chibzuială s'a hotărît să se trimeată la „înșpectărul” al mare din Făgăraș două ștafete călări, cari să vestească primejdia, ce i-a ajuns și să ceară preainaltul sfat al Măriei Sale. Până să vină cu răspunsul aveau să treacă două zile întregi. În timpul acesta „spionii” au fost ferecați cu ștreanguri tari de roțile căruței și nu li s'a dat hrană decât câte-o coajă de pâine și câte-o

gură de apă. Măimușă și cănele au fost omorîți cu pietrii și îngropați în alt hotar departe de granița Ruginoasei.

Străji puternice înarmate cu furci au fost rânduite zi și noapte de pază lângă liftele periculoase, cari se svârcoleau sub strânsoarea dureroasă a lanțurilor.

Fata plângea cu hohot sfășiată mai mult de chinuri sufletești decât de urmele ștreangului, care-i amortise brațele și mijlocul, de nu le mai simțea. Trupșorul ei fraged de copilă a fost ușor învins de brutalitatea omenească și în curând părăsită de ultimul strop de rezistență, ea se lăsă biruită în puterea ștreangurilor, cari se ascundeau în carnea ei moale ca pajiștea. Vaetele ei erau tot mai slabe, până când dela o vreme încetară cu totul.

„Dați drumul fetii, măi! Nu vedeți, că moare!” stigă cu indignare un flăcău robust, ca un munte, care venise și el să vadă „spionii”.

„Pe tine nu te-a întrebat nimenea!” să răsti la el una din străji, strângând în mână furca de pază.

„Te întreb eu minteni, de nu deslegi fata”, sbieră furios Nică Banu, cel mai voinic și cel mai cu stare flăcău din Ruginoasa.

„Ce mă?” se răsti iarăși pândarul.

„Să dai drumul fetii, păgânule, că ești mai păgân ca ei!” răcni flăcăul și se opri amenințător în fața paznicului îndrăzneț.

„Mă Nică! interveniră ceilalți pândari, vezi-ți de treabă, mă!

— De nu sloboziți fata, vă sorb pe toți de pe fața pământului, cânilor!

— Mă Nică! Mă Banule! Fii pe pace, mă!

— Nici o pace!” grăi flăcăul cu hotărîre și scoțând cosorul dela brâu, tăie repede ștreangurile, cari țineau pe frumoasa turcoaică amețită de leuca căruții.

Pândarii să uitau unul la altul, fără a îndrăzni să intervină, căci Banu nu glumiă, când spunea o vorbă.

Fata căzu sdrobită în brațele lui Nică Banu, care plin de milă o așeză mai la o parte în umbra unui tei stufos.

„Vedeți ce-ați făcut, cânilor?” strigă el cu inima sfășiată de durere, căutând să readucă la viață ființa aceasta dragă, care-i înlăn-

țuia tot mai mult sufletul și tot mai mult îi vrăjia simțurile lui chinuite.

Într'un târziu fata deschise ochii ei frumoși și umezi de lacrimile unei dureri ascunse și întrebă plină de încredere pe îngerul ei păzitor:

„Örlür-dür-Küj? Ne omoară?”

— Nu, scumpa mea! grăi cu blândeță băiatul, ca și când ar fi înțeles vorba streină a copilei și începă a o mângăia cu mâna pe fruntea ei răcită de groaza morții. „Nu, n'au să vă omoare, căci de-ar îndrăzni să vă atingă numai un fir de păr, eu singur am să le sap mormântul!” strigă flăcăul mai mult paznicilor buimăciți decât încântătoarei turcoace, care cu sensibilitatea caracteristică ființelor zonei tropice, găci bunăvoința creștinească a ghiaurului.

Purtarea aceasta a lui Nică Banu uimă pe toți locuitorii comunei și ca vântul se lăși vestea, că flăcăul a fost vrăjit de turcoaică, care i-ar fi înveninat buzele cu otrăvuri, căci se zice, că ticăloasa l-ar fi sărutat pe furiș. Cum au prins vestea aceasta toate șiștele din sat s'au pus pe descântece și au găsit într'adevăr, că voinicul a fost vrăjit. Când au venit toate cu ulcelele să-i dea să guste de treiori apă dela nouă izvoară, din nouă hotare, unde s'au scaldat ielele și cei șapte

bălauri cu nouăzeci și nouă de capete Nică opră pe cea mai vestită din ele și în schimbul unei pungi pline cu aur, îi ceră o ploscă sdravănă cu rachie „farmecat”. Sofia sosi pe la miez de noapte cu plosca vrăjită și îmbie pândarilor din rachiul îmbibat de mirosuri.

Străjile închinată pe rând în sănătatea stăpânirii, a „inspectărului” și a fruntașilor comunei Ruginoasa, ca să-i învrednicească Dumnezeu, să scape țara de lifte spurcate — și în curând fură cuprinși de un somn adânc și adormiră ca morți cu mâinile înțepenite pe furci.

Nică Banu luă doi din telegarii săi ca smei, îi prinse la căruța turcească, aruncă în ea pe cei doi „spioni” mai mult morți decât vii și așezând lângă dânsul pe frumoasa turcoaică, care-l înlănțui de gât cu brațele ei moi și mirositoare ca un harem, dădu bice cailor și o pornă în goană pe drumul de țară încolo spre ostrovul turcesc, unde să îmbină cerul cu pământul.

Nu mult în urmă dispără și Sofia sgripto-roaica cu întreagă averea lui Nică Banu topită în lire grele de aur.

Unde s'or fi dus, nu se știe, căci de atunci nu s'a mai auzit nimic de urma lor.

Gheorghe Stoica.

Fragment.

Iar când vei trece pe sub casa cu geamurile 'ntunecate
La care veșnic dorm în cupe doi trandafiri aprinși, de foc,
De-ți vei purta cândva durerea pe străzi tăcute, prin cetate,
Căutând un vers în amintirea atâtor visuri sfărâmate,
Rătăcitor ca unda apei, plângând pribeag din loc în loc,
Să te oprești măcar o clipă la casa ei fără noroc,
Atuncea când vei trece iară pe sub ferestre 'ntunecate.

Te-o 'nfioră deodată poate neînțeleasa întâmplare
Ce te-a adus din drum acolo, târziu de tot, ca un regret,
Te vei miră că-ți plânge 'n suflet o undă aspră de 'ntristare,
Pe când în jurul tău se 'ntinde numai tăcere și uitare...
Și pacea se va coborî din nalturi ca un balsam ciudat, incet,
Și nu-ți vei mai aduce-aminte atunci nici tu c'ai fost poet,
Înfiorat deodată poate de-o ne'nțeleasă întâmplare.

Orașul își va frânge 'n zare ca și-altădată fața moartă
Când marea liniștită 'n maluri se va sbrobi nepăsătoare,
Și turnuri reci de catedrală, sfidând a cerurilor poartă,
Vor suferi nainte greaua povară-a razelor de soare...
Și toate-or fi așa de triste ca mai de mult...

Numai o floare
Se va plecă ușor pe-o cupă, ca și o mână care iartă...

Sandu A. Hodoș.

Pe Mărgineanca.

— Fragment. —

Plecând dela eleva lui în chipul pe care l-am văzut, Neculai Cosma, nu se duse acasă, ci apucând pe o ulicioară, eși la capătul satului. Eră noroiu și mergea greu. Puținii trecători cu care se 'ntâlneă, se uitau aiurați la el, dar, ca omul cufundat în gânduri, el nici nu-i vedeă. Când ajunse la poarta țarinii, jâtarul, care sta 'n gura colibeii cu un sac în cap, se grăbi să-i deschiză, spunând:

„Bună fu plocica asta, d-le!

— Da! Da!“ răspunse el și dădu omului zece bani.

Iar când se văzù în câmp, singur-singurel în câmp, se uită cu băgare de seamă prin prejur și în depărtare.

Țipenie de om! Văzduhul, spălat de ploaie, învioră plămâni. Ciocârliile nu mai puteau de bucurie: se ridicau ciripind și de sus se prăvăleau spre pământ, scaldându-se în aerul albastru și curat. Cerul senin. Florile de câmp păreau mai strălucitoare. Iar în depărtare, de jur-împrejur, cerul se plecă blajin și sărută pământul ce ține omenirea slabă și încrezută.

Nezărind pe nimeni, Cosma începù a vorbi singur, mai întâi cu voce înceată, mai apoi din ce în ce mai tare.

„Mariano!... Mariano!... Mariano!“ exclamă el în cele din urmă, cu ochii plini de lacrimi și închipuindu-și că iubita lui plutește — nevăzută — alături de el. „Îngeraș suav!... Picătură de rouă curată!... Te iubesc! Te iubesc!... Te iubesc!“

El fixă cu privirea un fir de cicoare, încredințat că — deocamdată — Mariana luase înfățișarea unei flori spre a-i auzi mai bine cuvintele lui înflăcărate de dragoste.

„Te iubesc, Marino, mai mult decât pe Dumnezeu. Iubire ca a mea nu a mai fost și nu va mai fi pe acest pământ. Pentru o privire, pentru un zâmbet al tău mi-aș da vieața“.

Floarea de cicoare se clătină ușor, desmierdată de o adiere.

„Nu mă crezi?“ întrebă el cu amărăciune. „Nu mă crezi?... Ei bine, vei vedeă... Sângele meu nevinovat îți va dovedi că“...

Deoarece floarea de cicoare încremenii deodată nemișcată, tânărul se opri. Duse mâna la frunte ca un om care caută a-și aduce aminte de ceva, tuși și apoi zise:

„Te-ai speriat?... Am glumit numai!...“

— Da ce faci acolo, domnule Cosma?“

Tânărul tresări și se întoarse. Eră un flăcău care se 'ntorcea călare dela câmp.

„Ce să fac, Răducule?!... Mă uit la cicoarea asta! Ai văzut tu vreodată cum se închide ea când începe a coborî soarele? Ai zice că-i o ființă ce închide ochii de somn“.

Flăcăul îl ascultă cu băgare de seamă, dădu din cap și plecă, zicând:

„Ce-a lăsat Dumnezeu!... Dorm și florile... ca oamenii!“

Iar Cosma plecă mai departe, pentru că iubita lui pierise dintr'odată din firul de cicoare.

Închipuirea lui înfierbântată îi făuri fel de fel de scene în care el se arată ca un erou de prin romane. Aci eră par'că o inundație, care primejduia vieața Marianeii și el se aruncă în valurile înfuriate și o scăpă dela înec. Aci i se părea, că o scapă din foc năpraznic, cu prețul unor grozave arsuri pe mâni, care abiă s'au vindecat. Dar după cum gingașele flori timpurii de pomi roditori sunt nimicite de un îngheț primăvăratec, tot astfel și plăsmuirile fantaziei lui se scuturară moarte când între ele se înfățișă figura lui Mărgărit. Cum răsări ea 'n mintea lui Cosma, de ce se înfățișă tocmai în clipele acelea — aceasta e greu de spus. Sigur e însă, că Mariana pieri ca un abur și Mărgărit se lămurì din ce în ce mai bine în mintea tânărului nostru, care plecă ochii 'n jos ca un om vinovat, prins asupra unui fapt neiertat.

Dar această stare de abatere nu ținu mult timp. Cosma își amintì, că aveă un talent deosebit pentru compoziții.

„Ha“ zise el deodată, ca un om, care a descoperit o taină, la care s'a gândit multă vreme... „Eureka!... Inspiră-mă Cupidon!“

Zicând acestea, el se întoarse spre sat. Ajunse acasă pe când se înseră. Bău un

pahar de lapte rece și după ce-și aprinse lampa se pregăti de scris. Puse o peniță nouă 'n condeiu, băgă penița 'n gură și o înmuiă apoi în cerneală. Așeză hârtia mai bine 'n fața lui și scrisese un singur cuvânt: Ingerașule! Stătū puțin pe gânduri și apoi îl șterse, iar în locul lui scrisese cuvântul: Domnișoară. Dar după câteva minute îl șterse și pe acesta, deoarece se hotărî să-i scrie în nemțește. Scrisese câteva rânduri, le ceti și le șterse. Iși lăsă apoi fruntea 'n palma stângă și după aceea se ridică dela masă. Se uită 'n oglindă și-și văzu fața congestionată. „Și cu toate acestea trebuie să-i scriu — își zise el în gând. Vacanța e pe sfârșite și ca mâne plec la București. Trebuie să-i scriu neapărat. Să-i scriu o scrisoare frumoasă-frumoasă, care s'o facă să plângă. Și 'n drumul meu spre Facultate să mă gândesc la ea ca la o zână din basme“.

Ușa se deschise binișor și o femeie îmbătrânită fără vreme se ivi ca o umbră 'n prag. Ochii ei dulci se fixară întrebători într'ai tânărului și buzele ei șoptiră cu sfială:

„Ce faci, Nicușor?... Ș'acum scrii?... Mai lasă-l ciorilor de scris... Mă mir cum nu ți se urește cu el... De ce te chinuiești așa, băiatu mamei?“

Tânărul rupse hârtia și o aruncă 'n coș. Mama lui îi urmări cu grijă mișcările și îl întrebă:

„De ce o rupi, mamă? Ai greșit? Așa-i, că eu te-am făcut să greșești?“

— Ba nu, mamă, dar“...

El nu isprăvi căci mama lui se apropié de el și-i puse mâna pe frunte. Atingerea ei îi făcū bine și Cosma zâmbi ca un copil.

„Ori te doare capul, maică? — îl întrebă mama lui, cu grijă.

— Nu.

— De ce nu mai ești puțin prin grădină?

— Mi se urăște.

— Să nu ți se urască, gura mamei, să nu ți se urască în casa părintească“.

Tânărul tăcū.

În acelaș timp vântul porni cu furie. El trânti ușile deschise, sparse geamurile ale căror cercevele nu erau prinse 'n cârlige, vui prelung prin pomi.

Femeia își făcū cruce, zicând: „mai iartă,

Doamne, vântul ăsta odată!“; apoi ieși grăbită să ferească de furtună oarecare lucruri de ale casei. Feciorul ei rămase multă vreme cu privirea fixată într'un punct al dușumelei, apoi își cuprinse cu mâinile fruntea înfierbântată și începū a plânge ca un desnădăjduit.

În seara aceea nu mănăca nimic și se culcă îmbrăcat, cu gând ca peste noapte să se scoale spre a face o preumblare prin grădină. Dar la vârsta de 20 de ani somnul binefăcător gonește orice griji din suflet și-l odihnește pe deplin. A doua zi tânărul nostru eră vesel și mama lui lăcrămă de bucurie când îl auzi cântând. Se așeză la masă și începū a scrie. Mâna-i alergă ușoară și în curând o pagină fū acoperită cu o scriere sigură, netremurată, în care licăreau ca niște pietri prețioase imaginile cele mai originale și în care cuvintele gingașe și desmierdătoare alcătuiau o muzică dulce, un cântec de leagăn pentru un vis din cele mai frumoase.

Să-l lăsăm pe acest tânăr amorezat să-și destăinuiească hârtiei mult răbdătoare dorul și chinul sufletului său, iar noi să vedem ce i se mai întâmplă lui Franț al nostru.

Neîndrăznind să se ducă pe la târlă spre a vedeă dacă Pavel Gaman a adus vacile furate, administratorul Mărginenții abiă așteptă să treacă zilele ce mai erau până la sfârșitul lunii spre a ști plecat pe acela de care prinsese o ciudată frică. La capătul lunii Gaman fū înlocuit cu un Muscelan, care păreă de treabă și cu frica lui Dumnezeu. Și după ce-și primī simbria, el găsi prilej să se apropie de Franț și să-i spuie:

„Mai dăm ochi amândoi, logofete!“

Un semn să fi făcut Franț și în cinci minute Gaman ar fi fost arestat. El însă nu făcū acel semn. Se mulțumi să ridice din umeri cu nepăsare și să arunce fostului văcar o privire batjocoritoare.

La vreo săptămână dela plecarea lui Gaman, Franț se hotărî să calce pe Mărgărit la Filioara spre a vedeă ce apucături are tânărul. Pentru ca acesta să nu fie vestit însă de nimeni, Franț apucă pe un drum mai de ocol și printre namiezi ajunse în Filioara. Se oprī la cârciuma din capul

satului și legă calul de un parmac. Apoi bătî cu cotorul cravașei într'o masă și porunci o limonadă. Sorbind lichidul acela dulce și înțepător, administratorul Mărginencii intră în vorbă cu debitantul de beuturi spirtoase și prin întrebări meșteșugite află tot ce doreă să știe despre Mărgărit.

Plăți și plecă apoi pe jos, cu calul după el. Copiii umpleau ulița cu jocurile lor felurite. Dar când trecea pe lângă ei, se opreau și scoțându-și pălăriile din cap, îl salutau respectuoși.

Franț iubea mult copiii. De aceea le răspunde cu o deosebită plăcere la salut, ceea ce făcea pe copii să se uite mirați unul la altul și apoi să rîdă, fără să prea știe bine de ce. Ba la o răspântie se opri să vorbească puțin cu unii din ei și le puse câteva întrebări la care ceice învățau la școală răspunseră. El dete fiecăruia câte zece bani și porni mai departe, pe când un copil numai cu scurta se ținea după el. Franț îl văzu dar nu se băgă pe el. Abia la un cot se opri și se uită îndărăt. Copilul se opri și el, plecă ochii 'n pământ și băgă un deget în gură. Administratorul Mărginencii plecă mai departe și copilul porni și el.

„Ce-o fi vrînd băețașul ăsta?“ — se întrebă Franț, care simți că e urmărit de el și iar se opri.

Se întoarse spre copil și-l chemă:

„la vino 'ncoace, băețaș!“

Cel chemat porni spre el, dar după câțiva pași se opri și nu mai vrî să înainteze cu nici un pas. Toate stăruințele administratorului fură zadarnice. Iar când acesta făcu un pas-doi spre el, copilul o rupse la fugă. Franț ridică din umeri și porni mai departe.

Dar când ajunse 'n dreptul curții lui Taifas, cineva alunecă pe după casa acestuia și lui i se părî că celce se ascunse atât de repede eră Gaman. Se opri în loc cu răsufierea tăiată și mîngăia calul pe ochi. Apoi, fără să știe cum, încălecă și o ținu într'un trap întins până la conac.

Mărgărit eră acasă și nu părea deloc mirat de vizita șefului său. Îi părea foarte bine chiar că „d-l inspector“ i-a făcut această plăcută surprisă și luându-i calul, îl duse el singur la graj unde-i dădî cele trebuitoare.

Apoi se întoarse lângă Franț și deoarece nu mai eră mult până la amiazi, îl întrebă de vrea să-i facă cinstea să mînânce la el. Și cum șeful răspunse afirmativ, el plecă spre a spune bucătăresei ce să pregătească pentru prînz. În acest timp Franț făcu un ocol prin curte și se încredință numai decît că Mărgărit eră cu adevărat un om căruia îi plăcea rînduiala. Când eră Taifas la acest conac, lucrurile cele mai felurite și mai deosebite stau aruncate claie peste grămadă, ca aduse de o apă mare. Acum fiecare lucru eră așezat la locul lui, bătătura curată, iar în fundul curții, împrejmuată din nou cu gard de nuiele împletite, Mărgărit își închisese și pregătise un loc pentru grădină. Casa de locuit, deși veche, eră spoită de curând și aveă o înfățișare prietenoasă. Temelia pătulului eră făcută din stâlpi de zidărie din cari câțiva se fărâmaseră. El, Mărgărit, făcu din nou pe unii, repară pe alții, cârpi tabla de acoperiș, ridică un felinar în fața casei, pămăști grajdul și dete întregului conac o înfățișare ademinitoare.

Administratorul Mărginencii rămase foarte mulțumit de cele ce văzu prin curte, dar voinde a se încredință și de cinstea lui Mărgărit, îi cerî socotelile pe care le verifică foarte amănunțit. Ele erau în desăvârșită regulă și arătau că administratorul Filioarei eră un bun gospodar: cinstit și econom.

Foarte mulțumit de cele ce constatase până aci, Franț își aprinse o țigară de foi din care începî a pufăi, plimbându-se prin fața casei. La ce se gîndeă el pe când se plimbă, e greu de spus, dar ceea ce vedeă ușor, e că el eră cufundat cu totul în gînduri. Despre aceasta se încredință Mărgărit mai bine decît toți, deoarece prînzul fiind gata, el chemă pe Franț de douăori la masă și abia după ce-l chemă a treiaoră șeful îl auzi și-l înțelese.

După amiazi urmă inspecția pe cîmp. Eră vorba de a se ști dacă Mărgărit ogorise pentru grâu 200 de pogoane. Socotind întinderea tarlalelor arate, Franț văzu că erau ogorâte mai bine de 250 de pogoane. Mai mult: Mărgărit îndreptase drumurile moșiei iar pe marginile drumului principal pusese la săpat gropi pentru a putea plantă copaci.

Franț nu-și putu ascunde mulțumirea ce simțea în urma acestei inspecții și strânse mâna subalternului său, zicându-i:

„Mi-ai făcut o mare plăcere, Mărgărit. Și cred că și boierul se va bucura când va auzi cum te-am găsit“.

La hotarul moșiei se despărțiră. Mărgărit se întoarse la Filioara, Franț se îndreptă spre Mărgineanca, mulțumit peste măsură de cele ce văzuse, încântat. El lăsă calul la pas și gândul slobod. I se părea că plutește, că sboară, ușor ca o pană, fără nici o grijă. O toropeală dulceagă îi moleși mădulele, făcându-l să ațipească din când în când. Și abia după vreun cias se scutură și se uită cu băgare de seamă prinprejur: calul îl scosese în șoseaua cea mare. Amintindu-și inspecția ce făcuse administratorului Filioarei, Franț se surprinse gândind cu multă bunăvoință la Mărgărit.

„Băiat frumos! Muncitor, cuminte, priceput și cinstit. O comoară“, își zise el în gând.

Și mai în acelaș timp figura bălaie a Marianei i se desluși în suflet și el zâmbi. Apoi dădu pinteni calului, căutând a se gândi la altceva. Dar gândul care-i fulgeră prin minte se înfigea și mai adânc în sufletul lui turburându-l.

„De geaba fugi! De geaba-ți bați calul! îi zicea par'că acel gând. Nu e cal care să mă ntreacă la fugă pe mine. Eu fug mai iute decât trenul, mai iute decât vântul, mai iute decât orice și tu ești al meu de-acum... Mai bine ascultă-mă.... Mariana să ia pe Mărgărit. Nu se poate găsi în toată lumea o pereche mai potrivită! Și când tu nu vei mai putea sluji, îți va lua locul Mărgărit și tu nu te vei îndepărta nici de sora ta, nici de ținutul ăsta“.

Franț oprî calul. Nu spre a ascultă mai bine ce-i șoptea acel gând turburător, ci pentrucă ajunsese la poala pădurii Mărgineanca și acolo șoseaua se despărțea în două: o parte ocolea pădurea și alergă apoi pe după ea, pe șes; alta urcă un piept de deal, tăia pădurea și ducea mai repede la Mărgineanca. Franț se gândi puțin și cârni la stânga, intrând în pădure. Urcușul eră prea în loc și administratorul Mărginencii descă-

lecă, imitând astfel pe toți călăreții ce aveau milă de caii lor. Șoseaua pe care apucase Franț scurtă, ce-i drept, cu mult drumul celor ce mergeau la Mărgineanca, dar dealul acela eră atât de greu de urcat, încât când se vedeau în vârful lui, călătorii — fie cu trăsura, fie călări, — opreau întotdeauna să răsufle vitele. Chiar cei cu piciorul se odihneau după ce-l urcau. Deoarece o astfel de împrejurare înlesneă jaful la drumul mare, la acest deal se ațineau pe vremuri hoții la pândă. Din această pricină dealul acela se numea din bătrâni „Dealul Hoților“ și prea puțini erau aceia ce apucau peste el.

Franț al nostru îl urcă repede și ajunsese găfăind în vârful lui, unde se așeză pe o buturugă spre a se odihni. În liniștea grozavă a pădurii își auzeă sângele vâjâindu-i în tâmple...

Și deodată crengile unui lăstăriș se despărțiră și din desișul lor răsări Pavel Gaman.

Franț îngălbeni și-și duse instinctiv mâna unde știa că ține revolverul. Arma lipsea. Fostul văcar stătû puțin pe loc și se apropie apoi de el, rânjind:

„Ei, logofete?... Așa c'am dat ochi amândoi?“

Administratorul Mărginencii nu răspunse nimic și Gaman îl prinse de mână și scrâșni din dinți:

„Nu vrei să vorbești cu mine, logofete?... Nu catadirești?“

— Măi Gamane, ce vrei tu?

— Ai să vezi tu acum!“ — răspunse fostul văcar și-și lăpădă cojocul.

Apoi luă frâul din mâna lui Franț, legă calul de o creangă și zise:

„Bani!“

— Bani n'am — răspunse Franț tremurând. Caută-mă și tot ce-i găsi, al tău să fie“.

Și bietul Franț ridică brațele 'n sus ca un om, care se lasă căutat prin buzunare.

„Ciasu, — se răsti Gaman.

— Îl am dar dela boieru!“

— Dar din dar se face raiu! — zise rânjind fostul văcar. Haide, că n'am vreme de pierdut“.

Administratorul Mărginencii se codea. Gaman îi puse mâna 'n gât.

„Dă-l că fac moarte de om!“

Franț se învineți la față și scoase ciasul. Dar n'apucă să i-l dea lui Gaman, căci acesta sări ca mușcat de șarpe și când se întoarse, văzî pe Mărgărit în fața lui. Acesta îi arse o cravașă pe spinare de-i plesnise pielea și acum sta cu revolverul asupra lui zicându-i:

„Dacă miști un deget, te răpun“.

Îi scoase cuțitul dela brâu și zise apoi către Franț:

„Domnule inspector, unde vreți să vi-l duc: la Filioara sau la Mărgineanca?”

Dar d-l Franț răspunse tremurând:

„Dă-i drumul, Mărgărit. Dă-i drumul să se ducă unde-o vedeă cu ochii. Eu îl iert!”

— Dă-mi drumul!“ zise fostul văcar către Mărgărit.

„Mai stai nițel, cumetre! îi răspunse acesta. Prea te grăbești“.

Zicând acestea, administratorul Filioarei băgă revolverul în toc și dădă o palmă lui Gaman. Acesta se clătină și se repezi la Mărgărit gata să isbească.

„Îl vedeți, d-le inspector? Vedeți pe cine iertați? Apoi stai, măi camarade, să-ți arăt eu câte parale face sfanțu?!“

Zicând acestea Mărgărit dădă un pumn în nasul lui Gaman de-l podidi sângele.

„Ah căne!“ sbieră fostul văcar ca o fiară și se năpusti spre Mărgărit. Dar acesta-l plesni cu cravașa peste ochi, apoi îl trânti cu o piedecă la pământ și Franț văzî atunci o scenă grozavă. Gaman se svârcolea de durere și Mărgărit îl călcă pe tot corpul cu cismele sau îl apucă de păr cu amândouă

mânile și-l scutură și-l izbeă de pământ, întrebându-l:

„Mai vii pe-aici?... Mai jefuești oamenii la drumul mare?“

Câtva timp hoțul se văetă, dar pe urmă tăcu și nu mai scoase nici un geamăt, ceea ce făcu pe Franț să se trezească din toropeala lui și să zică:

„Lasă-l, Mărgărit, că l-ai ucis!”

— Ucis trebuie un șarpe ca ăsta!“ răspunse Mărgărit.

Și dupăce mai trase două cravașe fostului văcar, îl lăsă aproape mort în țărâna plină de sânge.

Cei doi administratori plecară apoi călări spre Mărgineanca și pe drum Mărgărit povesti lui Franț că întorcându-se la conac a fost înștiințat de Costea Lipan că fostul văcar al boierului a pornit spre pădurea Mărginenicii.

„Atunci mi-a trecut prin minte că Gaman vă poate ieși în cale și, schimbând calul, am pornit încoace... Dar cred eu că acum i-a trecut pofta să mai dea pe aici.

— Așa cred și eu, răspunse Franț cufundat în gânduri. Dar să te păzești de Gaman“...

Ajungând în marginea pădurii dinspre Mărgineanca, Mărgărit își luă ziua bună dela șeful său și se întoarse. Trecu șuerând prin pădure și când sosi la locul unde bătuse pe Gaman, acesta nu mai eră acolo.

„Unde-i Franț să vadă că n'a murit Gaman al lui?!“ își zise el în gând și, descălecând, coborî „Dealul Hoților“.

C. Sandu-Aldea.

Cântec.

Noaptea cu pătrar de lună
Ceasurile par povești —
Lacul doarme, merii sună
Vântul cântă la ferești...

Cu privirea către stele
Răsturnat, sub geamul scund,
Tac ș'ascult, pe sub perdele,
Graiul apelor pe prund...

Tac și simt cum mă 'nfioară
Clipa rară, visul sfânt
Care n'o să-l mai am doară
Niciodată pe pământ...

Lacul doarme, vântul sună
Merii cântă la ferești —
Noaptea cu pătrar de lună
Ceasurile par povești...

T. Murășan.

Problema pesimismului.

Faptul, că lumea este contingentă și relativă, are drept urmare, că toate părțile ei constitutive, precum și întregul în sine este supus unei schimbări neconținute. Devenirea și trecerea tuturor fenomenelor, obiectelor și ființelor, este procesul pe care putem să-l constatăm, în oricare parte a universului ne-am îndreptă privirile. Nu numai ființele organice, începând dela cele mai mici și până la cele mai mari și complicate, a căror existență uneori durează numai câteva clipe, ci după cum ne asigură știința, întregul complex al forțelor din univers, oricât de imens ni s'ar părea el, se va eshauria oarecândva, așa încât mișcarea, care stăpânește astăzi întreg mecanismul universului, va încetă cu desăvârșire. Lumea va ajunge la un punct mort, peste care în urma inerției complete nu va putea trece de sine la începerea unei noi desfășurări a lucrurilor.

Dacă ne gândim chiar și numai la forma în care există toate lucrurile, adică la timp, ne vom convinge despre caracterul lor trecător. Căci ce este timpul? Trecutul nu mai este, viitorul încă nu e, iară prezentul este numai ca un punct fără de extindere, ca o linie de demarcațiune, peste care se aruncă cele din neexistența viitorului în neexistența trecutului, ca într'o prăpastie, în care dispar pentru totdeauna.

Vieța în natură, care la aparență decurge în tăcere și liniște sărbătorească, este o adevărată luptă pe moarte și vieță a tuturor genurilor, speciilor și indivizilor întreolaltă. Fieștecare individ este purtat de stimulul irezistibil de a trăi și fieștecare tinde a satisface acestui imbold spre dauna altora. Iară ceea ce se petrece în lumea mare, se reoglindește și în vieța oamenilor sau în așa numita lume mică. Și aici găsim aceeași violență a luptei pentru existență, numai că în șirul armelor de luptă, găsim aici una mai ageră și eficace decât toate celelalte: inteligența. Prin inteligență omul este biruitor față de toți ceilalți concurenți, prin inteligență își supune el și le exploatează

pe lângă animale și forțele, cari stăpânesc natura moartă.

Însă acest privilegiu al omului, este și izvorul multor neajunsuri, de cari este cruțat restul ființelor viețuitoare. Prin puterea de reflexiune omul ajunge la cunoștința tuturor mizeriilor și neajunsurilor vieții și anume nu numai a celor de natură fizică și fiziologică, ci și a celor morale și intelectuale.

Câte dureri și suferințe nu are să supoarte omul în vieța sa scurtă și nu tocmai prea bogat înzestrată cu momente de fericire, cari și ele fac numai să simțim cu atât mai mult amarul suferințelor.

Câte speranțe frumoase nu se risipesc izbindu-se de cruda realitate? Câte desamăgiri nu are să înregistreze fieștecare chiar și din partea acelora, dela cari ar fi putut aștepta mai puțin așa ceva, câte binefaceri nu le vedem răsplătite cu cea mai nepăsătoare, ba chiar diabolică ingraturdine?

Și dacă suntem capabili a fi obiectivi față de noi înșine, ceea ce nu e tocmai ușor, sau de ceea ce unii se feresc, cutând fel de fel de distracții, prin cari să-și îndepărteze atențiunea dela ei înșiși, spre a nu se cunoaște în toată goliciunea lor, câte neajunsuri zic nu putem descoperi chiar și în propriul și mai presus de toate iubitul nostru eu? Înainte de toate dese conflicte cu ordinea morală, pe cari le comitem mânați de imbolduri nepermise sau nedemne, cărora nu le opunem cu destul succes motivele, cari ne îndatorează la observarea legii morale, apoi iarăș o scădere de importanță hotărâtoare: insuficiența puterii de prestațiune a rațiunii. Ce disproporție deprimătoare putem constată între dorința de a ne lărgi cercul cunoștințelor și între limita, până la care putem realiza aceea ce dorim. Suntem încunjuțați de atâtea enigme, spre pătrunderea cărora ne mână curiozitatea deșteptată odată, încât pentru un om cugetător nu poate să existe o mai mare nefericire decât neputința aceasta de a o mulcomi. Rostul vieții, dar mai ales misterul morții și chinuitoarea nesiguranță cu privire la postulatul nemuririi,

sunt totatătea întrebări, față de cari nu putem stă indiferenți, și pe cari după toată probabilitatea nici când nu le vom putea deslegă pe cale pur rațională.

Sau poate să fie vreun chin mai arzător decât a însăță o vieță întreagă și a nu putea sorbi nici măcar o singură dată din izvorul limpede al adevărului? Căci toată știința omenească constă numai din frânturi, iar știința întreagă — după cum ziceau vechii filozofi greci — ș'au păstrat-o zeei geloși pe seama lor.

Neputinței omenești îi vine într'ajutor descoperirea d-zeiască depusă în învățătura religioasă.

Acea ce mintea nu poate să presteze, o face credința, care nu mai operează cu evidență internă, ci cu una externă, dacă este permis a numi astfel admiterea unui adevăr pe baza autorității personale a celui ce ni-l împărtășește.

Mulți cred că aceasta este o cale nedeamnă de un om de știință, care se respectă, drept aceea consideră ei credințele religioase ca bune cel mult pentru oamenii naivi și leneși în cugetare. De fapt însă lucrul stă tocmai invers. Numai oamenii cam superficiali și stăpâniți de o mândrie nejustificată, pot să persiste în negarea credințelor religioase. Cugetătorii mai profunzi, admit că vor fi trecut și ei prin chinul amar al îndoielilor, caută cel puțin a substitui dogmele religioase cu alte speculațiuni ipotetice. Cumcă aceste ar fi în stare să mulțumească în aceeaș măsură toate trebuințele firești ale sufletului omnesc e altă întrebare. Fapt e că mulți cari în tinerețe s'au dedicat studiului teologic, au devenit filozofi, și în această calitate ș'au schimbat în repeșite rânduri doctrinele lor metafizice, până ce la urmă, constatând că mintea omenească nu este în stare să producă ceva mai bun în locul credinței descoperite de Dumnezeu, s'au întors iarăși la punctul de plecare.

Într'adevăr nu există altă religie care să satisfacă toate exigențele sufletului omnesc în aceeaș măsură, ca învățătura lui Hristos. Marele istoriograf englez Lecky, examinând motivele cari au ajutat extinderea repede a creștinismului în ciuda persecuțiunilor sân-

geroase înscenate de cătră organele oficiale ale imperiului roman, deși nu se poate susține despre el că ar părtini cătuși de puțin biserica creștină, zice că nu e putere omenească care să poată înstrăina dela sufletul omului acea învățătură, care cuprinde în cea mai desăvârșită măsură tot ce-i poate fi lui mai scump și mai acomodat. Această corespundere a creștinismului față cu sufletul omnesc, zice Lecky, explică îndeajuns lățirea lui repede, și fără invocarea întâmplărilor miraculoase ce s'ar fi petrecut în scopul acesta. (Conf. „Sittengeschichte Europas“, etc. Leipzig 1904, pag. 338).

De fapt religieuna e o adevărată mântuire pentru celce caută a-și formă o concepție armonică despre lume și vieță. Trebuie însă, ca cineva să se poată convinge despre aceasta, să treacă prin focul îndoielilor, ca să se facă vrednic de credință, și să-i cunoască adevărata valoare și temeiul de îndreptățire. Cine nu a făcut această școală de suferință, are credința mai mult ca un dar cu totul gratuit, al cărui valoare nu-l poate aprecia, și în urmare foarte ușor se și lapădă de el. Nu naivitatea îl face pe om cu adevărat religios, ci tocmai pătrunderea serioasă și științifică a lucrurilor.

Credința religioasă complectează insuficiența rațiunii noastre, dar tot ea este aceea, care poate să dea un conținut mai ideal vieții în genere, să niveleze multele înechități și să indulcească suferințele.

În întreg decursul istoriei civilizațiunii genului omnesc, de douăori s'a ivit pesimismul ca concepție despre lume și anume odată când civilizațiunea antică își ajunsese apogeul, iar a doua oară, când civilizațiunea modernă se ridicase până la o înălțime, ne mai atinsă până atunci. Coincidența aceasta nu poate fi întâmplătoare. Ea își află explicarea în firea lucrurilor. Dacă comparăm vieța omului cu cea a animalelor și mai ales evoluțiunea în ambele părți, putem constată următoarea deosebire fundamentală. Animalul va avea cu atât mai multe șanse de reușită în lupta pentru existență, cu cât are o constituție organică mai puternică și mai bine adaptată mediului în care trăește. Animalele se perfecționează în privința organizației corpului

lor, dezvoltarea lor este corporală, organică; omul însă sub acest raport a luat altă direcțiune în evoluție. De când avem date sigure despre om, încât privește corpul, îl știm tot așa precum îl vedem și astăzi. Evoluția lui nu este numai organică, din contră se poate afirma chiar, că în omul înaintat în civilizațiune degenerază unele aptitudini organice. Așanumiții sălbatici, adecă oamenii naturii, au adeseori organe fiziologice mai perfecte decât noi.

Omul se desvoaltă în mod extraindividual, sau în mod obiectiv, întrucât în locul organelor cari rămân aceleaș, sau și degenerază în urma neîntrebuințării, își construiește instrumente din ce în ce mai perfecte, își obiectivează ideile în opere de artă, de științe și în felurite construcțiuni tehnice. Omul sălbatec are ochi mai ageri decât noi, însă cu ajutorul telescopului și a microscopului putem vedea lucruri, pe cari nici cu cel mai perfecționat ochiu nu le-am fi putut cunoaște.

Desvoltarea aceasta în direcție obiectivă e de cea mai hotărâtoare importanță. Fără de ea ar fi eschis orice progres în știință și artă. Animalul ce-i drept încă își însușește în decursul unei vieți fel de fel de abilități particulare, însă aceste să pierd deodată cu individul, cu excepția micului rest, care prin moștenire se transmite asupra urmașilor, ca o parte de avut inconștient ce se manifestează cumulativ cu alte calități moștenite, în atitudinea inteligentă și bine acomodată unui scop, pe care o derivăm din așanumitul instinct. Creațiunile de artă și știință a omului însă rămân, în ele se concretizează idei și intențiuni, pe care oricine le poate cunoaște și perfecționa. Dacă Nietzsche adeseori vorbește de speța nouă a așanumiților supraoameni, s'ar putea crede că are în vedere o omenime de o superioritate organică. De fapt, prin neclaritatea expunerii el pare a milita câteodată pentru această dezvoltare, însă tocmai din cauza mai sus amintită a evoluției în sensul obiectivării spiritului, ea devine iluzorică.

Din preferința aceasta incomparabilă a omului față de animal, se poate însă explica și fenomenul ivirii pesimismului tocmai în

timpurile când civilizațiunea este mai dezvoltată. În astfel de timpuri găsim nenumărate înlănțuiri de mijloace prin cari ar fi să se realizeze anumite scopuri mai înalte. Cu cât sunt mai multe mijloacele pe cari le punem în lucrare pentru ajungerea unui scop, cu atât acesta din urmă se îndepărtează dela vederea nemijlocită, încât se ivește pericolul, că, aceea ce după intențiunea originală avea să servească numai ca mijloc, devine însuși scop. Idealele se pierd astfel în zarea depărtării, și vieța se materializează și comercializează din ce în ce mai mult. Dacă, cătră acest fenomen se mai asociază și indiferentismul sau chiar necredința religioasă, cum eră aceasta pe timpul ivirii creștinismului, e lesne de înțeles, că lipsită fiind vieța de orice conținut mai ideal, se trezeă reflexiunea: ce rost mai are vieța aceasta dusă în condițiuni atât de nefavorabile, ce rost au toate alergările și truda neconținută? Au doară pot să-l facă fericit pe cineva plăcerile lumii acesteia? Cine atribuie plăcerilor valoare absolută se înșală amar, căci tocmai ele sunt mai trecătoare decât orice, și chiar de-ar dură neînterupt prin vieța întreagă — ceea ce nicicând nu se întâmplă — ele nu pot să deie un scop și o valoare vieții, nu pot nici măcar să înăbușască glasul trebuințelor inevitabile, pe cari le are fieștecă în temeiul firii sale intelectuale și morale.

Stăpâniă o deprimare generală peste sufletele oamenilor pe timpul venirii Mântuitorului. Toți simțiau că starea e insuportabilă, își căutau liniștea în misticismul fantastic al teosofiilor orientale, cari în cele mai felurite și absurde variațiuni s'au extins peste întreg imperiul roman. Atunci — la plinirea vremii — a venit Hristos, aducând noi elemente de vieță pentru întreaga omenime.

Problema pesimismului o resolvî, deschizând o nouă perspectivă în vieța cea dincolo de groapă. Mizeriile și neajunsurile vieții creștinismul nu le neagă, ci le răpește numai valoarea absolută, pe care le-o atribuie pesimiștii. Fericirea nu se poate căută în gustarea plăcerilor. Dacă dela aceste se spează fericirea, atunci deabună seama omul nu este menit ca să devie fericit, deoarece

suferințele prevalează în măsură prea covârșitoare. Dară nici aceste din urmă nu sunt răul cel mai mare, ci rău în înțelesul adevărat al cuvântului sunt numai relele morale. Dovadă ne sunt mulți oameni încărcăți de grele suferințe, cari cu toate acestea nu se simt nefericiți, pentru că ei nu caută peste tot fericirea în plăcerile opuse contradictoric față de acestea. Nu toți oamenii sunt nefericiți pentru că nu sunt regi, ci numai aceia, cari doresc a fi regi.

Pesimismul ar trebui să fie admis numai atunci, când în fața postulatelor legii morale omul ar stă cu totul neputincios. Atunci ar avea un ideal dela atingerea căruia ar putea să aștepte fericirea, pe care însă în urma neputinței sale morale nicidecum nu o ar ajunge. Ar fi ca unul ce are singura și cea mai fierbinte a sa dorință de a deveni rege, o dorință însă pe care nicidecum nu o poate satisface.

Cu postulatele morale însă stă altfel lucrul. Omul trebuie numai să-și cunoască menirea sa adevărată, și să o voiască din toată puterea, căci atunci deabună seamă o va și ajunge. Toată fericirea împărăției lui Dumnezeu pe care o promite Mântuitorul, omul poate să o realizeze în sufletul său, în care fieștecăre, prin forul conștiinței își primește răsplata dreaptă a faptelor sale. Nu trebuie să credem că împărăția lui Dumnezeu ar fi de natură curat transcendentă, o existență problematică pe care nimeni dintre cei vii nu o poate experia, ci ea este aici între noi, în sufletul și conștiința fieștecăruia. Fieștecare dintre noi își poartă în sufletul său raiul sau iadul după cum îl merită. Răsplata viitoare o anticipează fieștecare încă în vieța aceasta. În mijlocul acestor lucruri trecătoare, între cele mai chinuitoare suferinți, ducem o vieță mai presus de fire, suntem părtașii unei fericiri mai presus de timporalitate.

Aceasta este soluția pe care o dă creștinismul problemei pesimismului, și după a noastră părere singura soluție mulțumitoare și adevărată. Nu se poate zice — precum obiecționează unii — că creștinismul ar transpune întreg interesul omului de pe pământ în cer, că ar nesocoti datorințele ce le are omul față de această vieță. Nicidecum. Deși se postulează nemurirea sufletului și se întonează

valoarea absolută a vieții vecinice, aceste nu sunt izolate de cătră vieța pământească. Da! omul să trăiască între referințele date, să-și satisfacă toate datorințele cătră neam, societate și omenimea întreagă, însă pururea să aibă înaintea ochilor idealul ceresc, să nu atribuie valoare absolută mijloacelor, ca ele în mod greșit să fie considerate ca scop final, ceea ce după cum am amintit mai nainte, este izvorul principal al concepției pesimiste. Cine își pune speranța în lucruri cari nu pot oferi nimic, acela înzadar sperează.

Afară de această soluțiune a pesimismului mai sunt încă două, și anume una dată de Schopenhauer și alta de Nietzsche. Pesimismul modern se explică din aceleași cauze, ca și cel antic. Pe deoparte materializarea și comercializarea vieții într'o măsură și mai mare ca în timpul vechiu, iar de altă parte necredința față de învățăturile bisericii creștine și ireligiozitatea în genere.

Până când religiunea creștină își exercită influința binefăcătoare, întrebările referitor la rostul vieții, își găsesc răspunsul potrivit. Când aceasta însă este respinsă și înlocuită cu alte plăsmuiri metafizice, atunci problema vieții din nou ajunge în discuțiune.

Schopenhauer este filozoful vieții. Nimenea ca el n'a știut să prezinte icoana vieții în colori mai vii. Stilul avântat și vioiu, fantazia lui bogată, cu care aduce cele mai potrivite și plastice asemănări când e vorba de a exprima chiar și cele mai înalte idei, profunda și pătrunzătoarea lui cunoaștere a vieții sufletești, tâlcuirea vieții din natură, și în genere deplinătatea artistică a expunerii sunt tot atâtea calități, prin cari Schopenhauer a fost și este unul dintre filozofii cei mult cetiți și cei mai simpatici.

Ce fel de filozofie are cineva depinde dela aceea, că ce om este el. Aceste cuvinte le-a grăit odată Fichte gândindu-se înainte de toate la sine însuș. Inșă tot aceea se poate zice și despre Schopenhauer, poate chiar cu mai multă îndreptățire decât despre oricare altul.

Sunt oameni armonici și sunt oameni disarmonici. Spre a ilustra aceste două categorii de oameni cu exemple tipice, putem să-l invocăm deoparte pe Spinoza, de altă

parte pe Schopenhauer. Spinoza a fost omul în care patimile erau deplin stăpânite de puterea rațiunii, un om în caracterul căruia nu putem observa nici o notă discordantă, un om care printr'o intențiune mistică privea lucrurile „sub specie aeternitatis“, admirând dumnezeiasca armonie din natură și simțindu-se unit cu substanța cea una, care formează esența tuturor lucrurilor.

Osândit de sinagogă pentru ideile sale liberale, izgonit de cătră creștini — de multe ori pe nedreptate — ca un defaimator a lui Hristos și stricător al credinții și pe deasupra bolnav și slab de constituție, a trăit între cele mai modeste condițiuni în Amsterdam, șlefuit în timpul liber drept distracție și ca izvor de venit, linse pentru aparate optice.

Nimic din toate acestea nu a putut să-i conturbe liniștea vieții. După măriri nu a râvnit, căci de teamă, ca nu cumva să i se pună condițiuni, cari ar putea să-l restrângă în libera filozofare, a respins ofertul principelui de Pfalz pentru catedra universității din Heidelberg.

Tocmai contrarul din toate acestea a fost Schopenhauer. El a fost un om pătimaș, mintea lui se află în continuă răsboire cu imboldurile patimilor aproape totdeauna biruitoare. El își bătea joc de opinia publicului mare, pe care îl numea masă stupidă și product de fabrică a naturii, cu toate aceste când a ajuns la oarecare popularitate, îi plăcea a auzi și a se măguli cu fel de fel de lingușiri. Trăia în cele mai escelente condițiuni materiale, ca fiu al unui bogat comerciant din Frankfurt am Main. A câștigat mari premii literare, a fost profesor universitar în Berlin, deși numai puțin timp, pentru că intrând în concurență cu Hegel, pe care-l ura din tot sufletul, și-l batjocorea cum îi venea la gură începând dela stupid, șarlatan ș. a. d., a trebuit să se retragă, după ce n'a mai avut auzitori. A fost sănătos și trăia în desfătări, gustând din toate plăcerile vieții.

Vă veți întrebă: cum a putut omul acesta să fie pesimist? Sau cum poate să fie pesimismul filozofic expresia caracterului său, după cuvintele lui Fichte citate mai sus?

Ce privește condițiile exterioare de traiu, ar fi avut doară Spinoza cu mult mai ponde-roase motive de a fi pesimist decât Schopenhauer. De fapt de multe ori se zice, că Schopenhauer prin viața sa și-a renegat filozofia, a predicat apă și bea vin, a predicat abstenență ascetică și trăia în îmbuibare. Neamțul are un proverb prin care justifică o astfel de atitudine întrucât zice: că celce trage clopotul, nu merge în procesiune. Pesimismul lui Schopenhauer însă numai la aparență este nejustificat. Și el a avut ocaziune a face multe experiențe neplăcute în viață. Înainte de toate avea o nețărmită încredere în valoarea scrierilor sale. Se miră cum de pot fi oamenii așa de nepricepuți și scurți la minte, ca să-l admire și sărbătorească pe un om ca Hegel, care după părerea sa ar fi numai o submediocritate, care însă are totuș tupeul, de a produce aparența unui profund gânditor, seducând publicul naiv cu fraze bombastice, cu cuvinte neînțelese și cu afirmări îndrăznețe. Câtă mâhnire nu i-a cauzat numai faptul, că chiar și studenții universitari, cari pretind a fi iubitori ai adevărului, nu l-au învrednicit de nici o atențiune. Cu cuvintele cele mai aspre îi batjocorește și pe aceștia, punându-i în aceeaș categorie cu masa oamenilor de rând, cari toți sunt numai productul en gros al naturii oarbe. Cu multă indignare a constatat, că și studenții tind a trece prin lumea aceasta cu cea mai mare economisire de muncă intelectuală. E aproape de necrezut — zice Schopenhauer — cât de puțin cugetă oamenii. Celor mai mulți le place să flecărească asupra întâmplărilor banale de toată ziua, să cetească lista și amănuntele tuturor scandalurilor, să se distragă în cele mai absurde moduri, numai ca să nu cugete mai serios asupra lucrurilor, respective ca să nu se plictisească, pentru că plictiseala e unul dintre relele cele mai mari și mai dese, cu deosebire la oamenii cărora la fieștecare reflexiune li se descopere înspăimântătoarea goliciune a propriului lor suflet.

Despre femei încă n'a putut să-și formeze o părere mai bună. Cred că nu este filozof care să fi vorbit cu atâta dispreț despre fe-

meie ca Schopenhauer. Convingerea aceasta și-a câștigat-o nu pe baza unui studiu nepreocupat a ființei femeiești, în care caz pe lângă scăderi ar fi putut să observe și o mulțime de calități foarte bune și frumoase, ci și aici se bazează el pe o experiență personală, mai mult incidentală. Mama lui Schopenhauer a fost o femeie cu moravuri ușoare, așa încât după moartea bărbatului ei, ea a trăit în căsătorie ilegitimă cu alt bărbat. Fiul ei i-a scris câteva epistole mișcătoare, rugându-o ca să nu-i păteze numele tatălui său, însă ea, după cum declară într-o epistolă: nu-și poate jertfi „prietenul“ de dragul „copilului“. Nu e mirare deci că Schopenhauer a privit apoi toate femeile prin prisma și în lumina acestor experiențe. Mama lui Schopenhauer a mai trăit 24 de ani, însă el nicicând nu a mai voit să o vadă, sau peste tot să mai audă ceva despre ea.

Pe lângă multele mizerii ale vieții pe care le expune într'un lung șir de ieremiade în scrierile sale, izvorul principal al pesimismului său a fost firea sa nefericită, în care își află explicarea ideea fundamentală a întregului său sistem filozofic.

Am amintit că A. Schopenhauer este un exemplu tipic pentru firea disarmonică. Voința oarbă, care se manifestă în patimile impetuozitate pe cari zădarnic cercă a le înfrâna cu puterea rațiunii, i-a trezit în conștiință ideea, că aceeaș voință alogică se manifestează în toate fenomenele și ființele lumii. El afirmă ce-i drept ca și Kant, că cunoașterea metafizică nu este posibilă pentru că atât formele intuițiunii cât și categoriile minții sunt valabile numai pentru lumea fenomenală, află însă că vâlul misterios, care acopere ființa proprie a obiectelor, este mai străveziu în conștiința omului, așa încât în acest punct putem străbate și în lumea metafizică. Nu voința, pe care o vedem manifestându-se în conștiința noastră, este substanța metafizică a lumii, căci conștiința împreună cu toate funcțiunile ei aparține lumii fenomenale, ci aceea ce subzace, substratul voinței, un fel de voință în genere, pe care o simte fieștecare, îndeosebi filozoful capabil de intuițiuni geniale. Schopenhauer așadar nu antropomorfizează lumea, nu o

tâlcuește cu elemente din conștiința omenescă, ci voința pe care o ascrie tuturor lucrurilor, e o tendință oarbă, ce se află la baza conștiinței.

În apa ce curge la vale, în violența cu care tind a se împreună cele două poluri electrice, în fenomenele atracțiunii magnetice, în fenomenele coeziunii, a atracțiunii pământului și a gravitațiunii care stăpânește întreg sistemul corpurilor cerești, vedem manifestându-se — ce-i drept în diferite înfățișări — aceeaș tendință neobosită și nesăturabilă, pe care o constatăm în voința noastră.

Voința este una în întreg universul, nu există nimic afară de ea, și tocmai de aceea nu poate fi satisfăcută prin nimica. Voința, întrucât neconținut este în acțiune, e condamnată a se mistui pe ea însăși. Lupta crâncenă pe care o poartă întreolaltă speciile și indivizii, mânați de tendința oarbă de a exista, este icoana cea mai fidelă a acestui proces de mistuire a voinței mai slabe, prin voința mai tare.

Întreaga organizație a vieții vegetative, sensitive și intelectuale stă în serviciul acestei tendințe de a exista. Intelectul omenesc este numai o nouă armă, creată de voință spre scopurile ei. Până a nu fi ajuns voința la treapta evoluțiunii, în care se ivește inteligența, ea a fost oarbă, din momentul însă ce și-a aprins acesta făclie luminătoare, ea devine văzătoare. Deodată i se descopere priveliștea tristă a alergării fără de scop și a suferințelor inevitabile.

Prin inteligență cunoaștem că lumea însăși este o iluziune, o fata morgana, care ne ademenește cu fel de fel de lucruri pe cari le dorim orbește, fără a ne putea vreodată satisface și mulcomi voința. Prin inteligență cunoaștem, că a fi, este o nefericire, că lumea aceasta este cea mai rea posibilă, că dacă ar fi și numai cu un grad mai rea, ea nu ar mai putea exista. (Conf. „Die Welt als Wille und Vorstellung“, vol. II, pag. 687 — 688, ed. Reclam). A voi înseamnă a râvni după ceva ce-ți lipsește. A voi, și a nu avea ce dorești este nefericire. Omul este așadar nefericit până ce voiește. Și dacă chiar îi succedă a ajunge la ceva, ce a dorit, devine el oare fericit? Nu! Pentru că ajungând la lucrul

dorit, el își pierde în acel moment orice farmec, omul începe a se desiluziona și a se plictisi. A fi plictisit iarăș înseamnă a fi nefericit, așa că voința nefiind satisfăcută, începe acelaș proces de suferințe și desamăgiri, ca mai 'nainte. Vieța omenească, zice Schopenhauer, se mișcă între aceste două extreme a durerii și a plictisirii, și anume când dela durere spre plictisire, când iarăși dela plictisire spre durere.

Numai durerea și suferința sunt factori pozitivi în vieța omului, pe când fericirea e ceva negativ, e lipsa momentană a celor pozitive. Pentrucă numai durerea și suferința o percipiem în mod pozitiv, numai ele ni se anunță de sine; bunurile cele mai mari ale vieții, precum sănătatea, tinereța și libertatea, nici nu le percepem până când ne aflăm în posesiunea lor, ele sunt oarecumva insensibile și le constatăm abiă după ce le-am pierdut. Că unele zile din vieța noastră au fost fericite, aceasta o observăm abiă când suntem în nefericire. Ciasurile petrecute în fericire trec fără a ne face seamă de ele, cele de nefericire însă par a nu avea sfârșit. Cine nu suferă și nu se plictisește nici nu observă durata timpului. „Acestea dovedesc că vieța atunci este mai fericită, când o simțim mai puțin de unde urmează că ar fi mai bine să nu o simțim niciodată, adevărat să nu avem parte de existență“. (Conf. O. c. vol. 2, pag. 677.)

Schopenhauer, precum vedem, întemeiază pesimismul în mod metafizic, și tocmai de aceea are pretenția a fi un pesimism absolut, din care nici o altă cale nu poate duce la mântuire, decât cel mult încetarea existenței și anume în sensul mortificării voinței de-a există. El nu admite că cineva prin educație și instrucție să devie mai bun și mai fericit decum este. Caracterul omului este absolut neschimbabil. Omul rămâne prin toată vieța acelaș, care a fost încă dela început. Faptul că ni se pare că vedem o schimbare în noi înșine sau în alții, e numai o părere greșită. Noi nu ne schimbăm, ci numai după faptele noastre ne cunoaștem abiă că cine suntem și că de ce am fost capabili. Se schimbă numai părerea noastră despre noi și despre alții, fiindcă ea nu a fost bazată pe

o cunoaștere adevărată, dară substanța caracterului nostru rămâne una și neschimbată.

Nu voiu examina îndreptățirea acestor rezonamente, cari fără îndoială conțin o bună parte de adevăr. Afirm însă, că neschimbabilitatea absolută a caracterului, nu este altă ceva decât o simplă dogmă, lipsită de temeu.

Înainte de a trece la modul în care rezolvă Schopenhauer problema pesimismului, revin asupra unui lucru.

Schopenhauer a zis, că omul ar fi nefericit întrucât dorește ceea ce nu are, iară ajungând în posesiunea lucrului dorit, devine iarăși nefericit în urma desiluzionării și a plictisirii. Mi se pare, că această observare, dealtfel de importanță cardinală pentru sistemul pesimist, nu corespunde întru toate adevărului.

Se poate întâmpla adeseori, ca cineva ajungând la un lucru mult dorit, să se decepționeze, aceasta însă nu trebuie să fie totdeauna. Numai când cineva îi atribue unui lucru o valoare exagerată, când prin imaginațiune îl împodobește cu calități, pe cari în realitate nu le are, numai atunci se poate desiluziona. Aceasta depinde așadară mai mult dela prudența omului, decât dela o necesitate inexorabilă. Să fii mai modest în așteptări problematice din capul locului, și atunci te vei cruța de o mulțime de decepții.

Iară ce privește partea întâi a tezei, că celce dorește este nefericit până a ajunge în posesiunea lucrului dorit, aceasta încă nu se poate confirma în toate cazurile. Din contră tocmai în aceste stări, în cari fantazia are teren liber chiar și pentru producerea celor mai aurii speranțe, cred că se simte omul mai fericit. Nimic nu poate să-l îndulcească pe om și să-i procure mângâiere chiar și în fața celor mai grele lovituri a sorții, decât tocmai speranța într'un viitor mai bun. Omul anticipează fericirea și atunci, când este încă foarte departe de ajungerea lucrului pe care-l dorește, ba adeseori anticipăm o fericire cu mult mai mare, decât simte altul care este dejă la ținta dorită.

Fenomenul iubirii încă poate fi considerat ca o dorință după o persoană, în care sperăm

a fi aflat realizarea multor idealuri. Sunt oare oamenii amorezați cei mai nefericiți dintre toți muritorii? Eminescu zice, ce-i drept, că amorul „e un lung prilej pentru durere; căci mii de lacrimi nu-i ajung, și tot mai multe cere“, însă aceasta e numai o mică licență poetică, prin care se exagerează un simbur de adevăr. Câte visuri fericite nu țes cei amorezați!

Chiar și atunci când iubirea e încă numai în primele începuturi de a încolți, ea îmbogățește conștiința cu o mulțime de sentimente dintre cele mai plăcute, și aceste se potențiază, am putea zice, în progresiune geometrică, chiar și la cele mai slabe licăriri a speranței, că visul va deveni cândva realitate. Poeții nu găsesc cuvinte pentru a exprima în mod potrivit fericirea celor amorezați.

Cum rezolvă Schopenhauer problema pesimismului? Evident că după ce voința este cauza a toată nefericirea, aceasta nu se poate delătură decât prin sistarea voinței. Cătră acest scop duc două căi. Una este cea mai sus amintită adecă, suprimarea, mortificarea voinței de a există. Acest mod de mântuire îl poate practica omul, după ce simte multele dureri și suferințe pe cari le îndură toate ființele identice cu el însuși în privința esenței. Suferințele tuturor ființelor, sunt în realitate propriile sale suferinți, deaceea ca supremă normă de conduită i se impune omului, compătımirea, alinarea durerilor oriunde le-ar constată, nu numai la oameni ci și la animale. Iar față de sine însuși omul trebuie să observe cel mai riguros ascetism, ca pătrunzând deșertăciunea tuturor lucrurilor, după cari aleargă oamenii cei nepricepuți, să înceteze a le mai voi, să o nimicească chiar în germene voința cea aducătoare de toate relele. Cine a ajuns la această perfecțiune, a abzis de individualitate, care nu este un ceva real, ci numai o himeră provocată prin formele intuițiunii și a principiului causalității în diferitele lui modalități. Cu desbrăcarea individualității, încetează de a urmări corelațiunea fenomenelor între olaltă, și cu deosebire cu propria sa persoană, el încetează de a mai servi ca punct de manifestare a voinței oarbe, și ajunge în Nirvana

neființei individuale. Să nu se creadă cumva că Schopenhauer ar îndemna prin aceste doctrine la sinucidere. Nici pe de parte. Sinucigașul dovedește o voință individuală foarte puternică. (Conf. „Die Welt als Wille und Vorstellung“, vol. I, pag. 510, ed. Reclam). El nu urește vieța ca atare, nu a ajuns la cunoașterea lipsei ei de orice valoare, ci o voește și o iubește, însă ar dori să fie altfel nu așa cum este, ar dori să aibă mai multe date la rubrica activelor, decât la cea a pasivelor. Sinucigașul nu poate să ajungă în Nirvana, ci el continuă din nou întreaga muncă năroadă a alergării după himere. „Înțeleptul însă privește liniștit și zâmbind la nălucirile acestei lumi, cari mai nainte au fost în stare să-i miște și să-i tortureze sufletul, dar cari acum stau așa de indiferente înaintea lui, ca figurile de șach după terminarea jocului sau ca îmbrăcămintele de mască desbrăcate dimineața, după ce figurile lor prin toată noaptea carnevalului, ne-au stăpânit interesul și ne-au neliniștit. Vieța și formele ei există numai ca fenomene trecătoare, ca visurile celui ce e pe cale de a se trezi din somn și începe a zări realitatea, un vis care nu mai poate seduce, prin aparența realității“. (Conf. „Die Welt als Wille und Vorstellung“, vol. I, pag. 501).

Dacă acesta ar fi singurul mijloc de mântuire, filozofia lui Schopenhauer ar fi unitară. Am zis că filozofia lui Schopenhauer este expresia fidelă a persoanei sale. În consecință aflăm și în filozofia lui disarmonie în locul unității.

După cele precedente omul sub nici o condiție nu putea să aibă parte din fericire. Ni se mai spune însă că omul poate prin prevalența inteligenței sale să se subtragă dela sclăvia voinței, să se ridice la o stare de impersonalitate respective de supraindividualitate, prin ceea ce în timpul cât durează această stare, el este fericit. Pesimismul absolut prin această concesiune, este desrădicat.

Cum poate ajunge omul la această fericire? Răspunsul e: prin contemplarea frumosului în natură și în creațiunile geniului artistic. Schopenhauer introduce aici un nou element în filozofia sa, și anume ideile platonice, cari sunt prototipurile curate ale tuturor lucrurilor.

El zice: „Dacă omul prin puterea rațiunii se ridică mai presus de cercetarea de rând a lucrurilor, încetează de a urmări firul causalității în corelațiunea obiectelor și în relațiunea cu sine însuși, adecă nu le mai consideră după loc, timp, motiv și scop, ci numai esența lor, nici nu se dedă cugetării abstracte cu ajutorul noțiunilor minții, ci în locul acestora își concentrează toată puterea spiritului asupra unei intuițiuni, își umple întreg conținutul conștiinței cu obiectul contemplat în acel moment, fie el o privesc din natură, un arbore, o stâncă, o clădire sau orice altă ceva, pierzându-se subiectul, în obiectul tocmai contemplat, adecă uitându-și individualitatea, și existând numai ca subiect curat, ca o oglindă clară a obiectului, așa cum ar fi numai obiectul singur, fără cineva, care-l contemplează, când nu se mai poate deosebi subiectul de obiectul intuițiunii, ci ambii au devenit una, întrucât întreaga conștiință e cuprinsă de icoana intuițiunii; când așadară obiectul iasă din orice corelațiune față de alte obiecte, și subiectul se desface de orice relațiune față de voință, atunci aceea ce se cunoaște într'o astfel de stare, nu mai este obiectul singuratec, ca atare, ci este ideea, forma eternă, este obiectivitatea nemijlocită a voinții în acest grad; și tocmai de aceea și celce săvârșește intuițiunea, nu mai este individ, căci individul s'a pierdut în această intuițiune, ci el este izolat de voință, durere și timp, subiectul curat al cunoașterii“. (Conf. O. c., vol. I, pag. 244.)

Așadară forma sau ideea estetică a lucrurilor pe care o vede artistul într'o astfel de contemplațiune și pe care el o redă în creațiunile artei, făcându-le accesibile și publicului mare, care fără mijlocirea acestora nu ar fi putut ajunge la acea selecționare a formei curate, acestea constituiesc a doua cale, pe care subiectul măcar și numai pe câteva clipe, se desface de lanțurile, cu cari îl ține încătușat voința.

Mijloacele mântuirii sunt așadară asceza pe deoparte, prin care Schopenhauer se apropie mult de idealul vieții creștine, iar de altă parte contemplarea ideilor sau a formelor estetice în obiectele naturii și în creațiunile artei. Prin admiterea acestei fericiri

izvorite din înțelegerea estetică a lucrurilor, tocmai acelor lucruri, cari privite prin prisma rațiunii ar fi să fie cauza nefericirii absolute, se stabilește o contrazicere. Pesimismul absolut, și de altfel nu tocmai bine întemeiat prin ipoteza metafizică a voinței, ca substanța tuturor lucrurilor, se desrădică astfel cu desăvârșire. Căci îndată ce se admite pe lângă suferințe și fericirea ca ceva pozitiv, răul devine însuș relativ și accidental. El nu mai formează întreg conținutul vieții ci o cantitate variabilă și condiționată.

Cumcă între ideile vieții, va putea fi considerată și contemplarea și realizarea ideii frumosului, nu o poate nega nimeni. Intre cele trei idei, pe cari Plato le ridicase la valoarea cea mai înaltă, aflăm și ideea frumosului. Ținta unei vieți, care-și înțelege rostul, este cunoașterea și realizarea binelui, al adevărului și al frumosului. Cine e conștiu despre această țintă, acela privește cu indiferență toate celelalte lucruri și e ferit de orice tentațiune a pesimismului. Inșă nu fieștecare om poate ajunge prin propria sa cugetare, la această convingere, la care și dintre filozofi numai pușini s'au avântat, de aceea e necesară un fel de filozofie mai populară, care să fie în stare a conduce cătră acest ideal întreaga omenime. Acest scop îl are față de om religiunea creștină.

Ce privește îndeosebi contemplațiunea estetică, câți oameni sunt capabili de ea? Nici a zecea parte a unui percent din omenime nu poate avea parte de ea, chiar și numai din motivul, că nu toți au mijloacele de a cercetă pinacotecele, glyptotecele, muzeele, teatrele, concertele etc. Și chiar dintre cei ce le cercetează, cât de pușini sunt aceia, cari au pricepere pentru cele văzute și auzite!

Înainte de a încheiă, trebuie să amintesc măcar în câteva cuvinte și despre al treilea mod de rezolvare a problemei pesimismului, de cea a lui Nietzsche. Aceasta diferă foarte mult îndeosebi de cea a lui Schopenhauer și în bună parte de cea creștină. Cine a cetit și numai câteva pagini din Nietzsche, s'ar așteptă să-l amintesc creștinismului ca doctrina, care stă în contrazicerea cea mai mare față de învățăturile sale. De fapt Nietzsche avea convingerea, că nimeni n'a

făcut atâta rău omenimei, decât Hristos, cu învățăturile sale despre egalitatea tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu și cu morala sa, care prin iubirea deaproapelui și prin smerenie tinde a nivelă toți indivizii și a stârpi ori ce pornire a celor puternici de a se desvoltă spre o treaptă superioară de viață, spre treapta supraomului. Nietzsche nu află cuvinte destul de aspre, pentru a condamna modul în care s'au schimbat valorile din viața omenească prin învățăturile lui Hristos. El își exprimă într'un loc părerea de rău pentru moartea prea timpurie a lui Hristos, căci el crede, că dacă Hristos ar mai fi trăit, și-ar fi revocat el însuși învățăturile. Schimbarea valorilor constă într'aceea, că până când mai înainte se consideră ca lucru bun ca cineva să fie puternic, să fie o personalitate hotăritoare, un pioner al progresului geniului omenesc, care progres nu se măsură în direcția lățimii, ci în cea a înălțimii, la care s'au putut ridică singuraticii indivizi, în locul acestor valori creștinismul a creat altele cu totul opuse. Această critică aspră, se bazează numai pe o rătăcire a lui Nietzsche, căci în realitate învățătura lui, în multe puncte nu diferă esențial, de creștinism. Nietzsche adeseori întrebunțează expresiuni, cari dacă nu se examinează în mod critic, pot da naștere la concepțiuni cu totul greșite despre învățăturile sale.

Așa bunăoară el se laudă cu emfază, că predică imoralismul, ceea ce cetitorul naiv, o înțelege așa, că Nietzsche nu mai vrea să știe nimic despre moralitate. O mulțime de inși, cărora le place, ca și în ce privește ideile să se fazoneze după ultima modă — credeau a fi Nietzscheani adevărați, întrucât negau îndreptățirea oricărei moralități. O rătăcire mai mare ca aceasta nici închipui nu se poate. Nietzsche, filozoful cel mai predispus spre moralitate, să fi profesat imoralitatea? a presupune așa ceva este deadreptul ridicol. El se numește imoralist, dară numai în opoziție cu doctrinele morale existente, pe cari el le consideră, ca morală în genere.

Nietzsche crede, că situația în care se află omenimea prin păgubitoarea influință a creștinismului, este ceva ce trebuie să înceteze. Inșă nu în felul cum zice Schopenhauer,

adecă prin suprimarea voinței de a există, nici în felul cum învață creștinismul, statorind adecă o țintă transcendentă pentru viață, ci răul prezentului trebuie să dispară, prin potențarea voinței de a există, prin selecționarea unor personalități puternice, cari se ridică la o treaptă mai perfectă, mai superioară de existență, la speța nouă a supraomului. Ținta vieții așadară nu este transcendentă, ci e mai apropiată, și totodată relativă, adecă evoluarea spre o perfecțiune tot mai mare. Nietzsche, care la început stetea sub influința lui Schopenhauer, a aflat această soluție în urma influinței, pe care o primi din partea darvinismului. Dacă pentru Schopenhauer, existența a fost nefericirea cea mai mare, și prin urmare sfătuește a slăbi treptat voința de a există, până la dispariția ei completă, Nietzsche învață tocmai invers că, viața e singurul lucru de valoare, firește nu viața așa cum este acum, ci viața perfecționată prin potențarea voinței și tăria personalității. Pentru a obține o omenime de aceasta superioară, morala existentă, care tinde a sacrifică individualitățile puternice pentru mântuirea celor slabi, care egalează diferențele dintre indivizi, care este așadară o morală a sclăviei și dejosirii, trebuie înlocuită cu o altă morală, cu așa-numita „Herrenmoral“. Aceasta îi dă voie celui puternic, ca în numele umanității a cărui anteluptător este, să fie liber de orice considerare față de cei slabi, ba să fie chiar crud, căci progresul spre supraom, reclamă astfel de pioneri.

Ca totuși să aibă omul în atitudinea sa un criteriu, după care să poată judecă, ce e bine și ce e rău, Nietzsche zice, că trebuie să ne aducem aminte în orice moment, că orice hotărîre a noastră e valabilă pentru eternitate, că faptele noastre astfel să le întocmim, ca să putem noi a le repetă de infinit de multeori, pentrucă procesul evoluțiunii în care ne aflăm, a decurs și până acum de infinit de multeori, și că se va repetă și de aici înainte până în etern.

Nouă e la Nietzsche ideea supraomului. Aceasta după cum am indicat în cele precedente, nu este a se înțelege în sensul desvoltării organice. Deși celce recunoaște dar-

vinismul, este justificat a presupune, că dacă omul s'a dezvoltat treptat din forme de existențe inferioare până la stadiul de azi, să se desvolte și în viitor în direcția aceasta, ci evoluția despre care vorbește Nietzsche, este o evoluție a personalității, a însușirilor de natură intelectuală și mai ales etică.

A presupune, că creștinismul ar fi în contra unei astfel de evoluțiuni, înseamnă a nu-i cunoaște adevăratul înțeles și adevărata menire. Căci deși toți oamenii sunt considerați sub raportul metafizic ca egali înaintea lui Dumnezeu, totuși această egalitate nu este a se înțelege în sensul neschimbabilității absolute profesate de cătră Schopenhaur, ci ea este numai baza de plecare, dela care ori și

cine se poate ridică treptat la un grad din ce în ce mai mare de perfecțiune, dela stadiul inferiorității morale până la cel mai înalt grad de virtute eroică. Tocmai faptul că în vieața lui Isus avem un exemplu de moralitate desăvârșită, este așazicând o provocare, de a deveni toți imitatorii lui, întrucât ne îngăduie puterile.

Și creștinul stă în fața postulatului respective a datorinței, de a deveni un fel de supraom, de a nu fi nicicând mulțumit cu stadiul prezent de perfecțiune, ci de a tinde tot mai sus urmând provocării Mântuitorului: „Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceriuri desăvârșit este“.

Dr. Pavel Roșca.

Despărțirea.

„Eu n'am avut parte în lume de bine
Și nu mi-a zâmbit
Nici una din razele vieții senine
Oricât am iubit.
Mă chiamă lumina, mă chiamă avântul
Au farmec în glas,
Îmi tremură 'n suflet dori.ța și cântul
Nu pot să le las.
O vino sunt largi a iubirei hotară,
Jertfind să iubim,
Plutind între vieață și vis să ne pară
Că nu mai trăim,
Cuprinde-mă 'n brațe și-mi dă nemurire
Din sufletul tău,
Să-mi spele blestemul săminței din fire
Și tot ce-o fi rău“.

Ea ochii-și ridică cu sfânta mirare
Spre cel ce-i vorbeă,
„Eu duc cea mai nemuritoare cântare
În inima mea:
Mi-e dat să fiu mamă, întreaga mea fire
S'alintă de-un vis;
Coboară, iubite, să-ți dau nemurire
E cerul deschis,
Ori de ești chieimatul cu raze pe frunte
Înalță-te 'n sbor,
Arată-mi altarul pe vârful de munte
Cu creștetu 'n nor.
Arată-mi cărarea și peste ruine
În sus voiu veni,
Dă-mi vieață ori moarte și 'nvie prin mine
De-i scris ca să 'nvii“.

El fruntea-și înclină și fața-i lumină
Un pacinic suris,
„Să nu cunoști truda, să n'ai nici o vină,
Să treci ca un vis“.

Maria Cunțan.

Întru gloria lui Jean-Jacques.

Într-o dimineață de Iunie a anului 1770, un mare senior, prințul de Ligne, urcă emoționat scara ce ducea în umila mansardă a unei case din strada Plâtrerie. Înainte de a deschide ușa încăperei în care voia să pătrundă, magnificul aristocrat nu-și putu stăpâni o ușoară tremurătură a trupului. Inima îi svâcnea cu putere. Apoi apăsă pe clanță și intră. În fața sa, șezând la o masă încărcată cu cărți mari, un bătrân lipea flori și frunze uscate pe foi de hârtie. Prințul de Ligne îl salută cu un respect adânc; dar emoțiunea îi răpi pentru câteva clipe prezența de spirit. Vecinătatea geniului îl tulbură. Căci bătrânul botanist nu eră altul decât Jean-Jacques Rousseau al cărui nume răsună în acea epocă în toată Europa, ale cărui opere începuseră să producă în suflete acea mișcare neînțeleasă dar puternică, pe care o iscă în omenire magia ideilor noi.

Între vederea aceasta între seniorul francez și moșneagul din mansardă, poate fi considerată ca un simbol al influinței marelui genevez asupra veacului său. În creerul unic care formulă cu atâta strălucire, cu atâta căldură, cu o atât de rară magie întoarcerea la natură, se încuibase în acelaș timp o mizantropie neagră, complicată cu cea mai pronunțată manie a persecuțiunii. Și tulburarea cerebrală a lui Rousseau ușură mult sarcina dușmanilor sei. Voltaire, Diderot, Grimm, ca să nu-i numim decât pe cei mai înverșunați, atâta așteptau ca să-l arate pe sârmanul mare om ca pe un inamic al genului uman, și chiar ca pe un vicios ipocrit, care sub pretext de a iubi singurătatea, își ascunde vișiile sale condamnabile. Trei sferturi din societatea vremii lui, eră ostilă lui Jean-Jacques. Și cu toate acestea, atât de mare eră prestigiul geniului său, încât marii seniori, ca prințul de Ligne, ducele de Luxemburg și alții nu-și puteau stăpâni emoțiunea în prezența filozofului, și se simțeau mai onorați ca de favoarea regească, când Rousseau primea ospitalitatea lor sau când le permitea să stea de vorbă cu dânsul. Și trebuie să ne aducem aminte cât de aristocratică eră epoca când se petreceau aceste fapte, pentru a ne da seama

de toată însemnătatea incidentelor de mai sus.

„Ochii lui erau ca niște aștrii. Geniul îi strălucea în privire și mă electriza. Mi-aduc aminte că i-am spus de câtevaori cu lacrimile în ochi: „Fii fericit, domnule, fii fericit, chiar împotriva voinței d-tale“. Și când m'a părăsit, am simțit în mine acelaș gol pe care-l simți când te deștepți după un vis frumos“.

Cuvintele sunt ale prințului de Ligne și se pot ceti în memoriile lui. Și astăzi, după două sute de ani dela nașterea lui Rousseau, omenirea încă este sub farmecul acestui creer prodigios. Dar nici astăzi, când oasele filozofului zac în cripta cenușie a Pantheonului, dușmanii lui Rousseau nu au dispărut. Ei au existat în orice epocă. E drept să recunoaștem că nici unul nu îndrăznește să caute a micșora geniul scriitorului, ci numai ideile filozofului. Ceeace a simbolizat faimoasa discuțiune iscată acum două săptămâni în Camera franceză între d-l Maurice Barrès și ministru Gust'han și Viviani.

Dar au fost deplorabile scenele petrecute la Sorbona în ziua de 29 Iunie, când s'a glorificat oficial, în ilustra instituțiune, bi-centenarul lui Jean-Jacques Rousseau. Patimele politice s'au înjosit și în această împrejurare până la odios. Regaliștii francezi, care caută orice prilej de a se afirma, de a tulbura atmosfera, s'au dedat în jurul numelui lui Rousseau la acte așa de meschine, încât desigur că au pierdut multe simpatii. Înțeleg că nu toată lumea să fie de acord cu ideile lui Rousseau; mai înțeleg ca fiecare om să facă rezerve atingătoare la tot ce nu convine temperamentului, mentalității, convingerilor sale, cu privire la operele lui Rousseau — ceeace a făcut d-l Maurice Barrès cu atâta strălucire — dar nu înțeleg ca conducătorii partidului regalist să-i împingă pe niște băiețani de 18 ani, pe niște copii rău crescuți, a căror minte e necoaptă, a căror inimă e nepricepătoare, să întrerupă discursurile unor Painlevé, Jean Richepin și alți oameni eminenți cu strigăte ca: „Jos Rousseau! Jos corcitură! Rușine lui Rousseau!“... Admiteți că lucrul ar fi comic, dacă n'ar fi odios.

Și Duminecă, 30 Iunie, a fost o mare serbare la Pantheon. S'a inaugurat noul monument al lui Jean-Jacques, sculptat de ilustrul Bartholome. Cu prilejul acesta au avut iar loc incidente regretabile de felul celor de mai sus. Și îmi pare spre umilința francezilor cari necinstesc unul din geniile cele mai mari ale omenirii, îmi pare spre umilința lor, zic contrastul între cele ce se petrec în Franța cu prilejul serbătorii lui Rousseau. Și între duioasa unanimitate cu care Românii deplâng în acest moment moartea celui mai mare prozator al lor. Căci sunt sigur că nici un Român n'are în sufletul său alt sentiment decât o admirativă părere de rău, cu prilejul morții lui Caragiale.

Ministrul francez Guist'han a avut în discursul său următoarele cuvinte de un profund adevăr: „Spre nefericirea și spre gloria sa, Rousseau este acela pe care nici o școală filozofică, pedagogică sau politică nu-l poate revendică în întreg fără a se compromite, dar nici renegă în întreg“. ...Dar tocmai acest lucru face grandoarea tragică a geniului său. Dacă am lua în considerație influența pe care au exersat-o Rousseau asupra omenirii, ne dăm seamă, că nici unul din cugețătorii pe care i-a purtat lumea nu i se poate asemăna. Și dacă am mai considera eterna aspirațiune spre bine a acestui suflet curios, nu se poate să nu-i iertăm, cu lacrimile în ochi ca prințul de Ligne, erorile pe cari le-a săvârșit în operele și în vieța sa.

Interesant ar fi mai ales să înșirăm părerile pe cari le-au avut în decursul vremurilor asupra lui Rousseau, marii filozofi, scriitori și conducători de oameni. Veți vedea, că detractorii filozofului din Geneva se compun în cea mai mare parte din aceia pe cari politica i-a orbit, i-a făcut părtinitori, le-a uscat întru câtva inima. Cari sunt adversarii lui Rousseau? In primul rând vine, de sigur, marele său dușman și contimporan, Voltaire, a cărui purtare față de Jean-Jacques a fost lașă, care în lipsă de argumente a recurs la înjurături urite și pe care posteritatea l-a vestejit cum trebuie în această privință. Mai găsim printre adversari pe Diderot, Chateaubriand, Lamartine, Barbey d'Aureville, Ferdinand Brunetiere și alții, cari toți, afară de Diderot, au fost clericali înflăcărați, politi-

ciani pătimiși, și ura lor pornește de aici. Să privim acum lista admiratorilor lui Rousseau, a acelor, cari l-au iubit cu înflăcărare, pe cari operele lui i-a mișcat considerabil. Vedeți numai ce nume colosale, ce personalități simpatice: Napoleon cel Mare, Mirabeau, Schiller, Goethe, Kant, Michelet, Sainte-Beuve, Alphonse Daudet, Guy de Maupassant, Victor Hugo, Anatole France — și atâția alții!... Las pentru la urmă pe cel mai curat elev al lui Rousseau, pe cel mai fanatic, pe cel mai prodigios ca creator de tipuri: pe moșneagul Leon Tolstoi!...

Impreună cu alți pelerini pioși, am făcut alaltăeri o excursiune la Ermenouville, micul burg unde a trăit Rousseau cele din urmă opt luni ale sbuciumatei sale vieți și unde a murit. Printre frunzele sălciilor plângătoare, monumentul alb ridicat întru amintirea sa, sclipea sub razele de soare. Cerul era albastru, văzduhul aromit, păsările ciripeau în copaci, florile multicolore înviorau privirea. Am intrat și în bordeiul unde se oprea Jean-Jacques în plimbările lui solitare. Și întorcându-mă la Paris, am cumpărat un teanc de reviste, cari reproduceau portretele marelui filozof. Seara am cetit câteva pagini din Confesiunile lui. Și mi-am dat deodată seamă de toată durerea care l-a împins pe marele om la mizantropie. Sentimente înflăcărare, o inimă veșnic setoasă de iubire, o imaginație strălucită, au fost împiedecate de a se manifesta în vieță, de o timiditate neînțeleasă. Și când își dădea el seama de fericirile pe cari le-a pierdut din pricina acestei timidități. de femeile pe cari inima sa le dorea, pe cari ochii lui le fascinau, care nu așteptau decât un cuvânt al său pentru a-i cădea în brațe plângând de amor — cuvânt pe care neînțeleasa lui timiditate îl oprea de a-l rosti — durerea lui va fi fost fără de margini. Și în singurătatea sa plină de fantomele fericirilor pierdute din propria lui vină, iubirea-i largă, arzătoare, dar nesatisfăcută, se prefăcea în strigăte sfâșietoare, în pagini amare, în chemări exaltate către natură, marea lui inspiratoare și mai ales, marea lui consolatoare, în trecerea-i tragică prin vieță...

Paris.

Adrian Corbul.

Povestea unei vieți.

Roman de I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

XV.

Dragă Mărioară!

M'am pierdut în cancelaria domnului Grecu ca într'un labirint. Înzadar caut firul Ariadnei care să mă scoată la lumină. A trebuit să cer deslușirile și îndrumările domnului avocat în mai multe procese. Cu toată silița ce mi-o dau, mi se pare n'am să-l pot înlocui niciodată pe avocatul Grecu. Vă veți convinge cu toții, spre marea mea părere de rău, că mi s'a încredințat o slujbă care trece peste puterile mele. Când voiu avea cancelaria mea, te asigur, că va fi foarte modestă.

Doamna Olimpia a sosit de câteva zile. Dânsa mi-a spus că draga mea află capitala foarte plăcută, că domnul Grecu și-a început activitatea în cameră. Am cetit ieri în gazetă discursul d-sale, și, trebuie să-ți mărturisesc, sunt foarte mândru. Ca și când eu aș fi ținut acel discurs strălucit ca formă, puternic în argumentare, nelndurat în concluzii. Da, dragă, noi am trimis în cameră pe cel mai destoinic dintre deputații noștri. Aceasta, de altfel, e părerea unanimă nu numai în oraș ci și în gazete.

Eu îmi zic mereu că tot ce s'a făcut e foarte bine. Că draga mea va deveni o artistă la pian, și că odată eu voiu fi cel mai fericit om. Că timpul va trece. Însă oricât cerc să mă împac cu soarta, sufletul meu rămâne totuși trist. Depărtarea d-tale îmi cerne mereu în suflet durere și tristeță. Orașul acesta a devenit deodată gol și pustiu. Mă mir chiar cum pot oamenii să rădă, să se plimbe veseli.

Îmi pare că primăvara, care s'a început atât de strălucitoare, a trecut repede în toamnă posomorită. Și eu, am o singură mângăere: stau și scriu la birou. Pot să-ți spun: colegii din cancelarie nu mă văd cu ochi buni. Când numai pot îmi fac mici mizerii. Și câteodată îmi aruncă pe furiș priviri de ură sau de dispreț. Și vezi, eu pentru aceasta le sunt recunoscător: îmi măresc suferința. M'a cuprins, cu depărtarea dumnitale, o sete adâncă de suferință. Sunt unele clipe, mai ales când mă întâlnesc cu domnul Chirca, în cari mă liniștesc. Dumnezeu totdeauna a fost cu multă bunăvoință față de mine. Însă, îndată ce rămân singur, în sufletul meu se deșteaptă par'că o teamă, care, în unele zile nu mă părăsește nici pe-o clipă. De ce mă tem? Nu știu. Dar cred că frica aceasta îmi coboară și tristeța în suflet. Cred chiar că la despărțirea noastră această teamă m'a făcut atât de nenorocit.

Pentru că, dragă Mărioară, în seara despărțirii noastre eu m'am simțit ca un condamnat la moarte. Și sunt sigur că dacă nu te-aș fi văzut la gară așa de frumoasă și atât de fericită, eu nu aveam putere să mai rămân în orașul acesta.

Doamne, să-l vezi acum! Ce case sure și grele, ce oameni nesuferiți! Numai strada prin care ne plimbam amândoi, numai parcul cu cărările lui, cu scaunul acela mi-s nespuse de dragi deși sunt pustii toate și par'că așteaptă mereu pe cineva. Chiar și perechile cari se plimbă prin parc îmi pare că o fac aceasta numai din obicei, numai de slujbă. Îmi pare că și ei așteaptă pe cineva. Eu rătăcesc pe-acolo, șed pe scaunul nostru și mă gândesc mult la cuvintele doamnei Olimpia, că d-tale îți place foarte mult capitala. Se poate? Mă întreb mereu. Cerc să-mi explic în toate chipurile mulțumirea d-tale. Îmi zic pe urmă: unei fete tinere nici nu poate să nu-i placă un oraș atât de frumos, care desvăluie atâtea frumuseți a civilizației de azi. Nu poate să nu-i placă teatrele, concertele, muzeele, expozițiile de pictură, în sfârșit chiar eleganța și luxul unui oraș mare. Totuș, la sfârșit, mă copleșește o nedumerire și o tristeță adâncă. Vezi, dragă, cât suntem de egoiști noi bărbații! Am vrea că dacă suferim noi să suferă toată lumea. Eu par'c'aștept în toată clipa să vină cineva și să-mi spună: domnișoara Grecu e foarte nemângăiată! Și când îmi pare că aud cuvintele acestea mă sguđuie o bucurie adâncă.

Ah! dragă Mărioară, iartă-mă că-ți descopăr aceste laturi urâte ale sufletului meu. Dar te iubesc nemărgenit de mult, și mereu îmi cutrieră sufletul spaima că te voiu pierde, că tu mă vei uita în aceea strălucire a capitalei. Numai șase zile au trecut de când te-ai dus, dar mie-mi par mai mult de șapte ani. Și cred că cu atâta am și îmbătrânit. Te rog scrie-mi și-mi mângăie sufletul.

Al d-tale bădică.

*

Dragă bădică!

Ai îmbătrânit cu șapte ani! Deci nu te voiu mai cunoaște la reîntorcerea mea, însă nici mata pe mine! Eu când ți-am cetit disperata scrisoare am întinerit cu atâția. Da, dragă, supărarea ta m'a făcut fericită. Îmi zic mereu acum: mă iubește! Nu-i lăngă mine, nu mă vede și tot mă iubește. Nu m'a uitat! Se gândește la mine neconținut! Vai, aceasta-i o fericire foarte mare, pe care n'am cunos-

cut-o, n'am gustat-o încă. Să știi că am să rămân la conservator cel puțin trei ani! Tot la patru zile să primesc dela mata o scrisoare desperată în cari să-mi descrii orașul nostru în culorile cele mai negre. În cari să-mi spui că ți-e urît de oameni și-ți pare parcul pustiu și 'n vecinică așteptare.

Eu i-am arătat și tatii epistola și până a cetit-o și dumnealui eu am răs mereu, cu lacrimi. Tata a cetit-o, m'a îmbrățișat, m'a sărutat pe frunte și mi-a zis: bădicul tău e un băiat foarte de treabă. Apoi a început să te apere de acuzele ce ridicai împotriva d-tale în scrisoare. „E prea conștientios, a zis tata, și-i prea ambițios. Cine poate pătrunde deodată în toate tainele carierii de avocat? Mai ales la vârsta lui cine nu are lipsă de un sfat, de-un ajutor? El ar vrea să nu mai întrebe de nime nimic. Va ajunge cu siguranță și aici.“

Vezi, te-ai înșelat, și încrederea noastră în destoinicia d-tale va crește mereu. Poftește și te mai acuză și de altădată. Îi sunt foarte mulțumitoare mamei dacă ți-a spus că mie îmi place foarte mult capitala, cu toate că aceasta n'a putut s'o știe dela mine. Nici n'am zis așa ceva, nici din purtările mele n'a putut să vadă încântarea mea pentru vavilonia de aici. Dimpotrivă, până la scrisoarea bătrânească ce mi-ai trimis am suferit destul. Trebuie chiar să-ți mărturisesc că de două ori l-am rugat pe tata să mă ducă acasă. Călătoria a fost foarte lungă și grea. Aveam senzația că am plecat la capătul lumii. Și cu cât ne depărtam de casă, eu mă doream tot mai mult înapoi. Vai, dragă bădică, ce nesuferit e să te pierzi între străini, în ținuturi ne mai văzute, să locuiești mereu într'o casă cu sute de chiriași, să treci zilnic pe strade sgomotoase, pline de lume! Mă gândiam și eu: ar fi fost cu mult mai bine să fi rămas acasă, să nu fi ajuns niciodată artistă la pian. Și, pot să-ți spun, până am primit scrisoarea d-tale, n'am făcut nici un spor. Degetele mi le simțeam greoaie, pianul îmi părea un monștru care stă să mă înghită.

Nu, nu mi-a plăcut capitala! Dar acum îmi place, și-i sunt nespuse de recunoștințe mamei. Acum mă simțesc în siguranță. Dragă bădică, așa-i că mă vei iubi totdeauna cu aceeași putere ca și acum? Așa-i că te vei gândi mereu la fetița pentru care erai să fi eliminat din liceu? Eu, în fiecare zi, îmi deapăn pe 'nctul, cu deliciu toate amintirile. Da, eu te iubeam deatunci, copilă. Cu cât mă judec mai mult mă încredințez tot mai tare, că eu anume eșiam în luminișurile grădinii să mă vezi. Eu te urmăream neconștient cum te plimbai cu cartea în mână.

Și-mi ziceam: cine să fie studentul acela înalt, și atât de frumos, care se plimbă mereu cu ochii în carte? Mi-am procurat un anuar dela liceu și ceteam mereu numele elevilor. Mă opriam neconștient la numele Ion Florea. Eră cel mai bun elev din întreg liceul. Și-mi ziceam, știi ce-mi ziceam? Acesta trebuie să fie tânărul din grădină! Și iată mă văd și acum, cum mi se aprindeau obrăjii, cum închideam repede anuarul și-l ascundeam, deși nu eram decât singură.

Nu-ți poți închipui cât m'au invidiat fețele pentru aventura aceea! Eu tăceam și simțeam o mare satisfacție. Eram nespuse de mândră și mă închipuiam — ghici ce? Mă închipuiam fată mare! A doua zi tot inter-natul îți știă numele pe care eu l-am bănuțit mai înainte. Și când am văzut că nu m'am înșelat, sumeția mea a crescut îngrozitor. Și, în ceasul cel dintâi de curs, eu am fost provocată mai întâi să răspund. Îți poți închipui că n'am știut nimic. Eră, mi se pare o lecție de istoria patriei. Profesoara m'a pofțit să șed zicându-mi: „Domnișoara își are deacum istoria sa, de alta nu mai vrea să știe“. Fețele au înțeles aluzia și au bufnit în răs. Însă eu nu m'am simțit de loc umilită. Dimpotrivă, rămânând mereu sus, am privit-o cu îndărătnicie pe profesoară. „Bine-bine! șezi“, îmi zise ea cu fața întunecată, chemând altă fată să răspundă.

Eu, dragă bădică, mă gândesc acum mereu la ce-a fost și la ce va fi, și fericirea mea e foarte mare. Mă gândesc de multeori: e o minciună ceea ce se spune, că ochii cari nu se văd — se uită! Eu nu te voi uită niciodată. Dar, drept e și aceea, că, deși-mi ești departe eu te văd mereu, te simt aproape. Și această apropiere de mata îmi pare nespuse de dulce. Taina cu care te apropii, în care te văd, îmi varsă în suflet o vrajă nouă! Par'că te cunosc mai bine, mai de aproape. Știi cuvântul potrivit? Imi pare că-ți simt prietinia din suflet.

În două zile am făcut spor uimitor la pian. Profesorii cari mă cunoșteau după zilele dintâi, au rămas încremeșiți, când m'am așezat ieri la pian și am executat o bucată destul de grea. Cred chiar eu, că așa bine n'am cântat niciodată, nici în seara seratei întâi dela noi.

„Dar cum se face, domnișoară, că dumneata ai umblat să ne înșeli?“ m'au întrebat felicitându-mă.

„Azi sunt bine dispusă“, le-am răspuns eu, afăta tot.

„Dumneata ai un mare talent, mi-a zis unul cu ochelari. — Ai un foarte mare talent“.

Ți le scriu acestea, dragă bădică, nu ca să

mă laud ci să te bucuri. Mata ai spus mai întâi că eu am talent. Descoperirea talentului meu va fi totdeauna o glorie a d-tale.

Și-ți scriu acestea mai departe, ca să mai întinerești, să-ți scuturi bătrânețele celor șapte ani. Bucură-te deci, până în August nu e mult, și eu cred că până atunci am să învăț tot ce se poate învăța aici. Mângăe-te precum cerc eu să mă mângâi! Eu îmi aduc aminte de doina din seara despărțirii! Ce dragoste adâncă și curată eră în versurile acelea: Dragostea celor cari nu se pot întâlni.

Tata îmi spune să adaug salutările lui și asigurarea că-i deplin mulțumit cu dumneata. Numai zice, să nu dorești imposibilul, și când nu știi ceva să-i scrii fără nici o jenă. Le-am scris. Când treci prin parc vezi și mângăe și pentru mine tufele de scumpie, și întrebă-le de-și mai aduc aminte de

Mărioara.

*
Dragă Mărioară.

Acum vin dela tribunal, unde am apărut cel mai greu și mai complicat proces ce-am avut în viață. Și mi-a reușit. Am fost felicitat de toți jurații. Domnul Chirca m'a luat la braț și mi-a istorisit o bună parte din viața sa. E o viață tristă și mă mir că dumnealui, pe lângă câte a suferit, poate să fie încă atât de vioiu și chiar vesel. Mereu îmi spune: „Ei tinere, o minte limpede și o voință tare, te scot totdeauna biruitor“. Azi prânzesc cu dumnealui.

De-acum încep să cred că voi putea conduce cinstit cancelaria domnului deputat. Chiar prezidentul dela tribunal m'a felicitat și mi-a zis zâmbind: domnul Grecu va avea un demn urmaș! Eu m'am rușinat, pentru că știam la ce face aluzie. Da, scumpă Mărioară, taina noastră azi e un secret public. Toată lumea vorbește în oraș despre căsătoria noastră. Cei mai mulți se miră cum s'a învoit doamna Olimpia la căsătoria noastră? Prietini mă întrebă, mă descoase, și eu, se 'nțelege, nu le pot spune că nici eu nu știu ce păreri va avea doamna Olimpia. Cei mai mulți țin căsătoria noastră cu neputință. Ei spun că dumneata te vei mărită c'un om de mare poziție în societate. Nu-l numesc, ci stăruie mereu asupra convingerii lor. Vezi bine eu tac, zâmbesc, însă câteodată, dându-mi seama de împrejurări, încep să mă tem. Nu s'ar putea ca părinții d-tale să-și schimbe deodată tot planul? Îmi vine gândul acesta, și mă neliniștește, deși nu-l cred.

Văd, dragă, cu o adâncă plăcere din scrisorile tale de mai înainte, că faci progrese uimitoare la pian. Eu m'am învățat să sufăr, să aștept. Imi zic mereu că cu atât va fi mai mare fericirea noastră când ne-om reve-dea ca să nu ne mai despărțim niciodată.

Vai, acest „niciodată“ ce cuvânt fermecător îmi pare! El îmi dă putere de muncă, de așteptare, de-a birui întristarea care nu fuge nicicând departe de mine, ci numai se ascunde ca să n'o văd în fiecare clipă. Dar va sosi timpul când voi îneca-o pentru totdeauna. Cât de fericiți vom fi atunci, dragă Mărioară!

*
Dragă Mărioară!

Îmi pare nespus de rău că nu ești și dumneata acasă. Peste câteva zile se ține adunarea generală a secției X. a „Asociațiunii“ în satul Păltiniș. Cred că-ți va fi spus domnul deputat. Mie mi-a scris să mă duc nesmintit. Eu eram hotărât de mai înainte să iau parte la sărbătoarea aceea culturală. De Păltiniș mă leagă cele mai frumoase amintiri. Acolo e preot Ion Albu și tot de acolo e țaranul Dan Bârsan, zis și Peștele, care ne-a fost de cel mai mare folos la alegeri. E departe, dar e un drum minunat acum la acest sfârșit de Maiu. Sunt foarte trist că nu ești acasă, să faci călătoria aceasta în trăsură! Drumul e neted, bătut, n'a plouat de-o săptămână și sperăm se țină încă vremea bună. Vai, de multeori m'am gândit ce fericit aș fi să pot plecă odată singur cu dumneata, într'o călătorie nesfârșită! Să părăsim orașul, oamenii, și numai ceriul blând a lui Dumnezeu să ne privească de sus și să ne învălue, mângăindu-ne cu lumina sa. Oricât mă gândesc că până în August nu-i atâta, sunt clipe în cari depărtarea dumnilate mă chină îngrozitor și zilele-mi par nesfârșite. Mai ales când mă gândesc cât de mult ți-ar plăcea și dumnilate cutare colț de natură, cutare petrecere sau chiar numai o plimbare. Cum e, de pildă, ocaziunea de acum! Eu voi călători cu gândul la dumneata. Și-mi voi zice mereu: ce bine-ar fi să vadă Mărioara lunca aceasta cu iarbă înaltă, mirositoare, pădurea de pe culme, soarele strălucitor, să atingă cu buzele ei dragi apa neînceptută ce țîșnește de sub stâncă. Tot drumul, dragă, mă voi gândi la mata. Te rog să-i spui domnului Grecu că-i împlinesc cererea cu cea mai mare plăcere, și că regret din inimă că nu-i dumnealui acasă să ne însoțească. De sigur ar fi fost o mare mângăere pentru oamenii cari s'au purtat așa de bine la alegeri. Dar sperăm că nu peste mult îl vom putea însoți pe domnul deputat în mijlocul alegătorilor cari sunt foarte mândri c'au putut trimite în cameră un bărbat așa de destoinic.

XVI.

În dimineața aceea de Duminecă, cădeau și Rusaliile pe ziua asta, Ion Florea se trezi de cu vreme. Ridică perdeaua. Afară abia mijiă

de ziuă. Promitea a fi o zi frumoasă, senină și dulce. Ulițele erau pustii și casele durmiau tăcute. El se îmbracă tândăbind, — mai eră un ceas până la plecare. Deși eră până la un loc și legătură de tren, cei din oraș, temându-se că nu vor află la gară trăsuri destule până la Păltiniș, închiriaseră trăsuri din oraș. În patru ceasuri, cu cai buni puteau ajunge. Și cum zilele fuseseră mereu frumoase și drumurile destul de bune, cei din oraș se bucurau înainte, ca și Ion Florea la deliciul călătoriei în acest sfârșit de Maiu. Ion Florea se înțelese să călătorească împreună cu alți doi candidați din cancelaria domnului Grecu.

El se îmbracă încet repețindu-și discursul pe care aveă să-l țină la adunare. Deschisese o aripă de fereastră și răcoarea învie-toare a dimineții îi umplu camera. Respiră cu plăcere aerul proaspăt, care-i luă par'că oboseala cu mâna. Căci peste noapte nu durmise bine. Seara primă o ilustrată dela domnișoara Grecu în care îi doreă petrecere bună, și între altele îi scria: „Decâteori mă pun la masă să-ți scriu totdeauna mă hotărâsc să-ți zic pe nume, și să-ți spun „tu“. Însă nu pot. Văd că și dumneata te ferești de cuvântul acela. Gândește-te pentru ce? Eu m'am gândit și nu am putut să-mi explic“.

Și Ion Florea s'a gândit mult în decursul nopții, și nici el nu-și putea da seama pentru ce nu-i spune Mărioarei „tu“. Frământarea aceasta nu-l lăsă să adoarmă până târziu, până când, obosit de gânduri, răspunsul îi veni de sine. „E o sfială“ își zise. „Sfială izvorită din dragostea noastră, din cinstea ce ne-o păstrăm împrumutat, din taina care ne încunjoară. E vocea iubirii curate, e delicateța lucrului nedescoperit încă.“ Și, la acest răspuns, venit așa de târziu, el simți cum îl învăluie somnul dulce, plin de pace. Adormi fericit, dar adormi târziu, și cum se sculase de dimineață se simțea obosit.

Însă aerul dimineții îl recreie îndată. El se gătise, se simțea vesel. Luă ilustrata Mărioarei, o mai ceti odată apoi, sărutând numele ei, o puse în portofelul din buzunarul stâng. Zâmbetul de fericire îi stăruia pe buze, în colțul gurii, ochii lui luminau. Își zicea că azi are să vorbească foarte frumos.

Pe stradă se auzi deodată duruțul unei trăsuri. Duruțul acela se tot apropia. Copitele cailor răsunau clar, în tacturi dese, regulate, pe pardoseală. Părea un signal pentru casele adormite, ca să se deștepte.

Trăsura se opri înaintea casei în care locuia Florea. El se uită la ceas: mai erau treizeci de minute până la cinci. „Ei, își zise el mulțumit, de data aceasta colegii mei sunt mai mult decât punctuoși. De și-ar ținea năravul!“ Își luă îndată pălăria și ba-

stonul. Eră încântat, că nu mai trebuie să aștepte. În ușe se auzi o ciocănitură.

„Intrați, boieri, că vi s'au deschis porțile vecinice“, zise vesel Ion Florea, așteptându-și colegii.

Ușa se deschise repede și în prag apărură doamna Olimpia.

„Nu știam, că dumneata ai porți vecinice, domnule Florea“, zise ea zâmbind. „Atunci, într'adevăr la dumneata poate cu greu să pătrundă cineva“, adause apropiindu-se și întinzându-i mâna.

„Scuzați, doamnă“, zise Florea abia reculegându-se din uimirea ce-l amușise, „eu îmi așteptam colegii, soții mei de drum.“

— Și dacă va aveă în locul dumniilor alt soț de drum, domnul Florea s'ar supără?“ întrebă doamna Olimpia, stringându-i mâna.

„Nu pricep“, răspunse cu greu Ion Florea.

„Ei, într'adevăr în dumneata este ceva din vecinicie, din ce nu se poate pricepe“, zise râzând doamna Olimpia. „Mă rog, dumneata nu poți pricepe atâta, adause îndată învăluindu-l cu privirea ei nespuse de clară, că soția șefului d-tale nu poate face singură un drum atât de îndelungat, cumu-i acesta până la Păltiniș, și că are tot dreptul să pretindă tovarășia unuia din candidații bărbatului său?“

— Scuzați, doamnă, n'am știut, că și d-voastră veniți“, răspunse Ion Florea. Mâna lui eră și acum în mâna doamnei Olimpia. Șo uitase acolo, uimit din nou de propunerea doamnei Olimpia.

„Și de unde știai, că n'am să merg și eu?“ întrebă ea, ne mai voind să-i lase mâna.

„Așa se vorbea în oraș. Se spuneă, că nu vă simțiți bine.“

— Și încrezutul bărbatului meu n'ar fi avut oare datorința să se informeze mai deaproape? Hm?“ Acest „hm!“ ar fi voit să-l spună c'un aer de supărare, însă buzele ei tinere mai degrabă păreau că-i trimit un sărut.

„N'am îndrăznit, doamnă“, zise Ion Florea, retrăgându-și încet mâna dintr'a doamnei Olimpia.

„Dumneata n'ai îndrăznit! Se poate. Însă acum nu-mi vei refuză dorința de-a mă însoți. Trăsura mea așteaptă la poartă“, zise doamna Olimpia surizând.

Ea purtă un foarte frumos costum de călătorie. Il priviă biruitoare, fericită pe Ion Florea.

„Da, doamnă. am să Vă însoțesc cu mare plăcere“, zise Ion Florea, deschizând ușa.

Doamna Olimpia coborî scările ușoară, ca o fetiță.

„Dacă mă vor căută să spuneți că eu am plecat“, zise candidatul, deschizând puțin ușa portarului.

„Da, da. o să spunem c'ai plecat mai de dimineață“ se auzi o voce răgușită din lăuntru.

Vizitiul îl salută pe Ion Florea și așteaptă cu hățurile întinse. Caii negri, focoși, băteau din copite, frământându-și trupurile lucii, încordându-și grumazii.

Când se urcă în trăsură doamna Olimpia se răzîmă de brațul lui Ion Florea. El simți căldura trupului ei, și se înfioră. Doamna Olimpia se cuibări repede, foșnind din fustele de mătase, împrăștiind un parfum delicios în aerul dimineții.

Ion Florea, voi să șadă vis-à-vis de dânsa.

„Dumneata ești de neînțeleș, domnule Florea! Crezi că patru ceasuri vei putea rămâneă ghemuit acolo? Poftește numai aici lângă mine“, zise doamna Olimpia, părând supărată, și arătându-i locul la stînga.

Candidatul șeză aci cu mare sfială, cu teamă par'că. Nu cuteză nici să se clătească, părea înțepenit.

Doamna Olimpia luă o învălitoare moale, călduroasă, ș'o puse peste genunchi și i-o îmbie și lui Florea.

„Vă mulțumesc, doamnă, nu mi-e frig“, zise candidatul. „Eu sunt obișnuit, ca fecior dela țară, cu răcorile dimineții“.

Însă doamna Olimpia se aplecă repede, îl învăli, lăsându-se c'un braț pe genunchii lui, și când se ridică, buza ei de din jos tremură puțin.

„Copiii trebuesc păziți și fără voia lor“, zise doamna Olimpia. Trăsura porni în tropotul clar de copite. Străzile erau pustii și acum. Casele tăcute, reci fugeau în urma lor. Trecură prin piață, cotiră pe-o uliță la stînga, și durăind pe poduri, trăsura apucă pe drumul țării, umezit de rouă. Vizitiul lăsă hățurile mai libere și caii galopau cu furie.

Ion Florea simțea și acum urmele brațului ei pe genunchi. Sub învălitoare din când în când haina doamnei Olimpia îl atingeă. El eră și acum uimit de hotărîrea Olimpiei. Aseară auzise chiar dela domnul Chirca vestea, că doamna Olimpia nu va veni. Apoi să vină să-l iee chiar de-acasă și așa de dimineață? Il considera oare de-acum ca aparținător familiei lor, ca viitor ginere? Ori? Dar pe cât se bucură la întâia întrebare, pe atîta îngheță la acest „ori?“ din urmă. Și fiorul ce-l simțise când ajută pe doamna Olimpia să se suie în trăsură și urma brațului ei, de-acum, pe genunchi, îl făcea tot mai mult să-și pună întrebarea asta de a doua. Însă nu cuteză să-i dee nici un răspuns. Dimpotrivă o alungă mereu ca pe un dușman.

Dimineața rîdea din luncile cu iarbă înaltă, din floricelele cari se deschideau, din stropii de rouă, cari străluceau ca picuri de diamant în lumina soarelui, care se săltase strălucitor de după munții dela răsărit. Pe alocuri lun-

cile priveau din nenumărați ochii albaștri de cicoare. Florile acelea vinete păreau că s'au deșteptat acum din visul cel mai curat. Ion Florea le priveă și ele îi aduceau aminte de Mărioara. Vedeă ochii ei albaștri și simțea aproape o desnădejde, că Mărioara nu-i aici în trăsura care alergă nebunește. Însă amintirea ei îi alungă întrebarea ce-i tot veneă în minte. Iși zicea: „se poate, că ntr'adevăr doamna Olimpia mă privește ca aparținător familiei“. Iși aduse aminte de îmbrățișarea ei din seara banchetului. „Vezi, atunci a fost ceva și totuș n'a fost nimic, nu s'a întîmplat nimic“ își zise el părând, că vorbește, că vrea să convingă pe un străin ce se ascundeă într'ansul.

Doamna Olimpia tăcea. În răcoarea dimineții simțea cum îi crește pieptul, cum nările fine i se dilată, simțea în obrazii împurpurați aerul rece. Fruntea ei eră nespuse de senină. Sub învălitoare moale simțea căldura străină, și din când în când, printr'o ușoară mișcare își atingeă, ca ntr'o mîngăere, haina de genunchii lui Ion Florea. Și, în trupul ei i se părea, că nu mai curge sânge, ci că trec valurile unui deliciu neînchipuit. Priveă mereu înainte. Pe buzele ei întredeschise stăpânea mereu zâmbetul plăcerii, al mulțumirii.

Multă vreme trăsura alergă în liniște. Se auzia tropotul regulat al cailor, din când în când răsună asprul lor sforăit pe nări. Paseri se ridicau în aer de pe lângă drum, și cădeau ca niște gloanțe în lunci, departe. Ciocărlii se învărteau, pierzându-se în văzduh. Pitpalacele, prin grănele verzi, își spuneau din gușe dactilii. Trupurile cailor începură să aburească. Prin aer venia în restimpuri mirosul sărat, pișcător.

„Noi vom fi cei dintâi, doamnă Olimpia“, începă Ion Florea. „Caii aceștia sunt adevărați smei. Ar fi bine să-i mai potolească, să nu li se întîmple ceva“.

Doamna Olimpia se cutremură la vocea lui plăcută, bărbătească.

„Lasă-i să alerge cât le place, domnule Florea. Se răsbună și ei acuma de multa închisoare“. Ea-și întoarse capul spre candidat. De sub genele umbroase, ochii ei verzi împrăstiau scânteeri. „N'are să le fie nimica“, adause zâmbind.

„Ar trebui să ne-ajungă trăsurile celelalte. Să intrăm deodată în sat“, zise Florea, ferindu-se de privirile ei.

„Da, vom intră deodată. Asta se nțelege. Dar ne vor ajunge, fi sigur. Spune-mi, vorbești ceva azi?“ întrebă ea cu intimitate ca și când ar vorbi c'un prietin vechiu. Ea se apropie puțin de candidat. Fustele ei foșniră ușor, dar acest foșnet îl înfioră pe Ion Florea.

„Așa cred, doamnă“, răspunse el cercând să împace pe străinul care-și ridicase capul și îl și întrebă: „ori?“ „M'am pregătit, adause repede, dacă-mi va veni și mie rândul am să vorbesc.

— Iți va veni cu siguranță. Dumneata va trebui să vorbești în locul bărbatului meu. Ard de nerăbdare să te aud vorbind poporului. Am auzit, că știi însufleți în măsură mare pe țărani.

— Da, domnul deputat m'a rugat ca 'n numele dânsului să le spun câteva cuvinte. Pagubă, că dumnealui n'a putut lua parte“, zise Florea. „I-am scris și domnișoarei Mărioara de sărbătoarea culturală de azi.

— I-ai scris?“ întrebă, aplecându-se spre el doamna Olimpia.

„Da, mi-ar fi părut foarte bine să fi venit și dansa“, răspunse hotărât Ion Florea. Îndată ce pomeni pe domnul Greco și pe Mărioara el se simți deodată mai tare și mai bine dispus.

„Dumnilale ți-ar fi părut foarte bine!“ zise cu răceală doamna Olimpia, retrăgându-se în colțul ei. Ion Florea ceti din cuvintele acestea nu numai răceală ci și dispreț. Ah! și cât îi eră de mulțumitor pentru acel dispreț! Cum îi îndepărtă din suflet bănuelile cari începură să-l chinue! Căci aici, în nemijlocita ei apropiere el simțea cum se apropie de departe un nor dușman, întunecos în care părea că se ascunde vechea primejdie ce-l amenința din partea doamnei Olimpia. Femeia aceasta, care ședea la dreapta lui, eră strălucitoare de frumusețe și tinerețe. Vocea ei eră caldă, mângăioasă, catifelată. Părea că vrea să-i mângăie toate simțurile lui Florea, să-l alinte. Și, la atingerea hainelor ei, simțea cum simțurile lui se trezesc din vechiul culcuș, din vechea ascunzătoare unde le credeă îngropate pentru totdeauna. Se treziau par'că pregătite de luptă, pregătite de învingere. Și o tristeță adâncă, o descurajare îi umplu sufletul.

Însă pomenind pe Greco, pe Mărioara, simțind răceala și disprețul din cuvintele din urmă ale doamnei Greco, el începă să se simtă iarăș tare, și creză că poate se înșală.

Caii galopau, alergau în trop, la pogorâșuri își încordau gâturile, apoi ajungând în șes, sforăind, porniau iarăș într'o goană nebună. Înapoi alte trăsuri nu se zăreau, nu se auziau. Înainte, din când în când, se zăreau care cu boi, și îndată trăsura doamnei Olimpia trecea pe lângă ele. Boii se feriau, cârnind ruda, privind cu ochii lor mari și tulburi trăsura ce sbârâia pe lângă ei.

— Înaintau pe drum de țară, larg și bine îngrjit. În restimpuri vr'o aripă de pădure

fugeă pe lângă ei. În depărtări se învârteau lin câmpiile, dealurile.

„Ce dimineață frumoasă, domnule Florea“, începă doamna Olimpia. Vocea ei eră clară, tremurătoare. Nu mai eră în ea nici urmă de răceală.

„Adevărat, doamnă!“ răspunse Florea înfiorat de vocea ei schimbată. „Noi cari trăim în orașe cunoaștem și gustăm puține din frumsețile naturii. Eu însă am trăit multă vreme și la țară. Vacanțele de vară îmi vor fi totdeauna neșterse din amintire.

„Dumneata ești băiat dela țară, domnule Florea? întrebă doamna Olimpia, apropiindu-se puțin de el. Nu s'ar putea cunoaște pe dumneata. Dumneata ești prea cult și prea elegant pentru a fi crescut la țară“. Sub învălitorea moale ea își așeză mâna pe genunchiul lui Florea. Se apropie mai tare de el și umerii lor se atinseră.

Ion Florea deveni palid, dar nu se mișcă. Dulceața acelei mâni, trecea mereu prin tot trupul, ca dintr'un izvor valurile de apă.

„Vi se pare, doamnă, zise el cu greu. De bună seamă sunt în orașul nostru tineri cu mult mai eleganți. Eu, drept spunându-vă, nu m'am ocupat prea mult cu îmbrăcămintea niciodată.

— Da, da, se știe de mult că dumneata ești modestia întrupată“, zise doamna Olimpia, apropiindu-și obrazul tânăr, delicat, de-a lui Florea. Ea simțea respirarea lui grăbită, și o cuprinse o dorință nemărgenită să-l îmbrățișeze, să se lipească de el, să-i sărute buzele palide. Însă când băgă de seamă că trupul lui Ion Florea începă să se sguđuie ușor, se retrase la locul ei, ducând cu sine căldura lui, și multă vreme rămase nemișcată, încremenită par'că. Ion Florea privea mereu înainte. Vedeă cum aleargă pe lângă ei luncile, stâlpii de telegraf, prizmele de pietriș, auziă sub el duruitul roților de dinapoi. Distingeă norii cari închipuiau figuri ciudate pe cer, nori ușori, delicați, albi. Vedeă acolo sus în albastru un ursuleț alb, cum ș'a ridicat o labă de dinainte, ca și când ar vrea să prindă ceva. Vedeă un iepure cu urechile foarte lungi, distingeă o lebădă de omăt, cu gâtul frumos încovoiat pe spate. Simțurile lui se părea că eșiseră toate la suprafață, și deveniră nespuse de sensibile pentru tot ce-l încunjură. Auziă pârăitul petricelelor, a nisipului subț roțile trăsुरii. Auziă par'că și ici și colo țărăit de grieri. Acest „cri-cri“ începă să-i obsedeze auzul, și în curând nu mai auziă nimic decât acest țărăit, care creșteă, se îndesă mereu, umplându-i și capul, în care de altfel nu eră decât un gol imens. La atingerea atât de îndelungată a doamnei Olimpia spaima-i biciui din suflet toate simțemintele,

din cap toate gândurile. Numai dulceața ce izvorea din mâna ei creștea mereu. Și această dulceață era izvorul spaimei.

„Nu, nu se poate! Niciodată! Niciodată!“ gemu sufletul lui înghețat de spaimă, după ce începui să se liniștească țărâitul acela de greeri. „Nu se poate! Ar fi o blasfemie“, își zise el din nou. „Eu mă voi stăpâni!“ Inșă îndată ce nu se mai putu înșelă că simțurile lui sunt trezite de apropierea Olimpiei, cu toată hotărîrea de-a lupta împotriva lor, el se simți biruit de o tristeță mai adâncă decât oricând, de-o descurajare amară. Cum puteau să se trezească în el acele simțuri, când el iubea pe Mărioara din tot sufletul? Intrebarea aceasta ce-i revenia neconținut, îl descurajă tot mai tare.

Îi venea să sară din trăsura, să alerge peste câmpii, încărău va vedea cu ochii, să nu se mai oprească niciodată. Prin sufletul lui trecură, alungându-se, chinuri înfricoșate. Blăstămă firea omenească, blăstămă natura, blăstămă pe Dumnezeu. Căci el își simțea pângărită dragostea lui față de Mărioara chiar numai prin trezirea acestor simțuri, deși era hotărît să le învingă cu orice preț.

Trecu astfel multă vreme în liniște. Trăsura coboră un povârniș, roata împiedecată ronțănea din când în când în vreo piatră. Căii mergeau acum la pas. Vizitiul, decători voiau căii să înceapă trapul, făcea „ha-ho! Murgu, ha-ho!“ și se lăsa pe spate, încordând mai tare hăturile. La poalele povârnișului se întindea drumul alb, ca o pânză albă. De amândouă părțile se ridicau păduri de stejar de fag. Indată la poalele povârnișului un izvor își gălgăia apa rece, cristalină într-o troacă de adăpat vitele, plină ochiu cu apă curată ca lacrima. Vizitiul cârni aici, oprî deodată, și căii își înfundară lacomi boturile în apa rece. Se auzia cum gălgăie apa, sorbită cu lăcomie.

Doamna Olimpia se coborî îndată, foșnindu-i rochiile, alergă sprintenă la marginea pădurii, se aplecă și culese floricele roșii și galbene. Se înălță apoi, rupse o crenguță crudă de stejar, și se apropie de izvor. Fără să-și dea seama Ion Florea urmări toate mișcărilor ei. Și descoperi, cutremurându-se, formele ei rotunde, tari.

Ea se aplecă la scoțul de brad, după ce căii fură fericiți, și își muiă buzele în apă rece.

„Trebuie să guști, apa asta, d-le Florea“, zise ea învăluindu-l cu privirile pline de fericire. „Așa bunătate nu se mai află.

— Da mă rog“, îndrăzni să spună vizitiul. „Acesta e cel mai bun izvor în tot drumul“.

Ion Florea se coborî îndată. Pe buzele lui se oprise un zâmbet. Pentru ce zâmbet? Nu-și da seama. Dar acolo lângă izvor, sub

bolta de verdeață a pădurii, doamna Olimpia era nespus de frumoasă, de dulce. Il așteptă zâmbind cu fața senină, cu fruntea luminoasă, învăluindu-l mereu cu privirile ochilor ei verzi. Când Florea voi să se aplece să bea, doamna Olimpia își întinse repede mâna goală, albă și delicată în apă, și-l stropi pe obraji cu picuri reci. Picurii aceia îi simți Ion Florea nu numai pe față ci în tot trupul. Și îl gâdăleau în suflet. Într-o clipă ridică ochii, o privi cu plăcere pe doamna Olimpia, și numai decât îi veni hotărîrea s'o stropească și el cu apă. Își și întinse mâna în apă cu gândul acesta, însă simțind răcoarea, se trezi par'că rușinat de ceace voise să facă.

Se aplecă și bău. Doamna Olimpia privea umerii lui lați, și abia-și stăpâni dorința de a-și pune mâna să se hodonească pe ei. Când se urcară iarăși în trăsura, doamna Olimpia îi strânse cu căldură mâna care-i ajută. Piciorul ei se desvâli puțin, rotund și plin. Prin ciorap se vedea pielea albă.

Ion Florea se urcă și el. Aceeaș învălitoare moale, scumpă, în culoarea blanei de panteră îi învăli pe amândoi.

„Par'că mi-e frig după apa asta rece“, zise doamna Olimpia, părând că se cutremură. Și se apropie mai tare de Ion Florea. Prin rochiile fine Ion Florea simți rotunzimea piciorului pe care-l văzu mai înainte, simțea căldura străină, care-i pătrunde în trup ca o otravă dulce.

„Dumitale nu ți-e frig?“ întrebă doamna Olimpia, lipindu-se de el mai tare și privindu-l cu nesfârșită dragoste.

Candidatul nu răspunde. Cercă să se ferească de atingerea trupului ei. Era foarte palid și capul începui să-i vâjee din nou. Ii părea, că visează, îi părea că-l încunjură de toate părțile ape călduțe, că apele acelea vreau să-l înce.

Ajunseră la o cotitură a drumului. De aici se vedea bine povârnișul de mai înainte.

„Vin și ceilalți“, zise deodată vizitiul, „se văd până acum șase trăsuri“.

Cei doi își întoarseră capetele. Într'adevăr pe povârniș veniau în trapul cailor șase trăsuri, a șaptea se ivea acum în vârful dealului.

„Am spus eu, că ne-ajung“, zise doamna Olimpia.

Ion Florea privi mult la trăsuri, ca și când de acolo i-ar veni mântuirea. Simțemintele, cari i se învăluiau viforoase în suflet începui să se despartă și cu tristeță adâncă începui să se gândească la domnișoara Mărioara. Deodată își aduse aminte, că ilustrata ei din urmă e la el. Își strecură mâna în portmoneu, pipăi hârtia lucie și mâna lui rămase multă vreme acolo.

El erà convins, că va puteà învinge orice ispită a doamnei Olimpia. Pentrucă acum știà cu siguranță, că femeia aceasta vrea să-i placă, să-l câștîge. De când făcù această descoperire sigură, lui îi părea biruința mai ușoară. Insaș doamna Olimpia nu-i mai părù atât de primejdioasă. Îi venià chiar să zâmbească la încercările ei de-al subjugă. Poate îi chiar plăceau, ca stropirea aceea cu apă.

Deși știà că nu va cădea, totuș pe sufletul lui apăsà mereu durerea amară că se profanase dragostea lui curată față de Mărioara. Nimic nu făcuse, o vorbă de dragoste nu-i spusese Olimpiei, și totuș se simțea foarte vinovat. Și, se gândià mereu: cum va puteà să se desvinovățească nu în fața altora ci în conștiința sa? Cum va puteà să facă dragostea lui, așa, cum erà, curată? Și când se gândià că nu se va mai puteà desvinovăți niciodată, aveà senzația că o prăpastie neșfârșită i se deschide sub picioare.

Nu-și puteà da seama câtă vreme a trecut gândindu-se astfel. Doamna Olimpia se retrăsese la locul ei, și Ion Florea băgă de seamă că chiar învălițoarea nu mai erà și pe genunchii lui. O acopereà numai pe doamna Olimpia. El vedeà puțin din tot ce încunjură acum. Simțurile i se grămădiseră toate în suflet, să-l fulgere cu lumini neînțelese, să-i sfășie inima.

Copleșit de durere, dela o vreme ascultă liniștit la furtuna din sufletul său. Îi părea că vorbesc acolo foarte mulți oameni, că se ceartă, se mănîie, se descurajază fiecare pentru părerile lui. Că nu se pot înțelege și că nu se vor puteà niciodată. Florea-i ascultă în liniște, fără nici o nădejde. Dădea dreptate când la unul când la altul din glasurile cari i se înălță în suflet. Câteodată priveà semnificativ, ca și când ceice i se certau în suflet ar fi putut să vadă privirile lui și să se cumițăscă.

El treseri speriat când, la o cotitură, auzi deodată la spate un dulce picurat de clopoței. Își întoarse capul. Trăsurile veniau înșiruite în urma lor.

El oftă, ușurat, căută după cunoscuți prin trăsurile, și se bucură văzând că vin atât de mulți.

„Are să fie o serbare frumoasă“, zise el cu silă, ca și când s'ar fi trezit acum din somn.

„Da, da, d-le Florea“, răspunse cu vocea limpede doamna Olimpia. „Și va trebui negreșit să vorbești și dumneata. Cu orice preț vreau să te-aud vorbind. Cred că-mi vei împlini dorința aceasta.

— Dacă va fi timp, dacă nu vor fi alți oratori, dacă...

— Nici un „dacă“, îl întrerupse doamna

Olimpia aplecându-se și atingându-l cu umărul. „Dragostea deputatului față de alegătorii săi, trebuie să fie tălmăcită“, adause ea.

Ion Florea simți apropierea ei, și se înroși de rușine. Îi părea că toți cei din trăsurile au văzut-o pe Olimpia apropiindu-se de el, că toți cunosc furnicarea ce-i treceà acum prin trup.

Plecând de-acasă uimit de hotărîrea neașteptată a doamnei Olimpia, călătorind până acum cu sufletul mereu înviforat, el nici nu-și pusese întrebarea: ce va zice lumea când îl va vedeà singur în trăsură cu doamna Olimpia? Dar acum își puneà mereu această întrebare, și-i părea că toți ceice vin în urma lor îi privesc, pe ei doi, bănuitori. Îi părea chiar că unii zâmbesc batjocoritori.

Însă Ion Florea se înșelă. Cei cari veniau în urmă se bucurau că vor aveà-o și pe doamna Olimpia la serbare. Iar însoțirea lui Ion Florea o aflau, cei mai mulți, de foarte firească. Fiitorul ginere trebuia să fie foarte complezant cu doamna Olimpia, dacă voia să-i câștîge învoirea sa la cununie. Chiar aceia cari nu credeau în posibilitatea acestei căsătorii, văzându-i împreună în trăsură se răsgândiră. Își ziceau: „Ce mai știi? Se vede că toată afacerea e aranjată“.

Soarele se ridicase sus, vârsând valuri orbitoare de lumină. Nourășii albi, ușori, cari plutiseră de dimineață unde și unde pe cer, se ascuseră. Erà una din zilele acelea strălucitoare dela sfârșitul lui Maiu, în cari primăvara își poartă prin aer cele din urmă adieri, învinsă de vara biruitoare. Trăsurile alergau în șir. Clopoței picurau în aer. Călătorii erau veseli. Se vedeau cele dintâi case din Păltiniș. Drumul nu-i părù lung nimănui. În trăsura care urmă îndată după a doamnei Olimpia venià prezidentul secției, cu doamna și două domnișoare. Unde începeà să se înfiripe cea dintâi ulișă din sat, erà ridicată o poartă triumfală. Litere mari, din frunze de stejar înverziau deasupra. În poartă așteptă părintele Ion Albu. Înapoi albeau costumele de sărbătoare ale țaranilor, ale femeilor. Oamenii așteptau în liniște. Când, de pe deal, bubuiră trescurile, unii dintre țerani începură să-și descopere capetele. Părintele tuși, dregându-și glasul, își netezi barba surie, și așteptă. Numai decăt se auzi duritul trăsurilor. Când fură aproape oamenii văzură cum o trăsura apucă înaintea celei ce venià până acuma în frunte. La un semn al doamnei Olimpia, domnul director se supuse cu plăcere, și-i spuse slugii să treacă înainte. Părintele Albu făcù trei pași din poartă și se oprì. Se oprì numai decăt și șirul de trăsurile.

„V'aduc salutul comunei noastre, domnule

prezident, începû părintele, salutul și recunoștința sa, că nu v'ați pregetat să osteniți, din depărtări atât de mari și în satul nostru. Să aduceți, ca pretutindenea, lumina binefăcătoare a culturii, pentru luminarea minților, pentru nobilitarea inimei. Poporul acesta — aci el se întoarse spre mulțimea țaranilor cari ascultau neclintiți, cu capetele descoperite — e dornic de lumină, e dornic de carte românească și vă asigur că vă primește cu cea mai mare dragoste. Așteaptă cu nerăbdare sfaturile, învățăturile dumneavoastră. Vă zic un călduros bine a-ți venit și Dumnezeu să Vă țină la mulți ani!"

Printre uralele de „să trăiască“ Ion Albu se apropie de trăsura în care sta domnul prezident, îi strânse mâna și rămase apoi în așteptare.

„Vă mulțumesc, fraților, în numele meu și al tuturor oaspeților cari vin azi în mijlocul dumneavoastră, pentru frumoasa primire ce ne faceți“. Directorul vorbiă din trăsura. Se ridicase, cu capul descoperit.

„Noi ne împlinim o datorință plăcută când venim în mijlocul poporului dela țară, ca în numele și sub scutul „Asociațiunii“ noastre, să putem folosi cu sfaturile, cu îndemnul noastre. Vrem ca poporul nostru să se pătrundă tot mai mult de adevărul că cel mai bun sfătuitor în vieață e cartea, e gazeta românească, cari, a sosit vremea să nu mai poată lipsi din nici o casă. Știți poate mulți dintre dumneavoastră cuvintele acelea adevărate:

Românul de nu nvață din lume e pierdut,
Ca moșii o vieață a duce, — a trecut.
Numai știința și iscusința ne pot scăpa!

Da, fraților, nu numai noi Românii, dar orice popor în ziua de azi nu poate să fie tare, nu poate să-și clădească un viitor mai bun, decât iubind cartea, iubind învățătura. Că zice un învățat român: Nu e zăbavă mai cu folos în vieață decât cetitul cărților. Cu aceste gânduri de bine venind, vă mulțumim încă odată pentru frumoasa primire. Dumnezeu să vă țină la mulți ani“.

Potolindu-se uralele, poporul se despărți în două părți, lăsând să treacă trăsurile.

„Frumoși țărani“, șopti doamna Olimpia la urechea lui Ion Florea, când da să intre în biserică.

„Da, voinici și frumoși“, răspuse tare Ion Florea. El se simțea acum mai liniștit. Tot ce-i trecuse până acum prin suflet îi părû un vis ciudat. Îndată ce se amestecă între țărani își aminti cu însuflețire de turneul electoral, de cunoștințele cari le-a făcut pe la țară. Se așeză într'un scaun la stânga. Biserica se umplu numai decât de oameni. Veniseră țărani și din satele vecine.

Slujba liturgiei se începû. Alături de părintele Ion Albu mai erau îmbrăcați în odăjdii doi preoți. Părintele Albu și colegul său dela dreapta ceteau ecteniile ca de obicei, cu glas domol dar adânc și melodios. Dar preotul al treile începea todeauna prea sus, părându-i că tenorul lui, destul de plăcut de altfel, bagă în sperieți lumea streină din biserică. Diecii, în strane, cântau pe întrecute. Pe lângă cei doi mai bătrâni în jurul fiecărei strane mai erau patru-cinci ficiorași cari le ajutau. Părintele Albu nu se putea plânge c'odată n'a fi diac la biserica din Păltiniș.

Biserica eră destul de mare, dar veche. Pictura pe pereți eră ștearsă, smolită, iar sus în cupole, eră înegrită. Chipurile, îmbrăcăminte sfinților se deosebiau cu greu. Erau sfinți cu bărbi mari, late sau ascuțite, cu degetele numai os. Cei patru evangeliști în cupola întâie păreau foarte îmbătrâniți, părea că ies din neguri. Catapiteasma eră de lemn, tăiat cu măestrie, cu figuri ciudate. Însă se vedeă că-i vechiu, se vedeau găurelele de cari cum se preserău pe icoane. În tinda femeilor erau înfățișate pe pereți chinurile iadului. Puțin se mai cunoștea din grozăviile acestea: un cap de femeie spânzurată de limbă, cornițele unui drac, căzanul cu smoală clocotită.

Diecii cântau frumos, și slujba curgea plină de taină. Mirosul tămâiei se simțea în orice colț. Oamenii ascultau cu smerenie. Părea că în biserică sunt numai frunți și ochi.

Ion Florea își purtă ochii prin biserică. Îi plăcea această pictură veche, din care se coboră atâta pace. Preotul care slujiă la dreapta părintelui Albu aducea foarte mult la voce, la intonări, cu popa dela ei din sat, cu popa din Broșteni. Și amintirile din anii copilăriei, din vacanțe, din satul lor începură să-i apese sufletul. Veniau toate clare, luminoase, și totuș Ion Florea nu s'a gândit niciodată cu atâta durere la anii copilăriei, ca aici în biserică din Păltiniș. Văzû pe bădical Florea, pe mamă-sa, pe slugulița lor de-acasă, casa lor, biserica, toate părea că le are înaintea ochilor.

Amintirile lui erau limpezi, dar acestea trecându-i prin suflet părea că suspină acolo. Și cu cât treceau mai multe, cu atâta tristețea îi apăsă mai mult sufletul. Îi părea că deodată cu acele amintiri se depărtează de el și chipul Mărioarei.

Gândindu-se la ea, Mărioara părea că se ascunde. Un singur gând, un singur regret i se întorcea mereu și cerea să-l iee în seamă: „Cât ar fi fost de bine să fi venit azi singur în Păltiniș!“ Făcuse ceva rău pe drum? se întrebă. Nu, doar doamna aceea dela dreapta, care-l privea mereu cu ochii ei verzi îl ne-

liniște adânc, chiar aici în biserică. Și, spre marea lui uimire, băgă de seamă cum chiar ochii lui o caută din când în când și se odihnesc cu plăcere asupra frumosului ei cap.

Părintele Ion Albu după ce se sfârși liturgia îi pofți pe oaspeți și pe popor în sala cea mare a școlii. Școala era nouă, și sala festivă era minunat decorată cu țesături țărănești, cu cununi din frunze de stejar. Deasupra catedrei, pe perete, înverziu aceleași litere mari, ca și la poarta de primire: „Bine ați venit“.

Doamna Olimpia se strecură ușor prin mulțime, îl ajunsese pe Ion Florea, și dela spate îl atinse peste obraji cu crenguța verde de stejar pe care o rupsesse în pădure.

„Bună de seamă să nu-ți uiți discursul“, îi zise ea zâmbindu-i cu intimitate, voind par'că să-l încurajeze și să-l mângâie.

„Da, doamnă, dacă trebuie îl voi spune“, zise Florea făcându-i loc să treacă înainte. Trecând pe lângă el, doamna Olimpia îl prinse ușor de braț, ca și când ar fi voit să-l ferească din drum. În aceeași clipă ea îl privi drept în ochi. Ion Florea simți că privirea aceea e nouă în ochii doamnei Olimpia, că înseamnă foarte mult și pentru el. Furnicarea ce i-o lăsă în trup atingerea acelei crenguțe stăruia încă. Ion Florea se gândi: în biserică ș'a mângâiat mereu obraji cu crenguța aceea. Da, am văzut! Și faptul acesta are ceva însemnătate? se întrebă el.

Doamna Olimpia ocupă un scaun la dreapta prezidentului. Și acesta, deschizând ședința, își ținu de mare fericire să poată saluta și sexul frumos care-i de față, și în rândul cel dintâi „pe doamna Olimpia Grecu, soția preaiubitului și de toți stimatului nostru deputat în camera țării, Vasile Grecu. O adevărată zeiță protectoare a tuturor întreprinderilor culturale și sociale în sânul poporului nostru, ca și care să dea Dumnezeu să avem cât mai multe“.

La uralele poporului care, la numele de Vasile Grecu, nu mai voia să se liniștească, doamna Olimpia înclină din cap și pe buze i se ivi surisul acela care pareă încremenit

aici, și nu se revărsa pe față. Ion Florea surprinse surisul și se miră. De mult nu l-a mai văzut la doamna Olimpia.

Prezidentul își începuse discursul de deschidere. Discursul acesta fu foarte lung, cu dese repetiri a celor spuse odată. Țăranii începură să privească țesăturile de pe pereți, să caute printre domnii sosiți fețe cunoscute. Cuvintele de bineventare, cari le spusese prezidentul înaintea porții de primire, avură mai mult miez decât întreagă vorbirea aceasta nesfârșită. Țăranii îl cunoscuseră și-l judecară după cuvintele acelea.

După ce domnul prezident declară adunarea de deschisă, dădu cuvântul unui învățător sătesc, care ceti o bună prelegere populară despre tovarășii, insistând mai mult asupra asigurării vitelor. Țăranii ascultau cu interes. Din când în când vr'unul zicea: „Hm! n'ar fi rău“, unii se înălțau în vârful picioarelor să vadă mai bine pe cel care cetea. Păltinișenii erau mari economi de vite. După ce disertația, destul de lungă, se sfârși, ei începură să povestească, să-și spună părerile. Vr'o câțiva erau așa de însuflețiți încât ziceau că vor merge la părintele îndată ce se vor duce domnii să pună la cale o astfel de reuniune. Dar erau și destui neîncrăzători. Era un bătrănuț, care se sălta mereu pe picioare și zicea: „târța-pârța și nimica! Dintr'asta n'o să iese nimic“. Bătrănuțul se purta zâmbind sub mustațele sure printre oamenii, cari se înțelegeau și-și spuneau destul de tare părerea. Dan Bârsan se ivi de undeva, se apropie de el și-i șopti ceva la ureche. Omul ridică din umeri și-i răspunse: „Tu te-ai dat cu domnii! Țasta-i lucru împlinit. Domnii ți-or pune capul“.

Urmează pe rând punctele din programul adunării generale, rapoartele casierului, a bibliotecarilor din agenturi. Se aleseră comisiile pentru cenzurarea acestor rapoarte. Se făcuseră ceasurile două, când se termină adunarea. Se mai ceti o conferință despre cântece și poveștile populare, insistând conferențiarul asupra acestei comori, care nu trebuie să piară. (Va urmă.)

Dări de seamă.

Dr. S. Dragomir: *Corespondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în 1791*. Sibiu. Tiparul tipografiei arhidiecezane. 1911.

Veacul al XVIII-lea în istoria Românilor ardeleni este epoca sfâșierilor naționale. Luptele fratricide, pornite din motive confesionale, au luat proporții atât de îngrijorătoare, încât pe drept cuvânt se credea atunci — ținând seamă de inverșunarea brutală dusă uneori până la marginea atrocităților de cătră țărâ-nimea noastră, — că cea mai mare tragedie a neamului nostru este actul dela 1700. Și cine-și va lua osteneala să cunoască în cele mai mici amănunte necurmatele certe și hârțuiele aprinse duse pe toată linia satelor noastre, din documentele contemporane ori scrierile unor oameni obiectivi cum sunt d. p. acelea ale lui Rosenfeld, păstrate în biblioteca Bruken-thal din Sibiu — utilizat de altfel din partea unor istorici dar foarte tendențios, cum se va dovedi în curând — își va putea forma neștrămutata convingere, că din punct de vedere național, veacul al XVIII-lea, ne-a adus o întreagă serie de nenorociri, rezultate în mod fatal din actul dela Bălgrad. Un joc al sorții a voit însă, ca pe fondul întunecat al acestei icoane însângerate, să cadă și câteva raze de lumină bine-făcătoare. Astfel găsim figura de luptător nestăpănit și plină de temperament impulsiv a arhierelui Inocențiu Klein, a marilor scriitori Klein, Șincai și Maior și în fine luptele de emancipare politică dela sfârșitul acestui veac, duse în interesul Românilor de cătră episcopii Adamovici și Bob într'o frățească și remarcabilă armonie națională. Mișcarea aceasta dela 1791, care se reliefează prin o notă de cea mai categorică demnitate și conștientă, a fost în măsură hotăritoare determinată de evenimentele epocii ioze-fine. Dacă norocul nu aducea în fruntea imperiului habsburgic un om luminat ca Iosif al II-lea, care prin măsurile sale izvorite din un adânc sentiment de dreptate cătră toate popoarele de sub stăpânirea sa, să trezească în supușii săi simțul demnității și dorința unei vieți deopotrivă pentru toți, suntem siguri, că nici acțiunea dela 1791 nu s'ar fi făcut. Ea este o rezul-tantă a înțeleptei atitudini manifestate de Iosif al II-lea în tot cursul scurtei sale domnii. Din punctul nostru de vedere ea câștigă în importanță, nu numai prin împrejurarea că a fost fixată și în cadrele unui memorandum — acel *Supplex libellus Valachorum*, plin de energie, demnitate și hotărâre bărbătească, în care postulatele noastre naționale au primit o formulare precisă și clară, dar mai ales prin faptul neobișnuit până aci, de a fi fost inițiată de întreg clerul și poporul românesc fără deosebire de confesiune. Aceasta să vede dealtfel și din răspunsul dietei din Cluj, care spune că, *Supplex-ul* este numai fățul unor oameni tulburători, și nici decum al națiunii întregi. Până acum se credea, că suplica din 1791 a fost is-

călită și de cei doi episcopi Adamovici și Bob, deși ea nu cuprinde aici alte subscrieri pozitive, ci numai aceea generală de „humillimi perpetuoque fideles subditi Clerus, Nobilitas, Militaris Civicusque status universae nationis in Transsylvania valachicae“. D-l Dragomir vine acuma și în temeiul unor documente sârbești scoase din archiva patriarchală din Carloviț, arată, că *Supplex-ul* n'a fost iscălit de cei doi episcopi români. Aceasta rezultă din scrisoarea episcopului Adamovici din 10 Iunie 1791 adresată mitropolitului sârbesc Stefan Stratimirovici, în care spune: Dintre Români, unii de aici au compus o „instanție“ în numele clerului și al poporului unit și neunit, care au trimis-o prin poștă Majestății Sale (cf. p. 18).

Părintele Lupaș în recenta sa lucrare „Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici și Ion Bob la curtea din Viena în anul 1792“, susține contrarul (vezi pag. 13 nota), afirmând că deși suplica nu poartă iscălitura lor, a fost însă înaintată de ei prin o comitivă pe care, „probabil“ au scris-o amândoi. Această afirmație o sprijină pe declarațiile făcute de amândoi arhierii în a 2-a petiție a lor așternută împăratului în persoană la 1 Iulie 1792, unde se zice: „Într'o astfel de stare a lucrurilor, câtă vreme se manifestă din toate părțile dorința națiunii, ce am putut noi să facem altceva, decât să înaintăm în luna Martie a anului trecut (1791) la Augustul Tron al Dreptății și al Milostivirii cererile umilite ale națiunii întregi“... apoi mai departe... „pentru înaintarea amintitelor cereri ale națiunii ne-am dat silința a obțineă prealabil învoirea prea augustului principe, care domniă atunci cu glorie, și cererile nu le-am înaintat la augustul tron decât după ce am primit știre despre învoirea lui preamilostivă“. Notăm că Leopold al II-lea a murit în 1 Martie 1792, iar *Supplex-ul* i-a fost înaintat în 11 Martie 1791 după cum comunică I. Novacovici, agentul din Viena al lui Stratimirovici (Dragomir l. c. p. 21). Dar ceea ce spun ei aici, este diametral opus cu comunicarea ce-i face Adamovici mitropolitului Stratimirovici, în scrisoarea citată mai sus. Deci, sau una sau alta e adevărată. Eu sunt dispus a crede, că mai curând cuprinde adevărul scrisoarea, decât petiția. Căci ar fi imposibil, ca Adamovici să nu fi împărțit mitropolitului din Carloviț pașii întreprinși pentru obținerea voiei prealabile a împăratului Leopold al II-lea de a înainta cererile Românilor, despre cari susțin că le-au făcut, cum arată citatul de sus. Dimpotrivă. Adamovici după cum mărturisește însuși, n'a cutezat să facă nici măcar o copie a *Supplex-ului*, cu atât mai puțin să intervină pentru înaintarea lui la Tron. Admitem însă, că a putut fi inspirat de ei, sau a avut consensul lor tacit. Iar când au primit autorizația poporului de-a reprezenta cererile acestuia la Francisc al II-lea, și-au însușit chiar pe față *Supplex-ul*, solidarizându-se cu toate gravaminele cuprinse în el.

Se știe că suplica Românilor a avut la dieta din

Cluj o soarte din cele mai defavorabile, deși Leopold o însoșise de un călduros rescript trimis din Florența la 18 Maiu 1791. Românii însă n'au rămas impasibili în această situație, ci au căutat noi drumuri pentru realizarea doleanțelor juste formulate de ei. Credincioșii neuniți le-au aflat mai curând. D-l Dragomir ne dă aici, un document prețios. Este plenipotența celor 29 de protopopi ortodoxi, dată episcopului Adamovici în Sibiiu la 16 Septembrie 1791, adunați aici pentru a face jurământul de fidelitate către noul monarh Francisc al II-lea. Prin această plenipotență îl autorizează, ca împreună cu eventualii delegați aleși și de către credincioșii uniți, să apere cauza Românilor la curtea din Viena. O notă de avântată bărbăție se desface cu deosebire din adresa ce i-au făcut-o Episcopului aceiași protopopi în ziua următoare de 17 Septembrie, în care declară categoric, că Supplex este fătul întregii națiuni române (sane est faetus totius tantum modo Nationis Valachicae...) și nu al câtorva oameni tulburători, cum cutează să-i insulte dieta din Cluj. Încă în 5 Iulie acelaș an scria Adamovici lui Stratimirovici, care-i propusese să meargă la Viena în scopul rezolvirii favorabile a cauzei Românilor, că nu poate s'o facă aceasta, deoarece atunci ar fi socotit drept capul răzvrătirii (cf. Dragomir l. c. p. 20). Acum însă văzând stăruințele credincioșilor și primind autorizația amintită, a fost silit să cedeze. Cerând și obținând în acest scop voie dela cercurile mai înalte, deși i s'au pus piedici de guvernul unguresc, după o înțelegere prealabilă cu Ion Bob, pleacă ambii în 19 Decembrie 1791 la Viena. Nu să știe când au ajuns aici, dar vedem că în 30 Martie 1792 ei înaintează deja lui Francisc al II-lea o temeinică petiție, arătând chiar prin felul lor de subscriere (...Bob et Adamovics... in negotiis Nationis hic existentes) că se găsesc în Viena. Această petiție considerată ca al doilea Supplex libellus, are două părți. Una cuprinde postulatele poporului românesc așa cum au fost formulate în prima Suplică, cu o mică deosebire și anume, că în acesta din urmă s'a înălțurat punctul 5 al celui dintâi, în care se cereau pentru comitate, scaune și districte numiri mixte ungaro-române ori saxo-române, sau păstrarea numirilor vechi după râuri și cetăți. Iar cu privire la Congresul național, spun mai precis acum, să se încuviințeze în forma celui sârbesc ținut în 1790 la Timișoara (cf. Lupaș, l. c. p. 26). În cealaltă parte a petiției se răsfrâng argumentațiile și acuzele, ridicate de dieta din Cluj în reprezentafia trimisă Împăratului ca răspuns la cererile Românilor. Apărarea episcopilor e cât se poate de frumoasă, ținută în stil potolit dar plin de demnitate națională. În mulțimea de anexe alăturate aici, se află și un extras din istoria lui Samuil Klain, după cum vedește o comparare a lui cu textul publicat de Treb. Laurian în revista „Instrucțiunea publică” de pe 1861. Acest fapt ne arată limpede, că la formularea Supplex-ului al 2-lea a colaborat — poate în cea mai mare măsură — și învățatul Samuil Klain. Văzând episcopii, că rezolvirea petiției lor întârzie, erau hotărâți să plece acasă, în urmă însă au mai rămas încă

două luni în Viena, intervenind de mai multeori la Curte pentru satisfacerea postulatelor națiunii române.

Ca un rezultat al petiției date de ei, poate fi socotită modificarea făcută de către Francisc al II-lea la proiectul de lege 66, privitor la biserica gr.-or. Anume dieta confirmă liberul exercițiu al religiei gr.-or., face restricția însă ca să rămână în vigoare dreptul de supraveghere al guvernului, al comitatului și scaunelor, ca să nu se înmulțească fără trebuință numărul preoților și să nu se zidească biserici cu cheltuieli, cari săcătuiesc mijloacele de plată ale contribuenților. Monarhul a înlocuit aceste restricții cu următoarele: „și credincioșii acestei religii, să fie tratați după starea lor socială deopotrivă cu ceilalți locuitori ai țării, nici în purtarea sarcinilor publice și nici cu alte slujbe să nu fie îngreunați mai mult decât alții, rămânând și mai departe în vigoare drepturile regești majestățice privitoare la afacerile clerului, ale bisericii, ale fundațiilor și ale educației tinerimii (cf. Lupaș l. c. p. 28). Ca al doilea rezultat poate fi considerat rescriptul lui Francisc al II-lea din 26 Maiu 1792 adresat dietei ardeleni, în care spune, că s'a milostivit a dispune, ca în ce privește admiterea Românilor neuniți la oficiile publice, dacă întrunesc condițiile necesare, să fie admiși la toate oficiile, cari nu sunt rezervate prin legi speciale celor 4 religii recepte. (Protocolul dietei din 1792 la Lupaș l. c.). Episcopii n'au rămas mulțumiți de aceste soluții, nici din motivul că deși erau așa de minimale știau că ele nu vor fi respectate de staturile ardeleni; pe de altă parte, doriau ca ei înșiși să primească la mână rescript favorabil, pentru a da mângâiere credincioșilor, că rugările lor au fost ascultate. Astfel ei înaintează la 1 Iulie 1792 o nouă petiție, care prin cuprinsul ei poate fi socotită de al treilea Supplex. Ea are și un caracter personal, intru cât episcopii se apără de învinuirile și muștrările ce li s'au făcut, că nu sunt în drept să se prezinte cu astfel de cereri, deoarece poporul nu le-a dat o astfel de autorizație și nici cercurile mai înalte. Episcopii cu blândeță dar c'o nuanță de categoricitate în fond, infirmă aceste acuze și cu deosebire Adamovici, care avea plenipotența protopopilor săi și rescriptul împărătesc din 7 Ianuarie 1792 prin care i se dă voie să vie la Viena fără nici o piedecă.

Apoi revin iar la petițiile lor, cerând să li se dea un decret preamiliostiv, căci — spun ei cu multă hotărâre — „acum și clerul și nobilimea transilvană de aceeaș religie așteaptă milostivele rezoluțiuni ale Maj. Voastre având cea mai mare nădejde, că acelea li vor aduce oarecare mângâiere, iar dacă acum se vor vedeă înșelați în speranțele lor atât de mari și vor înțelege din suscitatul decret aulic, că episcopii au fost muștrați, fiindcă au dus afacerile națiunii înaintea augustului Tron al Milostivirii și al Dreptății, desigur inimile tuturor vor fi rănite de o consternațiune foarte mare, care va da ansă la alte nouă temeri și agitațiuni”. Deci ca să se evite astfel de urmări, ei cer, ca să se încuviințeze măcar una din cele 3 cereri cuprinse în reprezentafia lor din 30 Martie 1792 și anume: 1 Din nobilii români și oamenii li-

beri să se aleagă deputați la proxima dietă. 2. Să se aleagă din ei în număr proporționat slujbași în dicasterii și cercuri. 3. Clerul națiunii întregi să se bucure de aceleași drepturi ca și clerul celorlalte națiuni. Iar rezoluția edată în această privință să li se comunice lor, spre mângâierea credincioșilor, iar nu pe calea dietei, ca să vadă poporul că cererile lui au fost ascultate.

Din motive cari nu se cunosc, episcopii n'au mai așteptat rezolvirea acestei petiții, ci s'au întors acasă, desigur cu experiențe de mare preț.

Astfel s'a sfârșit impunătoarea mișcare de emancipare politică a Românilor ardeleni dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, care ne servește ca o frumoasă pildă de armonie și solidaritate în luptele noastre naționale. Din documentele publicate de d-l Dragomir, vedem câtă sollicitudine, manifestă pentru biserica și poporul său episcopul Adamovici, care între împrejurări foarte grele pentru biserica ortodoxă a avut o atitudine de demnitate vrednică de laudă. La toată întâmplarea n'a fost un om „timid“ după cum le place unora să afirme, ci mai vârtos un diplomat care știa să-și impună o conduită dictată de împrejurările maștere între cari i-a fost dat să muncească. Că a fost un diplomat, rezultă din scrisoarea mitropolitului Stratimirovici dela 13 Martie 1791, în care îi scrie lui Adamovici: „Rog și mai departe să stăruieți pentru lucrurile acestea... și să bateți la ușă într'un mod fin, după obiceiul D-voastră. (Cf. Dragomir l. c.

p. 17). Domnii dela „Cultura creștină“ ar putea fi mai rezervați în emiteri de aprecieri și mai loiali în comparații. Nu este deloc just procedeu de-a compara pe Adamovici cu Inocențiu Klein, pentru a arăta inferioritatea celui dintâi. Las' că Klein pe lângă tot temperamentul lui de luptător neînfrânt, n'a obținut nici măcar atâta, cât Adamovici. Ce-ar zice însă d-lor dacă uzând și noi de aceleași norme, am asemăna pe Bob, colegul lui Adamovici, cu Șaguna, constatând în mod logic că cel dintâi este un minuscul imperceptibil pe lângă diplomatul iscusit Șaguna. Desigur că d-lor s'ar supăra, chiar dacă n'am face astfel de asemănări, ci am reproduce fără nici un comentariu părerea cam din popor și exagerată de altfel a eruditului scriitor unit Petru Maior, exprimată în Procanon, unde zice despre Bob, că în loc de a traduce cartea lui Tornelli, mai bine făcea roate de car, căci aducea mai mult folos națiunii. Îi rugăm deci, să renunțe la astfel de proceduri cari nu ne sunt de nici un folos, și să se inspire mai mult din spiritul de armonie și dragoste frățească, care călăuzia pe episcopii Bob și Adamovici în luptele lor duse pentru desrobirea politică a poporului românesc.

Broșura d-lui Dragomir este o prețioasă contribuție la construirea istoriei critice a bisericii românești ardeleni. D-sa, care este cel dintâi slavist pe pământul Ardealului, lucrând pe un teren cu totul neexploatat, va fi de mare folos pentru istoriografia românească modernă de pretutindeni.

Dr. I. Mateiu.

Cronici.

Istorie.

Știri nouă despre mitropolitul Dosoftei al Moldovei.

D-l profesor, acum rector, I. Bogdan a publicat de curând în „Analele Academiei Române“ o foarte interesantă scrisoare a mitropolitului Dosofteiu. Această scrisoare datează din 15 August 1679 și atinge de aproape istoria tipografiilor românești. În ea cărturarul mitropolit roagă pe Ioachim, patriarhul Moscvei, să-i trimită tipografia făgăduită prin solul Ioan Bilevici „ca să ne tipărim cărțile, ce le-am tălmăcit din limba grecească și slovenească pe limba moldovenească“.

Importanța acestei scrisori se desface nu numai din împrejurarea, că ea contribuie cu știri nouă la istoria vieții unui arhieru, asupra căruia până acum nu am fost informați, decât foarte puțin, cât mai mult din faptul, că ne arată originea caracterelor tipografice românești întrebuințate din secl. XVII și până în epoca Regulamentului organic. Din ea însă ne mai putem informa și despre modul cum priveau Moldovenii la Moscva, ca la „a treia Romă“ și ca la un izvor de lumină și putere precum și despre motivele, cari l-au

îndemnat pe mitropolitul Dosofteiu să traducă în românește cărțile bisericești, căci, spune el „puțini sunt, ceice pricep limba cărților“ — adică limba cărților slavonești.

Scrisoarea e scoasă din arhivele ministerului de externe din Moscva și tipărită de d-l Bogdan și în faximil împreună cu alte cinci stampe, e adnotată cu bogate reflexiuni, așa cum obișnuiește distinsul nostru academician s'o facă aceasta.

Dintre toți arhierii bisericii românești nici unul poate nu este mai înrudit suflutește cu noi Ardelenii, decât mitropolitul Dosofteiu. Mare ca ierarh al bisericii sale, cu luminoase năzuinți, cari l-au așezat în fruntea arhieriei cărțurari români, el și-a sfârșit zilele departe între străini, pentru că într'un moment a îndrăsnit să facă și el, ca om de carte, o anume politică, ce s'a dovedit nenorocită. Orice laude i s'ar aduce acestui „ctitor al literaturii românești“ — cum spune d-l Iorga — ele n'ar putea să ne zugrăvească fidel mărețea lui figură.

Ca să se vadă, ce păreri aveau despre el contemporanii săi voiu reproduce aici în traducere românească răspunsul, care l-a dat patriarhul Ioachim al Moscvei la scrisoarea publicată de d-l Bogdan.

„Când Domnul D-zeu binevoiește a înmulți undeva mila sa, atunci adăpând oamenii cu râul înțelepciunii sale dumnezeiești, le așează acolo arhieru cum a dat în vechime Israelitenilor pe înțeleptul și de D-zeu inspiratul Moise, pe urmă iarăși pe înțeleptul împărat Solomon. Iar când a trimis a se vesti sfântul său nume dumnezeiesc tuturor oamenilor, cari trăiesc pe fața pământului și atunci a zidit pe preaințelepții apostoli, ca să vestească oamenilor cele mari ale lui D-zeu. Așa și acum a binevoit Domnul D-zeu a așeză ierarh înțelept oamenilor săi, pe Preasfinția Ta, care-i paști bine printr'o înțeleaptă cărmuire — că și mai departe de noi a pătruns obșteasca mărire pentru a Ta urmare a lui Hristos —, de aceea multă mulțămîntă am adus și aducem în fiecare zi lui D-zeu, mai ales însă primind scrisoarea Preasfinției Tale. Căci din cele scrise acolo am aflat despre strălucita Ta evlavie către Domnul D-zeu și răvna cea dumnezeiască și ferbinte, ce o ai în lucrurile credinței Tale ortodoxe și sincera Ta îngrijire pentru turma încredințată Ție întru înțelegerea poruncilor lui Hristos cu mintea Ta aleasă și credința nepătată și tot soiul de binefacere, ca un cu adevărat înțelept ziditor al feluritelui har dumnezeiesc. Care binefacere a împodobit cu adevărat buna Ta vieață în Hristos și te-a făcut păstor la preamult popor peste oile lui Hristos. Fie preamărit acum și în toți vecii numele Domnului nostru Isus Hristos, care ridică la tot neamul spre mărirea și lauda numelui său dumnezeiesc bărbați vrednici, ca să lucreze la întărirea bisericii și desăvârșirea turmei sale. De aceea și acum prevedința iubitoare de oameni a lui D-zeu te-a ridicat pe Arhieria ta, să răvnești pentru turmă vrând în modul cel mai potrivit să întemeiezi tipografie oamenilor, pe care îi paști tu, ca să laude în toată vremea numele Domnului printr'o mai bună înțelegere și să împlinească totdeauna legea lui neprihănită.

Cu aceasta harul Lui să păzească pe Arhieria Ta la mulți ani și sub înțeleapta Ta conducere să scutească turma încredințată Ție arhipăstoriul nostru de toate relele și s'o pască cu bunăvoință. Așîderea să-ți faci moștenire bucuriile cerești, ceea ce noi totdeauna Ți-o dorim Preasfinției Tale și la toată turma Ta.

Cunoscând noi un păstor așa de înțelept bucuos am trimis prin solul vostru Ioan Bielevici lucrurile tipografice de lipsă, care se țin de tipariul cărților și cari le-ați cerut în scrisoarea voastră către noi. Ce fel de lucruri aparținătoare tipografiei s'au trimis, acelea s'au însemnat deosebit“.

Față de așa o podoabă a bisericii și literaturii românești, noi credem, că și „Academia Română“ ar mai avea o datorie: să-i caute mormântul în biserica din Zolkiew și acum când oamenii mari ai Moldovei se întorc din surghiumul lor, serbătorii de întreg neamul nostru, să aducă o mângâiere și sufletului blând al unuia din cei mai mari mitropoliți românești.

Dr. Silviu Dragomir.

Literatură.

Poetul I. U. Soricu și Ardealul.¹⁾

În vreun amurg de vară, sau în dimineața unei zile de toamnă, cu nori agitați pe cer, cu vânt prevestitor de rău, -- se va fi îndreptat, din satele ce încunjură Brașovul, spre gară, pentru a-și lua bilet de tren către România, un tânăr blond, „cu căutătura piezișă“, care iscăleă Ion Ursu Soricu. În tren, va fi stat cel mai sfios dintre călători. Va mai fi dat odată roată, cu ochii, împrejurimilor pe care le părăsise, și într'una își va fi năruit în față, orașul unde trebuia să sosească. Iar la graniță, când puse piciorul pe pământul țării libere, se oprî:

Stai murgule, stai pe deal,
Și-mi mai cată spre Ardeal,
Că-mi tot spune-o șoaptă rea
Că noi nu l-om mai vedea.
Spre cel mândru colț de raiu
Să cătăm cu jale, — stai,
Stai, murgule, stai!...

Dar nu, murgul să măie,

Că 'nzadar ne-am mai oprî:
Că nu ne-au gonit străinii,
Da ne-au fost urît frăținii.

Murgul să măie, să nu caute la „vânt și ploi“

Că nu mergem la război
Nici la mândra ochi, senini,
Da ne ducem în străini,

pentru că

Nu ne-au izgonit cei răi,
Da ne-au urît frații mei.

(Pribește).

Astfel, despărțit de-ai lui, poetul trecu la ceilalți frați. Aici se amestecă în vâlmășagul complicat al vieții, al Bucureștilor, cu neconținută alergare după pâinea zilei, cu lipsa de ori și ce ideal. Acest tânăr visător, va fi privit buimăcit, la noua priveliște care i se desfășură ochilor. Serile le va fi încheiat cu gândul departe..., la ai lui, și nu trece mult, și vede

...satul alb departe și curtea casei noastre,
Tovarășii de focuri isteți în ștregării,

ceea ce face ca să se întrebe mirat poetul:

Cum ne-a împărțit furtuna, și unde vor mai fi?...
(Domnul Profesor).

Începuse să-l cuprindă dorul. Dorul nebun de casă, de locurile copilăriei, cari i se perindează una după alta:

În zări de-albastru splendid văd munți în veci albiți
Și brazii verzi pe coaste și piscuri risipiți;
Pădurea mea iubită doinește blând, ușor,
Și de-aș uită de toate, de munții mei mi-i dor.

¹⁾ Cu ocazia apariției volumului său: Florite Dalbe.

Mai vede poetul

...codrii în frunză verde și luncile în floare,
Văd hora 'n satul nostru și berzele în zare,
Și clopotele sună în turla veche 'n sat,
Bătrânii-și dau binețe: Hristos a inviat!

Apoi, „turmele de miei“, mierla „care caută pe-o ramură de tei“, iar „din drum“

...mă chiamă mama, căci am întârziat.

Toate se perindează prin fața poetului, toată alcătuirea casei sale părintești, de Noean, toate îi stăpânesc sufletul și prin ele mai înviază în acest oraș mort. Colțul de Ardeal în care a văzut lumina zilei, îl însoțește în orice loc. Atât mai are mângăiere printre străini...

Va fi amestecat în vieață, va îndură greutăți, va scrie despre „iubire“, va închină o parte din tinereța ei, însă nu-i va uita nici pe cei de-acasă:

Ai mei n'au știut sclăvia:
Liberi supt albastrul cer
Cârmuit-au oastea turmii
Cu voinicul braț de fier.
.....

Indreptați în alor cale
De luceferii cerești,
Au păstrat neamului nostru
Cântecul voinicești.

Și fiind și el unul dintre ei, se întreabă:

Cântecul robiei grele
Nu-l cântă nici tatăl meu;
El nu s'a știut supune —
Cum voiți ca să știu eu?

Astfel vorbea el despre ei, cu toate că se află de parte de căminul părintesc; astfel le purtă de grijă, pe când mulți l-or fi dușmănit pe fiul lui Ursu. Dar ce-i pasă! Sufletul poetului trece chiar de marginile altruismului. Nu vrea să iese din rândul păstorilor; se crede unul dintre ei:

Aduceți-mi toiagul că și eu sunt păstor!
Talangele răsună pe coastă și în vale,
Cavalul plânge singur cu doina lui de jale.

Păstori ai limbii noastre și-ai turmelor păstori,
Pribegi supt cerul liber, răsând de vânt și ploi,
Veniți, și 'n largul zării luați-mă cu voi!

(Nostalgic¹⁾)

Iar, când „nori de toamnă și-au luat calea spre pădure“, iarăș se adresează murgului:

Du-mă iar pe-aiure.

Din aceste frământări sufletești nu putem scoate numai talentul d-lui Soricu, numai dorul lui de Ardeal; ci, prin ele ia vieața atâtea sbuciumări ale atâtor Ardeleni în pribegie..., sbuciumări pe care le mai

întâlnim în poezia populară. Astfel, putem coincide, că pe când Goga e poetul suferinței locale, a acelei din satul și vieața ardeleană, d-l Soricu este poetul suferinței pribege. Frământarea aceasta sufletească a poetului, ne-a redat-o și prin proză. Anume, într-o corespondență din București, cu data de 13 Aprilie 1911, vorbind despre Dorul de ducă, ne spune că în aceste zile frumoase de primăvară, cu cer senin, cu sete de vieață și lumină, „sgomotul orașului devine plictisitor. Apasă greu, mai ales sufletele celor crescuți la țară, asupra acelei părți din populația capitalei, care a venit aici pentru un scurt timp.“¹⁾ Lipsese numai adăogirea directă a dorinței poetului, de satul său, care eșia din cadrul articolului, dar însă care se întreve, — pentru a avea o mărturisire a sa în susținerea celor de mai sus.

De aceea, astfel fiind, îl vom vedea pe Soricu mereu cu ochii ațintiți spre Ardeal, printre toate preocupările, cu toate că aceasta a trecut și trece cam neobservată. Suferința Ardealului, o înțelege și de aceea i se adresează ca un fiu al lui:

Ardealule, tu plângi, suspini,
Ardeal bogat în aur,
Pe frunte porți cununi de spini,
Noi pune-ți-om de laur.
.....

Și te vom boteza cu foc,
Te vom stropi cu sânge,
Tu, țară fără de noroc,
Dar nu plânge, nu plânge!...

(Glasul Munților²⁾)

Iar, când tot pentru Ardeal, „Tribuna“ pornea într-o luptă intransigentă, când în rândul intelectualilor ardeleni se făcea o oarecare primenire prin lupta acestui ziar: cei doritori de bine intrau în ea, ceilalți se depărtau, atunci, când poetul Goga se puneă în fruntea unei mișcări politice, — Soricu, deși departe de Arad, fû în mijlocul luptei. De-acolo de departe, scria și d-sa despre cartea d-lui Vaida, de-acolo răspundea cutărui atac pe care redactorii „Tribunei“ nu-l observaseră. S'a închis în coloanele acestui ziar, o nesecată energie întrebuițată la răspunsurile atacurilor injurioase adreseate „tinerilor oțeliți“, de care biograful poetului Soricu va trebui să fie seamă. În lupta aceea, insultele primite din partea unui fost june bucureștean iar pe urmă redactor la foaia autorizată din Arad, nu s'au putut ridică, față de poet, nici până la cel mai mic dispreț.

Tot din acea luptă, vor rămânea nemuritoare versurile poetului din Doina, publicată în „Ramuri“ a. VI. Nr. 24 (Noemvrie, 1911), prin care se vedea

Fir de rosmarin,
Visător străin,

pe care

Nimenea nu-l vede,
Nimenea nu-l crede

¹⁾ „Tribuna“, a. XV, Nr. 83.

²⁾ In rev. „Ramuri“, a. VI, Nr. 17.

¹⁾ In „Sămănătorul“, dela 28 Maiu, 1906.

Că se stinge, moare
Ca o blândă floare
Iar o vorbă bună
N'are cin' să-i spună.

Pentru

Că de mic, din fașe
Zodii pătimașe
Ție ți-au venit
Dor neîmplinit:
Să semeni căldură
Și să culegi ură;
Dragoste de foc
S'aduni nenoroc
Și priviri dușmane
Mă loa — Ioane!

Radu S. Dragnea.

Însemnări.

Vacanțe... Au sosit zilele aprinse de căldura soarelui de vară, când cărturarii dela orașe trăiesc în zodia odihnei. Dorul de recreație și de umbră îi împrăștie prin munți, prin sate răcoroase și prin stațiuni balneare, ca să-și adune puteri proaspete de muncă. Credem că cetitorii ne vor ierta și nouă dorul de repaus. În cursul lunilor de vară vom apărea deci numai odată pe lună. Pe Iulie dăm abonaților acest număr voluminos, care nădăjduim că-i va mulțumi. În August va apărea un număr tot așa de bogat, iar dela toamnă sperăm să putem da revistei o înfățișare nouă, care desigur va fi primită cu simpatie de cetitori.

70,597... Acesta este numărul Românilor siliți să intre în sânul noii episcopii greco-catolice ungurești, care, pe lângă toate protestările noastre, se va înființa în cea mai scurtă vreme. Sanctitatea Sa Papa a comunicat bula despre întemeierea acestei episcopii contelui Berchtold, iar acesta l-a înștiințat oficios despre eveniment pe ministrul Lukács. Reședința noii episcopii va fi Hajduorog. Un vicariat vor primi și Românii din Săcuime. Numărul întreg al credincioșilor ei va fi 250,000. Limba liturgică e cea elină, însă cântările bisericești, predicile, cântările dela morți și botezuri, vor fi curat ungurești. Și, cum ziceam, numărul Românilor furați este 70,597. Acesta este un fapt împlinit. Gazetele ungurești sunt doar pline de articole entuziaste despre triumful maghiarismului.

Acum putem să mai trimitem o telegramă de strașnică alipire către Sfântul Scaun, putem să-i mulțumim chiar și M. Sale pentru bunăvoința cu care ne-a tratat, apoi, dacă ne place, mai putem ține încă un congres de „protestare“. Primejdia își face cursul ei... Ba nu zău, dar acum după ce să știe hotărât, că episcopia greco-catolică se va înființa, nu i se pare ori și cui, că rezistența noastră în fața acestui atac a fost cât se poate de mică, cât se poate de umilă? În chestiuni politice — cine poate considera această che-

stiune sub raport confesional? — nu se poate închipui o mai mare greșală, decât execuția înceată a unui plan, nehotărârea sau chiar umilința? Cine e în stare să creadă, că poate să obțină vreun rezultat în politică, plecându-se pe burtă, cerșind o privire binevoitoare? Și noi, să ni se ierte îndrăzneala cuvântului, dar numai demni n'am fost în toată așa zisa noastră acțiune împotriva episcopiei greco-catolice ungurești. Mai ales față de Roma s'a făcut acest păcat. Dintr'o condescendență confesională fără nici un rost, Roma, în loc să fie amenințată cât de mult, pentru a fi determinată în favoarea noastră, a fost asigurată despre cele mai profunde ale noastre sentimente de alipire către ea. În loc să fie așezat Sfântul Scaun în fața unei primejdioase fronde, noi ne-am silit să-i producem impresia celei mai desăvârșite lipse de putere. În loc să facem o agitație care să fi răsunit în lumea largă, care să producă și căderea unui episcop erou, noi am lăsat să treacă valul pe deasupra capului nostru, fără să ridicăm un deget. Spiritul lui Inocențiu Micu Klein n'a fost în mijlocul nostru să ne dea, și dacă nu o biruință desăvârșită a noastră, dar măcar un câștig moral de întărire a conștiinței noastre naționale. Căci, să judecăm limpede, în luptele noastre nu poate să aibă nici o însemnătate elementul confesional. Noi suntem în primul rând Români și pentru apărarea naționalității noastre trebuie să fim în stare oricând să ne facem și mohamedani, dacă ar cere trebuința. Dumnezeu neamurilor, care este unul singur, nu poate să aibă mai multă dragoste pentru o confesiune decât pentru alta — confesiunile sunt doar numai rezultatul micilor sfătoșenii omenești.

Ei, acum ian să ne gândim ce-ar fi fost dacă Roma, asediată de cererile pentru înființarea unei episcopii ungurești, Roma care a rezistat patruzeci și nouă de ani împotriva acestor cereri, s'ar fi aflat astăzi în fața unei categorice conduite a Românilor? — Dacă îți dai sancțiunea, s'drobim pecețile dela 1700! — Nu trebuie să se facă imediat trecerea, ar fi fost destulă și o amenințare pentru moment. Și dacă Roma, maica Roma, persistă în hotărârea ei, atunci ce ne-ar fi împiedecat să ne îmbrățișem toți, apărându-ne într'o singură biserică, creștină și aceasta, împotriva sumedeniei de primejdii naționale? Cele patru puncte nenorocite cari ne despart?! Dar e hotărâtoare azima ori pânea dospită cu care mă cuminec în fața Dumnezeirii care îmi stăpânește sufletul? Ce poate să-i pese atotputernicului Dumnezeu că eu mă despart de Papa din Roma, care e un om ca și mine și greșește și el, câteodată grav de tot, ca acum? Nu, nu aceste puncte deșarte, deopotrivă de deșarte și pentru uniți ca și pentru neuniți, nu aceste ne-au împiedecat pe noi să ne apărăm împotriva episcopiei greco-catolice ungurești, ci îngustimea noastră, lipsa noastră desăvârșită de o înțelegere superioară a idealului nostru național. Căci gândiți-vă serios. Prin atitudinea noastră, Papa n'a pierdut nimic. Cei 70,597 de Români sunt tot ai lui, ai azimei și ai purgatoriului, nu mai sunt însă ai noștri. Papei îi este indiferent. Și nu-i eră dacă ne pierdeă pe toți, sau îl amenințam cu aceasta.

Dar nu mai continuăm, deocamdată, căci și așa simțim în spate privirile tulburi ale confesionalismului care își poate inchipui că printre aceste rânduri scoate capul „hidra” grozavă a „schismei”. Punem punct și înghițim mai departe amăreala din suflet, gândindu-ne că poate totuși ne va fi dat odată și odată să intrăm și noi în rândul popoarelor civilizate, cari știu să-și apere interesele lor, cari urmăresc cu privirile lucide orice atac ce se îndreaptă împotriva lor. Pentru mai multă edificare, recomandăm cetitorilor noștri să cetească cu atenție toate gazetele ungurești, cari își dau seamă deplin despre câștigarea celor 70,597 de Români...

»

Teatrul nostru. Ne-am intristat mult când am primit vestea că Zaharie Bârsan, talentatul nostru artist dramatic, nu va mai jucă de acum înainte în Ardeal. D-sa, împreună cu d-na, au făcut în opt ani din urmă un adevărat apostolat în societatea noastră, care, așa cum este ea, nu s'a prea arătat niciodată înțeleghătoare în cele actoricești. Opt ani dearândul, soții Bârsan, cu o adevărată abnegație, au colindat micile noastre centre, jucând pe scene primitive, așezate pe butoaie de bere, în fața unui public prea puțin pregătit să primească prestațiunile lor de adevărată artă superioară. Ne obișnuisem ca totdeauna prin lăluie să ne scriem cronică noastră caldă despre sosirea soților Bârsan la noi. Am scris-o și anul acesta, dar turneul a rămas. De acum înainte răsul sănătos și înviorător al doamnei Olimpia Bârsan nu va mai răsuna pe micile noastre scene și jocul îngrijit și plin de artă al d-lui Bârsan nu va mai procura publicului nostru prilej de elevare sufletească. Mărturisim că, pe lângă pierderea ireparabilă ce o simțim, suntem și adânc înduioșați de această despărțire pe care nu a dorit-o nimeni. Noi am iubit pe acești semănători ai frumosului și hotărîrea lor de a ne părăsi ne atinge ca vestea plecării unui prietin în depărtări.

În istoria începuturilor noastre teatrale soții Bârsan vor ocupa primul loc. Ei au fost cei dintâi cari și-au făcut o preocupare serioasă și sistematică din educarea artistică a publicului nostru. Turneele lor vor scrie o pagină frumoasă și de o adâncă însemnătate în dezvoltarea mișcării noastre teatrale, fiindcă ei au fost cei dintâi cari au rupt zăgazarile diletantismului nostru.

Și acum când trecem pe soții Bârsan la trecut, la istorie, ne întrebăm cu îngrijorare despre soarta Thaliei române, despre care s'au rostit atâtea discursuri fulminante, mă rog frumos, începând cu răposatul Vulcan și terminând cu cele mai recente. Ce se face Thalia română?...

În vremea din urmă s'au ridicat mai multe talente la suprafață. Unii dintre bursierii noștri au dat dovezi de incontestabilă putere dramatică. Toți sunt însă imprăștiiați și respinși oarecum de Societatea fondului de teatru, care totdeauna a făcut frumoase achiziții de... funcționari.

Gândul nostru se oprește asupra celui mai nou talent al nostru, răsărit frumos și plin de făgăduință.

E d-șoara Mărioara Dima. Fiica distinsului nostru compozitor a dat anul acesta un examen strălucit la conservatorul din București. Gazetele din Tară au avut cele mai drepte cuvinte de laudă despre ea, iar cei cari au văzut-o pe scenă în rolul Magdeii, povestesc cu entuziasm despre calitățile superioare ale acestei ardelence, plină de temperament și vieață artistică. D-șoara Dima făgăduiește să fie o actriță a noastră de întâiul rang, menită să ridice mult prestigiul artei noastre dramatice. Ce va face d-șoara Dima după terminarea studiilor? Incontestabil că dorul ei după o situație care să-i asigure o desăvârșire și o manifestație largă a talentului ei o va trimite oriunde, numai la noi în Ardeal nu. Căci ce să facă d-șoara Dima la noi, unde nu i se poate asigura nici o stabilitate a carierei?

Deocamdată d-șoara Dima face turneu și ea cu d-l A. P. Bănuț și d-șoara Poparadu, o altă elevă a conservatorului bucureștean. După ce își va termina studiile însă?... Nu știm și nici nu ne mai întrebăm. La ce ne-am mai întreba. (Y.)

»

Comitetul național. După cum suntem informați, comitetul nostru național va ține o ședință în cea mai scurtă vreme, în care va discuta asupra situației politice ivită pe urma evenimentelor mai recente. Cu deosebire chestiunea sufragiului universal va preocupa pe cel mai înalt for al afacerilor noastre politice.

În adevăr, felul cum se contemplează această reformă de cătră toate partidele ungurești, cerea o nouă marcă a conduitei noastre. Toți ungurii sunt înțeleși deplin asupra sufragiului universal cu restricții față de naționalități. Ele se deosebesc numai în privința atitudinii lor față de socialiști. Să între mai mulți sau mai puțini socialiști în cadrele constituționale? Despre noi nici vorbă nu poate fi. Chestiunea păturei orașenești în noua reformă electorală este obiectul discuției generale, iar nu a tuturor păturilor sociale și prin urmare și a noastră, a poporului de săteni. Noi vom fi oprimați și în principiul legii, dar și prin împărțirea cercurilor, care constituie un prilej de emulație între partidele ungurești. Care de care se bate să făgăduiască o cât mai strașnică împărțire a cercurilor, pentru susținerea egemoniei ungurești și — la ce am mai spune? — izgonirea noastră din drepturile noastre naționale. Democrație în sânul poporului unguresc și o cât mai puternică reacțiune față de naționalități, aceasta este deviza politică a tuturor partidelor ungurești.

Neapărat, că în fața unei astfel de situațiuni noi trebuie să ne lămurim cât mai răspicat punctul nostru de vedere. Trebuie să lămurim opinia publică străină despre noul atentat ce ni se pregătește, dar mai ales trebuie deschis poporul nostru ca să înțeleagă încă odată cât de națională este lupta noastră, cât de mult primează în luptele noastre elementul național. Ni se produce un prilej prin care putem ilustra mai bine ca oricând șovinismul unguresc, falșa democrație ungurească și îndreptățirea luptelor noastre intransigente. Prin sâta rară a intențiunilor partidelor ungu-

rești putem să arătăm foarte clar acum, adevărata noastră situație și adevărata noastră cale în viitor. Și cel mai obtuz cap de împăciuitor va putea să pătrundă în măruntaiele urâte ale partidelor politice ungurești.

Deodată cu această limpezire a situației noastre se va ivi însă și o nouă primejdie. Contingentul de muncitori pe cari îl dăm noi este destul de însemnat. Foarte puțini dintre ei se păstrează pentru naționalitatea noastră și aproape toți să pierd pentru crezul nostru politic. Socialismul îi înghite. Cum însă, cu reforma electorală apropiată, socialismul începe să aibă un rol mai important, naționalizându-se, bine înțeles ungurește, pierderea noastră amenință să fie foarte mare. Toți muncitorii noștri vor fi prinși în apele socialismului unguresc.

Comitetul nostru național va trebui să accentueze și această primejdie în viitoarele adunări populare, cari credem că vor urmări în scurtă vreme.

⊗

Așa să mor!... În „Schișele Nouă” ale lui Caragiale este un tip prins cu măiestria cunoscută a răposatului scriitor. Unul de-l întâlnești de obicei în tren, voiajorul, mă rog, care știe toate limbile din lume, care cunoaște pe toți oamenii celebri, care îți vorbește cu volubilitate despre toate chestiunile posibile, care te servește cu detalii politice, economice, artistice, literare, etc. etc. Rămâi stupefiat de strașnicele cunoștințe ale acestui om. Așa să mor — îți asvârle în obraz după fiecare gogoșe ce ți-a tras. Nu i-am spus eu cutăruia și cutăruia să se astâmpere? Nu mi-a spus el? Ei, îl cunosc eu, mi-e prieten... Așa să mor!...

Tipul ăsta este cea mai avansată specie de escroc. Unul dintre aceia cari îți umple ochii cu cenușa minciunilor ca să te poată trage pe sfoară cu marfa lui proastă. Așa să mor!... și tu te trezești buzat.

Ai crede că în literatură nu pot să existe astfel de tipuri. Și totuși... la noi... Din păcatele unor oameni cari n'au nici cel mai elementar simț de discernământ în materie, voiajorul literar se poate susține. Iaca, de pildă, Emil Isac. Omul ăsta brilează cu o groaznică sumedenie de nume, își dă aierele celui mai pățit om din lume, care a „durmit pe sânuri de contesă”, a făcut cele mai lungi călătorii prin Europa, a stat de vorbă cu o mulțime de scriitori streini, germani, francezi și spanioli. Tot prima, mă rog. N'a vorbit el cu Schnitzler la Viena?! Așa să mor!... Scriitorul austriac i-a spus chiar lui că Cetinje este capitala României. N'a fost el unul dintre puținii muritori cari se pot lăuda cu prietenia lui Caragiale? Așa să mor! Caragiale a fost „singurul și poate cel din urmă amic ce l-am avut în viață”, zice d-sa în „Rampa”. N'a vorbit el cu nu știu ce scriitor spaniol într-o gară, ori într'un vapor undeva? Așa să mor!...

Ei bine, înțelegem să-ți bați joc de cineva publicând astfel de năzbătii. Dar să-i dai drumul în public cu toate pretențiile de seriozitate?... Asta n'o mai înțelegem.

Iată, noi îl cunoaștem pe d-l Isac. Știm bine că d-sa nu și-a putut hodini niciodată căpșorul infierbântat pe vr'un sân de contesă, fiindcă e democrat get-beget dela Cluj. Știm bine că n'a putut să vorbească nicicând cu Schnitzler, fiindcă n'a putut — nu știe o iotă nemțește. Știm bine că bietul Isac este numai un bolnav al condeului, care suferă de serioase crize fantasmagoricești.

Atunci?!...

Așa să mor! Ne-am plictisit.

⊗

Bănci sătești. Sub acest titlu „Cultura Creștină” din Blaș, scrie (Nr. 12/1912) o justă apreciere despre rostul băncilor sătești. Reproducem un pasagiu:

„Dacă bărbații noștri financiari n'ar sprijini și n'ar stă chiar în fruntea unei mândre acțiuni de întărire economică a poporului nostru, ar dovedi 1. că toate vorbele frumoase și însuflețitoare din apele multe, cari s'au lansat până acum în scopul înființării de societăți pe acții, în cari se spuneă, că înființarea băncii cutare are în vedere binele poporului din ținutul cutare, — toate vorbele acestea ar fi fost nesincere și 2. că nu vreau să înțelegă, cumcă cooperativele nu sunt dușmanele institutelor de credit și economii, ca societăți pe acții, ci sunt promovătoarele acestora. Căci, dacă chiar în fiecare comună am avea câte-o cooperativă și fiecare cap de familie ar fi membru aceleia, nici atunci nu le-ar strică nimic băncilor noastre serioase, ci le-ar ajuta. Avizați fiind noi numai la puterile noastre, niciodată nu vom putea dispune, la cooperative, de capitale așa mari, din cari să se poată acoperi tot creditul. Se vor acoperi mai mult creditele mici, pentru cari țăranul nici acum nu aleargă la institute de bani, ci recurge la privați, cari fac apoi adevărată uzurărie. Țăranul împrumută puțin și des și pe lângă interese mari, împrumută sume mici de bani, apoi scânduri, lemne, cereale, beuturi etc. și acestea împrumuturi mici îl cufundă, cum apa ce se scurge pe neobservate, pe mici aperturi, înecă corăbiile.

Cooperativele sunt cele mai potrivite mijloace pentru promovarea spiritului de cruțare, având fiecare prilej a-și depune micile câștiguri; ele deșteaptă încrederea în propriile puteri și sentimente de independență economică și de nobilă mândrie; dedau pe oameni la ordine și punctualitate și le ușurează plățirea intereselor și replătirile, în mici, cât de mici, rate, a capitalilor; îi introduc în afaceri financiare și le măresc dexteritățile în comerț și industrie; îi fac mai cuțetători în întreprinderi, îi îndeamnă să cetească și scrie și așa să-și înmulțească și capitalele intelectuale și morale. Cooperativele îi ajută, să ajungă mai ușor și mai ieftin la articole de consum și de producere, cum și la valorizarea mai favorabilă a propriilor produse. Toate acestea măresc țăranului capacitatea de credit, și înțelepciunea de a ști uză bine creditul, apoi contribuie și la dezvoltarea normală și solidă a institutelor noastre de credit, rămânând în sfera de activitate a acestora creditele mai mari, alimentarea cooperativelor și întreprinderile mai însemnate, în

cari cooperativele nu se vor amestecă, ca așa să in-
cunjure dezastrul cooperativelor din Bucovina”.

E rândul „Revistei Teologice“ din Sibiu să aprecieze această chestiune de viață pentru poporul nostru. Ambele reviste teologice ar face un deosebit serviciu ideii cooperative, dacă ar arăta preoțimii îndatorirea morală de a îmbrățișa cu căldură și cu devotament creștinesc.

Redactori expatriați. Am anunțat într'un număr trecut al revistei noastre că prietinel și colaboratorul nostru Gheorghe Stoica va pleca în Bucovina să redacteze un ziar cernăuțean „Vieața Nouă“. Cei noștri știu și aceea că apreciatul nostru publicist I. I. Schiopul a trecut apele mării stabilindu-se în America. Acum putem da informații și mai exacte despre acești confrați expatriați ai noștri. Gheorghe Stoica a și plecat în Bucovina unde conduce „Vieața Nouă“ cu însuflețirea și priceperea lui cunoscută, iar I. I. Schiopul, după veștile ce primim, a luat directoratul ziarului „Românul“ din... America, Cleveland, Ohio.

Amândoi acești prieteni ai noștri sunt folositori acolo unde se așează. Și cu toate acestea, când ne gândim la sărăcia noastră de adevărați intelectuali, simțim pierderea acestor oameni. Unul în America, altul în Bucovina! Pentru ce?... Aici n'au putut găsi teren pentru munca lor?

Singura mângâiere a noastră este faptul că prietini noștri împart din bogăția sufletului lor unde încă este mare lipsă de condeie agere și pricepute.

Producțiile muzicale ale Conservatorului. Ca și în ceilalți ani, cei mai distinși elevi ai Conservatorului din București, s'au produs înaintea publicului, în sala teatrului liric. Producțiile au avut loc la 10, 12 și 14 lunie.

Firi cu talent s'au relevat și 'n anul acesta: d-șoara Capșa, eleva prof. Dimitriu, pianistă subtilă și fermecătoare prin poezia interpretării; d-șoara Adania și d-l Wittels, elevii d-nei Saegiu, tehnicieni remarcabili; d-l Enacovici, un violonist corect; d-l Moțoi, un eminent absolvent al clasei de violoncel a profesorului Dumitrescu, un temperament superior de executant; în fine d-l Gr. Teodorescu, un bariton admirabil, cu o voce plină și expresivă, par a fi elementele cele mai prețioase din școala noastră de muzică. Orchestra elevilor, condusă de profesorul Castaldi cu pricepere de maestru, a arătat progrese enorme. A strălucit de eleganță și spirit într'o uvertură de Mozart, a acompaniat sigur și discret pe soliști. S'a cântat din Beethoven, Bach, Schumann, Liszt, Grieg, Rubinstein, Davidoff, Popper. Se lucrează mult la Conservator; cu rezultat însă, numai în unele clase. (I. B.)

Recidivistul. Birăuță iarăși a păcătuit. A înscenat o adunare populară la Răcășdia, a ținut cuvântare la țărani, a moralizat conducerea noastră politică, a dăscălit pe preoți și învățători, s'a pupat cu un so-

cialist. Mă rog, s'a lansat iarăși după cunoscutul tipic al lui. S'a rățoit puțin ca să nu fie uitat deplin. Pe urmă iar și-a pus cenușe pe cap și s'a retras în obscuritatea lui.

Omul ăsta e un recidivist incurabil. Sufere de boala politicianismului, fără nici o nădejde de a fi vr'odată curățit de ea. Atâta că boala asta este foarte prea aducătoare de folos pentru el. De suferit, suferă de ea? Sufere. Dar de trăit, trăiește după ea? Trăiește...

Cântăreții noștri. Șt. Mărcuș și Ionel Crișan au început să cutriere orașelele dela noi, ca să deie concerte. Credem că facem o plăcere cetitorilor noștri, publicând fotografiile acestor artiști, cari desigur vor fi primiți pretutindeni cu însuflețire. Ambii artiști au terminat conservatorul din Viena, obținând premii și anume Șt. Mărcuș un premiu al Academiei, iar I. Crișan premiul Karl Goldmark. Îndată după terminarea conservatorului au fost angajați la opere, Șt. Mărcuș în Troppau ca l. tenor, iar Crișan în Gablonz. Artiștii vor cânta în Sibiu după terminarea turneului, probabil chiar cu ocazia serbărilor ce le va aranja „Asociațiunea“ la toamnă.

Unul dintre cei mai buni cunoscători ai vieții lui Eminescu, d-l Octav Minar, pregătește operele complete într'un volum al marelui scriitor. Volumul va cuprinde multe lucrări inedite ale lui Eminescu. Volumul se poate comanda de acum la „Librăria românească“, Iași, cu 3 lei 50 bani.

Revista „Vieața Românească“ din Iași a săvârșit un frumos act de pietate față de colaboratorul ei Gheorghe din Moldova (George Kernbach), întrunind într'un volum scrierile lui mai de seamă. Volumul e intitulat „Versuri și Proză“ și se vinde cu prețul de 2 lei.

Tot revista „Vieața Românească“ publică un nou volum de d-l Brătescu-Voinești, intitulat „Întuneric și lumină“. Orice volum al d-lui Brătescu-Voinești e un eveniment literar, așa că ne simțim datori a vorbi despre el într'o dare de seamă.

La Galați s'a desvălit statua lui Costache Negri, unul dintre idealii generației dela 48, care și-a jertfit toată viața pentru interesele obștești. Fapta Gălățenilor dovedește o conștiință frumoasă și e vrednică de stima și admirația noastră.

La București s'a pus piatra fundamentală a muzeului de artă națională, care se clădește la Șosca. În sfârșit va avea și Bucureștiul Muzeul pe care alte orașe de cultură îl are demult.

**Numărul viitor al revistei noastre
va apărea în August.**